

سوالات کتاب جامعه شناسی ۳

نگارش: مژده قربانعلی زاده

اردیبهشت ۱۴۰۰

درس اول: ذخیره دانشی

مقدمه

۱- انسان با چه شیوه هایی قادر به شناخت جهان است؟

(الف) از راه حس: آدمی از همان ابتدای تولد صداها را می شنود. کم کم چشم باز می کند، اطراف خود را می بیند و به مرور اشیا و افراد را از هم تشخیص می دهد.

(ب) از راه زبان: بعد از مدتی با کلمات آشنا می شود، سخن می گوید و با سخن گفتن، روند آگاه شدن او از جهان اطرافش سرعتی شگرف می یابد. تا قبل از اینکه بتواند سخن بگوید، از راه حس (شنیدن، دیدن و...) می فهمید؛ اما وقتی زبان می گشاید، راه جدیدی برای ارتباط با جهان و فهم آن، پیش رویش باز می شود. از آن پس به دریافت های حسی خویش بسنده نمی کند و برای شناخت جهان اطراف خود، از دانسته های دیگران نیز بهره می برد.

(پ) از راه تفکر و تعقل: پرسش و پاسخ از دیگران، بازهم راه دیگری برای فهم جهان هستی به روی او می گشاید. راهی که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی گشوده شده است. انسان با تفکر و تعقل، از دیده ها، شنیده ها و خوانده هایش فراتر می رود، معنای پدیده های اطراف خود را درک می کند و به آگاهی گسترده تر و عمیق تری از عالم و آدم می رسد.

۲- کدام شیوه شناخت است که در میان موجودات دنیا، تنها برای آدمی ممکن شده است؟ تفکر و تعقل

۳- کدام توانایی، راه تفکر و تعقل را برای فهم جهان هستی به روی انسان می گشاید؟ پرسش و پاسخ از دیگران (زبان)

۴- منظور از ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی چیست؟

هرآنچه افراد از تجربه های فردی و اجتماعی خود، مطالعات مدرسه ای، دانشگاهی و... می آموزند، ذخیره آگاهی یا ذخیره دانشی آنها را شکل می دهد. هر فرد، گروه، قوم، جامعه و امتی یک ذخیره دانشی دارد. این ذخیره دانشی، راهنمای زندگی آنهاست.

دانش عمومی

۵- چه ارتباطی بین مفاهیم کنش و آگاهی وجود دارد؟

کنش آدمی وابسته به آگاهی است و بدون آگاهی انجام نمی‌شود، ولی ما اغلب از آگاهی و دانشی که درباره کنش‌های خود داریم و اهمیت و نقشی که این آگاهی در زندگی ما دارد، غافلیم.

۶- افراد چه زمانی به «آگاهی خود نسبت به کنش‌هایشان» پی می‌برند؟ با ذکر یک مثال توضیح دهید.

فرض کنید به پیشنهاد دوستی به یک میهمانی دعوت شده‌اید که در آن کسی را نمی‌شناسید. در چنین موقعیتی، دقت و احتیاط شما بیشتر می‌شود. پیش از انجام دادن هر کاری فکر می‌کنید. حتی به اینکه چگونه راه بروید، چه وقت و چگونه حرف بزنید و چه بگویید یا چگونه غذا بخورید، می‌اندیشید. در این موقعیت متوجه می‌شوید که در راه رفتن، غذا خوردن و حرف زدن آگاهی‌ها و دانش‌هایی وجود دارد که به سبب عادت، از نظر شما پنهان بوده است.

۷- کدام عامل باعث می‌شود آگاهی موجود در کنش‌هایی نظیر راه رفتن، غذا خوردن و... از نظر ما پنهان شود؟ عامل عادت کردن (تکرار کنش تا جایی که به یک عادت تبدیل شود)

۸- اگر آگاهی و دانش نسبت به کنش وجود نداشته باشد چه تاثیری بر زندگی اجتماعی دارد؟ زندگی اجتماعی مختل می‌شود و جهان اجتماعی فرو می‌پاشد.

۹- دانش و آگاهی نسبت به کنش‌های انسانی چگونه به دست می‌آید؟

این دانش را انسان‌ها در طول زندگی خود به دست می‌آورند؛ یعنی این دانش، حاصل از زندگی است.

۱۰- «دانش عمومی» را تعریف کنید.

ما انسان‌ها با تولد و ورود به جهان اجتماعی، با دیگرانی که در همان جهان اجتماعی زندگی می‌کنند، در مجموعه‌ای از آگاهی‌ها و دانش‌ها سهیم و شریک می‌شویم. این نوع دانش را دانش عمومی می‌نامند.

۱۱- فردی که تصمیم می‌گیرد به تنهایی و بیرون از جامعه زندگی کند، با چه مشکلی مواجه خواهد شد؟

این فرد در موقعیت‌هایی که از آنها آگاهی ندارد، با مشکل مواجه می‌شود و اگر بخواهد برای انجام دادن هر کاری بیندیشد، زندگی‌اش بسیار پرزحمت می‌شود.

۱۲- فردی که تنها و بیرون از جامعه زندگی کند، چگونه بر ذخیره دانشی خود می‌افزاید؟

او مجبور است پیش از انجام دادن هر کاری، فکر کند تا آگاهی لازم را برای انجام آن به دست آورد و بتواند آن را انجام دهد. در صورتی که آن عمل موفقیت‌آمیز باشد، دفعات بعد برای انجام دادن آن از همان دانش قبلی استفاده می‌کند، پس در وقت و انرژی او صرفه جویی می‌شود و می‌تواند به فعالیت‌های دیگر بیندیشد و راه انجام آنها را بیابد. بدین ترتیب به سختی بر ذخیره دانشی او افزوده می‌شود.

۱۳- انسان‌هایی که در جامعه زندگی می‌کنند از چه مزیتی برای کسب دانش مورد نیاز برخوردارند؟

از آنجا که ما انسان‌ها با هم زندگی می‌کنیم، مجبور نیستیم خودمان به تنهایی و جداگانه، دانش لازم برای تک‌تک کنش‌هایمان را تولید کنیم. جهان اجتماعی؛ یعنی جامعه و فرهنگی که در آن زندگی می‌کنیم، دانش لازم برای زندگی یا همان دانش عمومی را در اختیار ما قرار می‌دهد.

۱۴- گسترده‌ترین بخش ذخیره دانشی ما کدام است؟ دانش عمومی

۱۵- ما درباره کمتر می‌اندیشیم؛ بیشتر از آن استفاده می‌کنیم و در تعامل با یکدیگر آن را به کار می‌بریم. دانش عمومی

۱۶- کدام نوع دانش است که درباره آن کمتر می‌اندیشیم و بیشتر از آن استفاده می‌کنیم؟ دانش عمومی

۱۷- چرا دانش عمومی را به هوا برای انسان تشبیه می‌کنند؟

انسان همواره از هوا استفاده می‌کند، اما اغلب متوجه آن نیست و از اهمیت آن غافل است. او هنگامی متوجه وجود هوا می‌شود که تغییری در آن رخ دهد و تنفس را با مشکل مواجه نماید.

دانش علمی

- ۱۸- ذخیره دانشی بشر چند بخش دارد؟ دو بخش: دانش عمومی و دانش علمی
- ۱۹- دانش علمی چیست؟ آن بخش از ذخیره دانشی است که با تامل و اندیشه در دانش عمومی به دست می‌آید و از آن عمیق تر و دقیق تر است.
- ۲۰- عمیق ترین و دقیق ترین بخش ذخیره دانشی، کدام دانش است؟ دانش علمی
- ۲۱- یک پدیده اجتماعی مثال بزنید که در مورد آن هم دانش عمومی و هم دانش علمی وجود دارد. زبان
- ۲۲- چگونه می‌توان تفاوت دانش عمومی و علمی را در مورد پدیده اجتماعی «زبان» درک کرد؟ با مقایسه دانش کاربران و سخنگویان زبان فارسی (دانش عمومی) با دانش متخصصان زبان فارسی (دانش علمی)
- ۲۳- دانش علمی چه تاثیری بر شناخت عمومی دارد؟ کسی که دانش علمی دارد:
- (الف) به درک عمیقی از شناخت عمومی جهان اجتماعی خود می‌رسد.
- (ب) آسیب‌ها و اشکالاتی را که به شناخت عمومی راه پیدا کرده باشند، شناسایی می‌کند.
- (پ) قدرت پیدا می‌کند که از حقایق موجود در شناخت عمومی دفاع کند.
- ۲۴- تلاش‌های علمی چه تاثیری بر دانش علمی و عمومی جامعه می‌گذارد؟ تلاش‌های علمی به تدریج بر ذخیره دانش علمی جامعه می‌افزاید و دانش عمومی را غنی تر می‌کند.
- ۲۵- دانش علمی چگونه شکل می‌گیرد؟ یک مثال ذکر کنید.
- دانش علمی با تلاش برای حل مسائل و مشکلات زندگی، شکل می‌گیرد و پیشرفت می‌کند؛ یعنی هر وقت در یک جامعه، مسئله خاصی مطرح می‌شود، زمینه برای پیدایش و رشد دانش علمی درباره آن نیز فراهم می‌گردد؛ مثلاً کاهش یا افزایش بی‌رویه جمعیت در یک کشور می‌تواند زمینه فعالیت و رشد علم جمعیت‌شناسی را و بروز مسائل اقتصادی در یک جامعه می‌تواند زمینه رشد علم اقتصاد را فراهم کند.
- ۲۶- چند نمونه از مسائلی که انسان در زندگی اجتماعی با آن مواجه می‌شود را نام ببرید.
- مسائلی مانند نامنی، ترافیک، اعتیاد، آلودگی هوا، بحران آب، بیکاری، فقر، نابرابری، قانون‌گریزی، بحران هویت، بحران اخلاقی، بحران آگاهی و....
- ۲۷- در برخورد با مسایل زندگی اجتماعی، چه تفاوتی بین دانش عمومی و علمی وجود دارد؟ همه کسانی که از دانش عمومی برخوردارند مشکلات انسان در زندگی اجتماعی را می‌شناسند و برای حل برخی از آنها راهکارهایی پیشنهاد می‌دهند. اما افرادی که درباره این مسایل شناخت علمی دارند، از شناختی دقیق برخوردارند و می‌توانند برای آنها راه حل‌های صحیح پیدا کنند.
- ۲۸- آیا دانش عمومی و دانش علمی یک جامعه، همواره با یکدیگر هماهنگ و موافق هستند؟ خیر، گاهی میان دانش عمومی و دانش علمی تعارض‌هایی پدید می‌آید. اعضای جامعه برای حل این تعارض‌های تلاش می‌کنند.
- ۲۹- تعارض بین دانش عمومی و دانش علمی چگونه حل می‌شود؟ حل تعارض‌ها گاه با دست برداشتن از بخشی از ذخیره دانشی به نفع بخشی دیگر و گاه با طرح ایده‌های جدید انجام می‌شود.
- ۳۰- جهان‌های اجتماعی مختلف؛ بر اساس کدام ملاک، دانش علمی را تعریف می‌کنند؟ هویت فرهنگی خود
- ۳۱- جهان متجدد، علم را چگونه تعریف می‌کند؟ این تعریف بر مبنای کدام هویت است؟ فقط علم تجربی را دانش علمی می‌دانست و علوم عقلانی و وحیانی را علم محسوب نمی‌کرد - براساس هویت دنیوی خود

۳۲- اگر رویکرد علمی جهان متجدد به جوامع دیگری که دانش علمی را به دانش تجربی منحصر نمی‌کنند و علوم عقلانی و وحیانی را نیز معتبر می‌دانند؛ سرایت کند، چه پیامدهایی خواهد داشت؟

الف) تعاریف متفاوت و گاه متضادی از علم رواج می‌یابد و در ذخیره دانشی آن جوامع، تعارضاتی پدید می‌آورد.
ب) در چنین شرایطی، ارتباط دوسویه دانش عمومی و دانش علمی قطع می‌شود.
پ) دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می‌ماند و دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می‌دهد.

۳۳- برای حل «تعارض رویکرد علمی جهان متجدد با ذخیره دانشی جامعه ایرانی»، چه راهکاری پیشنهاد شده است؟ ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)

۳۴- چرا ایده «ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)» در جامعه ایران مطرح شد؟
زیرا رویکرد علمی جهان متجدد، علم را به معنای تجربی محدود می‌کند. با ورود این رویکرد به جامعه ایرانی که علاوه بر علم تجربی، علوم عقلانی و وحیانی را نیز معتبر می‌داند؛ تعاریف متفاوت و گاه متضادی از علم رواج یافت. در ذخیره دانشی جامعه، تعارضاتی پدید آمد. در چنین شرایطی، ارتباط دوسویه دانش عمومی و دانش علمی قطع می‌شود، دانش علمی از رشد و رونق لازم باز می‌ماند و دغدغه و توان لازم برای حل مسائل و مشکلات دانش عمومی را از دست می‌دهد.

۳۵- ایده «ایده علوم انسانی و اجتماعی بومی (اسلامی و ایرانی)» به چه معناست؟
یعنی ما دانشی می‌خواهیم که همسو با هویت فرهنگی خودمان و ناظر به حل مسائل جامعه ما باشد؛ و همچنین دغدغه کشف واقعیت و تشخیص درست و غلط داشته باشد؛ یعنی از سویی در حل مسائل و مشکلات بومی ما مفید و کارآمد باشد و از سوی دیگر به زبان و منطق جهان شمول سخن بگوید و در گشودن مرزهای دانش علمی به روی جهانیان مشارکت داشته باشد.

پاورقی

۳۶- چرا علوم از نظر موضوع، متفاوت اند؟
وقتی درباره موضوعی، دانش علمی قابل توجهی فراهم می‌شود، علم ویژه ای شکل می‌گیرد. هر علمی درباره موضوعی خاص بحث می‌کند. از این رو، علوم از نظر موضوع متفاوت اند.

۳۷- یک مثال ذکر کنید که تفاوت علوم از منظر موضوع را نشان دهد؟
مثلاً «طبیعت» موضوع علوم فیزیکی و «موجودات زنده» موضوع علوم زیستی هستند.

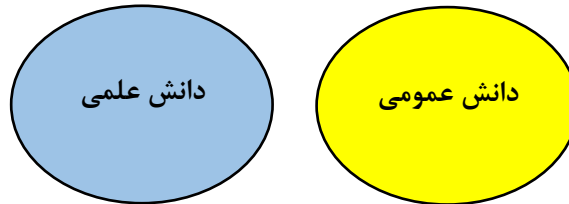
۳۸- در اوایل قرن بیستم میلادی، چه دیدگاهی در مورد علم شکل گرفت؟
در اوایل قرن بیستم میلادی عده ای در جهان غرب پیدا شدند که به جای «موضوع» بر «روش» علوم تأکید کردند. آنها روش تجربی را تنها روش کسب علم دانستند و گفتند که همه علوم باید از یک روش یعنی روش تجربی استفاده کنند. آنها با این گفته به تدریج به این برداشت دامن زدند که فقط که فقط «علم تجربی» علم است. آنان سایر علوم مانند فلسفه، اخلاق و علوم دینی را غیرعلمی دانستند و علوم انسانی و اجتماعی را فقط در صورتی که از روش تجربی استفاده کنند، علم تلقی کردند.

۳۹- دیدگاه «فقط علم تجربی، علم است» از چه زمانی با چالش رو به رو شد؟ نیمه دوم قرن بیستم

۴۰- یک علم مثال بزنید که در برابر دیدگاه «فقط علم تجربی، علم است» با چالش رو به رو می‌شود؟ علم ریاضی
۴۱- چرا علم ریاضی در مواجهه با دیدگاه «فقط علوم تجربی، علم است» دچار چالش می‌شود؟ یک مثال ذکر کنید.
زیرا ریاضی، علمی فراتر از مشاهده و تجربه است. اگر تجربه ما بر خلاف اصول اولیه آن باشد، ما تجربه خودمان را نادرست می‌دانیم نه آنچه علم ریاضی می‌گوید؛ مثلاً اگر هزار نفر بیایند و ۵۱۰ گردو را در کنار ۳۲۰ گردو بشمارند و مجموع این گردوها را ۸۳۱ گردو اعلام کنند، ما نظر همه آنها را نادرست می‌دانیم و ۸۳۰ را نتیجه درست شمارش می‌دانیم. یا اگر هزار نفر با نقاله، زوایای داخلی مثلثی را اندازه بگیرند و مجموع زوایا را ۱۷۹ درجه اعلام کنند، نظر همه آنها را خطا می‌دانیم.

سوالات متن مباحثه کنید

۴۲- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می کند؟

- تفاوت دانش علمی با دانش عمومی در روش آنهاست.

- دانش علمی تنها از راه **حس و تجربه** و به صورت نظام مند به دست می آید.

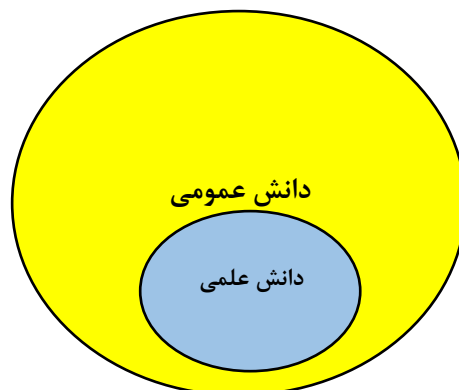
- دانش عمومی، دانش حاصل از زندگی افراد است که از راه جامعه پذیری و فرهنگ پذیری به دست می آید.

- دانش علمی (تجربی) راه کشف واقعیت و تنها دانش معتبر است.

- دانش عمومی در مقابل دانش علمی از ارزش ناچیزی برخوردار است.

- دانش علمی برای حفظ هویت خود باید از ورود دانش عمومی به قلمرو علم جلوگیری کند.

۴۳- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می کند؟

- این تفکیک را که دانش علمی، راه کشف واقعیت و دانش عمومی، دانش حاصل از زندگی است انکار می کند.

- همه دانش ها را **دانش حاصل از زندگی** می داند.

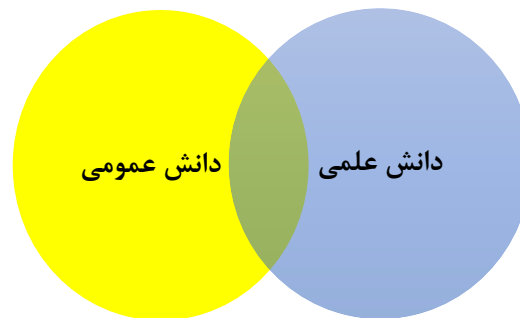
- دانش ها نه کشف و بازخوانی واقعیت بلکه **بازسازی واقعیت** هستند که انسان ها برای سامان دادن به زندگی خود تولید می کنند.

- برتری دانش تجربی بر دانش حاصل از زندگی را بی اعتبار می داند.

- دانش عمومی را پایه و اساس هرگونه دانشی از جمله دانش تجربی می داند.

- در برخی از نحله های این دیدگاه، مرز دانش علمی و دانش عمومی فرو می پاشد.

۴۴- تصویر زیر چه دیدگاهی در مورد رابطه دانش عمومی و علمی بیان می‌کند؟

- دانش علمی به دانش تجربی محدود نمی‌شود بلکه دانش‌های فراتجربی مانند دانش‌های عقلانی و وحیانی را نیز شامل می‌شود که هر کدام ملاک سنجش و اعتباریابی خاص خود را دارد.
- دانش عمومی نیز دانش غیر موثق و نامعتبر نیست، بلکه کم و بیش در آن دانش‌های حقیقی و صحیح نیز وجود دارد.
- دانش علمی به دلیل امکان اعتباریابی، نسبت به دانش عمومی از اعتبار بیشتری برخوردار است.
- دانش علمی ضمن ریشه داشتن در دانش عمومی، امکان انتقاد از دانش عمومی و تصحیح آن را دارد.
- دانش عمومی و دانش علمی رابطه متقابل دارند. بر یکدیگر اثر گذاشته و از هم اثر می‌پذیرند و به مرور متناسب می‌شوند.
- هر دانش علمی، با هر دانش عمومی سازگار نیست.

درس دوم: علوم اجتماعی

مقدمه

۱- کلاس درس چگونه واقعیتی است؟

کلاس درس، هرچند از اجزا و عناصری مانند اتاق، میزها، صندلی ها، دانش آموزان و معلم تشکیل شده اما خود، واقعیتی بیشتر از این اجزا است که بر همه این عناصر تأثیر می گذارد.

۲- منظور از این عبارت چیست؟ «ما انسان ها متأثر از اجتماعاتی هستیم که خود پدید می آوریم.»

همه ما، تأثیر اجتماعاتی مثل کلاس، محله، خانواده، روستا، شهر، کشور و جهانی را که در آن زندگی می کنیم بر رفتار خودمان احساس می کنیم و در مقابل، کم و بیش متوجه تأثیر کنش های خودمان بر ایجاد، تداوم و تغییر این اجتماعات نیز هستیم. به عبارتی ما انسان ها متأثر از اجتماعاتی هستیم که خود پدید می آوریم.

۳- علوم اجتماعی را تعریف کنید.

به دانش هایی گفته می شود که اجتماعات انسانی و چگونگی اثرگذاری آنها بر کنش ها و شیوه زندگی ما و همچنین اثرپذیری آنها از کنش ها و شیوه زندگی ما را به روش علمی مطالعه می کنند.

علوم انسانی و علوم اجتماعی

۴- هر علمی درباره خاصی بحث می کند. موضوع

۵- موضوع علوم انسانی چیست؟ کنش های انسان و آثار و پیامدهای آن

۶- چرا شناخت کنش بدون فهم هدف و معنای آن ممکن نیست؟

زیرا کنش با آگاهی و اراده انسان انجام می شود و هدف و معنای خاصی دارد و به همین دلیل شناخت آن بدون فهم هدف و معنای آن ممکن نیست.

۷- چرا علوم انسانی، فعالیت های غیرارادی انسان ها را مطالعه نمی کند؟ زیرا فعالیت های غیرارادی، کنش نیستند.

۸- کدام دسته علوم، جزء علوم انسانی محسوب نمی شوند؟ مثال بزنید.

علوم می که به پدیده های غیرارادی می پردازند، با آنکه درباره انسان بحث می کنند، جزء علوم انسانی نیستند؛ مانند علم پزشکی که به بدن انسان و سلامتی و بیماری آن می پردازد ولی جزء علوم طبیعی محسوب می شود.

۹- چرا علم پزشکی؛ علی رغم اینکه درباره انسان بحث می کند، جزء علوم انسانی نیست؟

زیرا علم پزشکی به بدن انسان و سلامتی و بیماری آن (فعالیت های غیرارادی) می پردازد و جزء علوم طبیعی محسوب می شود.

۱۰- موضوع علوم طبیعی..... است. پدیده های طبیعی

۱۱- مطالعه پدیده های طبیعی در علوم طبیعی را با مثال بیان کنید.

مثلاً زمین شناسی درباره زمین بحث می کند و علم نجوم درباره ستارگان و سیاره ها مطالعه می کند.

۱۲- تفاوت پدیده های طبیعی و کنش های انسانی چیست؟

پدیده های طبیعی بر خلاف کنش ها و پیامدهای آن، به تصمیم و اقدام انسان ها وابسته نیستند، بلکه مستقل از اراده انسان ها و اهداف و معانی مورد نظر آنها، وجود دارند.

۱۳- کدام دسته از علوم، کنش های انسانی و پیامدهای آن را مطالعه می کنند؟ علوم انسانی

۱۴- موضوع علوم اجتماعی چیست؟ کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن

۱۵- چه ارتباطی بین علوم انسانی و علوم اجتماعی وجود دارد؟

برخی از کنش‌های انسان‌ها، اجتماعی‌اند. علوم انسانی، کنش‌های انسانی و پیامدهای آن را مطالعه می‌کنند ولی علوم اجتماعی، کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن را مطالعه می‌کنند. موضوع علوم انسانی عام‌تر از موضوع علوم اجتماعی است و علوم اجتماعی خود بخشی از علوم انسانی محسوب می‌شوند ولی برخی علوم انسانی در زمره علوم اجتماعی نیستند.

۱۶- یک نمونه از دانش‌های علوم انسانی مثال بزنید که جزء علوم اجتماعی نباشد. روان‌شناسی

۱۷- یک نمونه از دانش‌های علوم اجتماعی مثال بزنید. جامعه‌شناسی

پاورقی

۱۸- در مورد ارتباط علوم انسانی و اجتماعی چند دیدگاه وجود دارد؟

دیدگاه اول: برخی علوم انسانی و علوم اجتماعی را یکی می‌دانند.

دیدگاه دوم: برخی دیگر موضوع علوم انسانی و علوم اجتماعی را همان امور انسانی و یکسان می‌دانند ولی روش آن دو را متفاوت می‌دانند. این دسته، روش علوم اجتماعی (جمعیت‌شناسی، جامعه‌شناسی، مردم‌شناسی و ...) را همان روش علوم طبیعی، یعنی روش تجربی می‌دانند ولی روش علوم انسانی (برخی رشته‌های دانشگاهی مانند هنر، فلسفه علوم اجتماعی، مطالعات فرهنگی و...) را روش‌های غیرتجربی می‌دانند.

دیدگاه سوم: علوم انسانی و علوم اجتماعی موضوعات متفاوتی دارند. نه وجود انسان را به ابعاد اجتماعی اش تقلیل می‌دهد و نه کنش‌های انسان را به کنش‌های اجتماعی او فرو می‌کاهد (دیدگاه کتاب حاضر).

بخوانیم و بدانیم

۱۹- موضوع علوم طبیعی چیست؟ مثال بزنید.

موضوع علوم طبیعی، پدیده‌های طبیعی است. علوم طبیعی قوانین طبیعت و پدیده‌های طبیعی را شناسایی می‌کند؛ مثلاً زیست‌شناسی درباره موجودات زنده بحث می‌کند و موجودات زنده را دارای ویژگی‌هایی مانند حرکت، تغذیه و رشد می‌داند.

۲۰- موضوع علوم انسانی و اجتماعی چیست؟ مثال بزنید.

موضوع علوم انسانی و اجتماعی نیز کنش‌های آدمیان و پیامدهای آن هستند. این علوم، قوانین مربوط به کنش‌های آدمیان را مطالعه می‌کنند؛ مثلاً اقتصاد به کنش‌های اقتصادی همچون تولید، توزیع و مصرف کالاها و خدمات می‌پردازد.

۲۱- موضوع فلسفه چیست؟ مثال بزنید.

موضوع فلسفه اصل وجود است؛ یعنی به موجودی خاص مانند موجودات طبیعی و انسانی و اجتماعی نمی‌پردازد بلکه قوانین کلی موجودات را شناسایی می‌کند. این قوانین شامل همه موجودات می‌شود و مخصوص موجودات طبیعی یا انسانی و اجتماعی نیست؛ مانند قانون علیت.

۲۲- قانون علیت را توضیح دهید.

هر پدیده طبیعی، انسانی و اجتماعی علتی دارد و خود به خود، اتفاقی در جهان رخ نمی‌دهد.

۲۳- آیا فلسفه جزء علوم طبیعی است یا جزء علوم انسانی و اجتماعی؟ هیچکدام. خوددانشی مستقل است.

۲۴- چرا فلسفه نه جزء علوم طبیعی است و نه جزء علوم انسانی و اجتماعی؟

زیرا موضوع فلسفه اصل وجود است؛ یعنی به موجودی خاص مانند موجودات طبیعی و انسانی و اجتماعی نمی پردازد بلکه قوانین کلی موجودات را شناسایی می کند. این قوانین شامل همه موجودات می شود و مخصوص موجودات طبیعی یا انسانی و اجتماعی نیست.

فواید علوم اجتماعی

۲۵- آیا انسان ها علوم طبیعی را دارای نتایج سودمند می دانند؟

ما حتی اگر درباره علوم طبیعی اطلاعات چندانی نداشته باشیم، می پذیریم که این علوم خوب هستند و نتایج سودمندی دارند.

۲۶- یکی از شیوه های درک فواید علوم اجتماعی چیست؟ از طریق مقایسه علوم طبیعی و علوم اجتماعی

۲۷- فواید علوم طبیعی را بنویسید.

این علوم با شناخت طبیعت و قوانین آن، به انسان قدرت پیش بینی حوادث طبیعی و پیشگیری از آنها را می دهند و به او دراستفاده از طبیعت کمک می کنند. علوم طبیعی و فناوری حاصل از آنها، ابزار بهره مندی انسان از طبیعت و همچنین وسیله غلبه او بر محدودیت های طبیعی اند.

بر اساس خلاصه جدول صفحه ۱۵

فواید علوم طبیعی
✓ شناخت طبیعت و قوانین آن
✓ پیش بینی حوادث طبیعی برای پیشگیری و تسلط بر طبیعت
✓ رهاسازی انسان از محدودیت های طبیعت

۲۸- آیا علوم اجتماعی از قدرت پیش بینی برخوردار است؟

بله- علوم اجتماعی با شناخت پدیده های اجتماعی، به انسان ها امکان می دهند که آثار و پیامدهای پدیده های اجتماعی را پیش بینی کنند.

۲۹- قدرت پیش بینی در علوم اجتماعی چه تفاوتی با علوم طبیعی دارد؟

پیش بینی در علوم اجتماعی پیچیده تر از علوم طبیعی است.

۳۰- چرا پیش بینی در علوم اجتماعی پیچیده تر از علوم طبیعی است؟

به سبب آگاهانه و ارادی بودن کنش ها و سایر پدیده های اجتماعی و تنوع آنها

۳۱- کشف نظم و قواعد زندگی اجتماعی توسط چه کسانی انجام می شود؟ دانشمندان علوم اجتماعی

۳۲- کشف نظم و قواعد زندگی اجتماعی چه فایده ای دارد؟

دانشمندان علوم اجتماعی با کشف این قواعد می توانند تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند. ما با شناخت قواعد زندگی در خانواده، کلاس، شهر، محله، کشور و دیگر اجتماعات، هم از فرصت های آنها برخوردار می شویم و هم از آسیب های احتمالی زندگی در اجتماعات مختلف در امان می مانیم.

۳۳- کدام دسته از علوم زمینه فهم متقابل انسان ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می سازند؟ علوم اجتماعی

۳۴- کدام دسته از علوم به افزایش همدلی و همراهی انسان ها کمک می کنند؟ علوم اجتماعی

۳۵- کدام دسته از علوم ظرفیت داوری درباره ارزش ها و هنجارهای اجتماعی و نقد آن ها را دارند؟ علوم اجتماعی

۳۶- ظرفیت داوری درباره ارزش ها و هنجارهای اجتماعی و نقد آن ها چه فایده ای دارد؟

علوم اجتماعی با داوری درباره پدیده‌های اجتماعی و انتقاد از آنها، فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

۳۷- کدام دسته از علوم ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری‌های حاصل از آن را دارند؟ علوم اجتماعی

۳۸- علوم اجتماعی چگونه به داوری درباره علوم طبیعی و فناوری‌های حاصل از آن می‌پردازد؟

علوم اجتماعی درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

۳۹- چرا علوم اجتماعی از اهمیت بیشتری نسبت به علوم طبیعی برخوردارند؟

زیرا علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند. از این رو، علوم اجتماعی نسبت به علوم طبیعی از اهمیت بیشتری برخوردارند.

۴۰- فواید علوم اجتماعی را بنویسید.

الف) به انسان‌ها امکان می‌دهند که آثار و پیامدهای پدیده‌های اجتماعی را پیش‌بینی کنند

ب) دانشمندان علوم اجتماعی تلاش می‌کنند نظم و قواعد جهان اجتماعی را کشف کنند. آنها با کشف این قواعد می‌توانند تأثیر اجتماعات بر زندگی ما را توضیح دهند.

پ) علوم اجتماعی زمینه فهم متقابل انسان‌ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می‌سازند و به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها کمک می‌کنند.

ت) علوم اجتماعی، ظرفیت داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند. و از این طریق فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

ث) علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

بر اساس خلاصه جدول صفحه ۱۵

فواید علوم انسانی و اجتماعی	
✓	شناخت و فهم معانی کنش‌های آدمیان و پیامدهای آن
✓	شناسایی عواملی که بر زندگی انسان و کنش‌های او تأثیر دارند یا پیش‌بینی کنش‌ها و پیامدهای آنها برای پیشگیری
✓	شناخت فضیلت، عدالت، سعادت و راه صحیح زندگی و داوری درباره کنش‌های خوب و بد انسان‌ها
✓	انتقاد از کنش‌های ناپسند و ظالمانه انسان‌ها
✓	رها کردن و آزادسازی انسان‌ها از ظلم‌ها و اسارت‌هایی که در اثر کنش‌های انسان‌ها پدید می‌آید.
✓	نشان دادن شیوه صحیح استفاده از علوم طبیعی و دانش‌های ابزاری

۴۱- کدام فواید در علوم اجتماعی وجود دارد که علوم طبیعی از آن برخوردار نیستند؟

الف) علوم اجتماعی زمینه فهم متقابل انسان‌ها و جوامع مختلف از یکدیگر را فراهم می‌سازند و به افزایش همدلی و همراهی انسان‌ها کمک می‌کنند.

ب) علوم اجتماعی، ظرفیت داوری درباره ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نقد و اصلاح آنها را دارند و از این طریق، فرصت موضع‌گیری اجتماعی مناسب و صحیح را برای دانشمندان فراهم می‌آورند.

پ) علوم اجتماعی ظرفیت داوری درباره علوم طبیعی و فناوری حاصل از آن را هم دارند. علوم اجتماعی، درباره فرصت‌ها و محدودیت‌های فناوری به انسان‌ها آگاهی می‌دهند و به آنها کمک می‌کنند، از طبیعت و علوم طبیعی به شیوه صحیح استفاده کنند.

۴۲- علوم ابزاری چیست؟

علوم طبیعی را به دلیل اینکه ابزار تسلط انسان بر طبیعت و ابزار رهاسازی انسان از محدودیت‌های طبیعی اند، علوم ابزاری می‌گویند.

۴۳- علم ابزاری نام دیگر کدام دسته از علوم است؟ علوم طبیعی

۴۴- چرا به علوم طبیعی، علوم ابزاری می‌گویند؟

به دلیل اینکه ابزار تسلط انسان بر طبیعت و ابزار رهاسازی انسان از محدودیت‌های طبیعی اند.

۴۵- علوم تفهیمی چیست؟

علوم انسانی را به دلیل اینکه به فهم معانی کنش‌های انسان‌ها می‌پردازند، علوم تفهیمی نامیده می‌شوند.

۴۶- علوم انتقادی چیست؟

علوم انسانی را از این نظر که به انتقاد از کنش‌های ناپسند آدمیان می‌پردازند، علوم انتقادی گفته می‌شود.

۴۷- چرا به علوم انسانی، علوم تفهیمی نیز می‌گویند؟

به دلیل اینکه به فهم معانی کنش‌های انسان‌ها می‌پردازند

۴۸- چرا به علوم انسانی، علوم انتقادی نیز می‌گویند؟

از این نظر که به انتقاد از کنش‌های ناپسند آدمیان می‌پردازند.

۴۹- علوم تفهیمی و انتقادی به کدام دسته از علوم ارتباط دارند؟ علوم انسانی

شاخه‌های علوم اجتماعی

۵۰- علوم اجتماعی، کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن؛ یعنی را مطالعه می‌کنند.

پدیده‌های اجتماعی

۵۱- چرا شاخه‌ها و دانش‌های اجتماعی متفاوتی پدید آمده است؟

کنش‌های اجتماعی، ابعاد و انواع مختلفی دارند. برای بررسی و مطالعه این انواع و ابعاد، دانش‌های مختلفی به وجود آمده است؛ یعنی همان‌طور که بدن انسان اعضای مختلفی دارد و تخصص‌های گوناگونی درباره آن پدید آمده است، زندگی اجتماعی انسان نیز به دلیل اینکه ابعاد مختلف اقتصادی، سیاسی، فرهنگی و... دارد، شاخه‌ها و دانش‌های اجتماعی متفاوتی را پدید آورده است.

۵۲- چند نمونه از رشته‌هایی که پدیده‌های اجتماعی را مطالعه می‌کنند (شاخه‌های علوم اجتماعی) نام ببرید.

اقتصاد، حقوق، سیاست، تاریخ، باستان‌شناسی، ارتباطات، مردم‌شناسی، جامعه‌شناسی، جمعیت‌شناسی، زبان‌شناسی، مدیریت، روان‌شناسی اجتماعی و جغرافیای انسانی

۵۳- جامعه‌شناسی یکی از شاخه‌های است؟ علوم اجتماعی

۵۴- جامعه‌شناسی را تعریف کنید؟ برخی جامعه‌شناسان، جامعه‌شناسی را علم شناخت «کنش اجتماعی» و بعضی آن را علم شناخت «ساختار اجتماعی» دانسته‌اند.

۵۵- منظور از جامعه‌شناسی خرد چیست؟

کنش اجتماعی و سایر پدیده‌های اجتماعی خرد را بررسی و مطالعه می‌کند.

۵۶- منظور از جامعه‌شناسی کلان چیست؟

ساختار اجتماعی و سایر پدیده های اجتماعی کلان را بررسی و مطالعه می کند.

۵۷- چه ارتباطی بین جامعه شناسی خرد و کلان وجود دارد؟

جامعه شناسی خرد و کلان نیازمند به هم و مکمل یکدیگرند.

۵۸- بر اساس کدام ملاک، در جامعه شناسی رویکردهای مختلفی شکل گرفته است؟

دوری و نزدیکی به علوم طبیعی

۵۹- سه رویکرد اصلی جامعه شناسی را نام ببرید. تبیینی-تفسیری-انتقادی

درس سوم: نظم اجتماعی

قواعد اجتماعی

- ۱- چرا ما بی نظمی را بیشتر می بینیم و نظم را مشاهده نمی کنیم؟ زیرا به نظم عادت کرده ایم.
- ۲- در مثال «برگزاری شهر آورد در ورزشگاه آزادی»، چه نظم هایی وجود دارد که افراد به آن توجه نمی کنند؟
در روز برگزاری شهر آورد، وسایل نقلیه عمومی برای رسیدن به ورزشگاه وجود دارد، پلیس در خیابان ها حضور دارد، هنگام ورود به ورزشگاه، نیروی انتظامی تماشاچیان را بازرسی می کند، همه بازیکنان به موقع در زمین بازی حاضر می شوند، بازی سر ساعت معین شروع می شود، بازی طبق قواعد از پیش تعیین شده انجام می شود و ...
- ۳- مثال هایی ذکر کنید که نشان دهد در زندگی روزمره، بی نظمی بیشتر از نظم به چشم می آید؟
دانش آموزی که دیر به مدرسه می رسد یا تکالیف خود را به موقع انجام نمی دهد، راننده ای که در شانه خاکی جاده رانندگی می کند یا سبقت غیرمجاز می گیرد، کارمند بانکی که در پرداخت وام، آشنایان و بستگان خود را در اولویت قرار می دهد، پزشکی که بیماران خود را در مطب منتظر می گذارد و ... بیشتر به چشم می آیند درحالی که نظم ها از نظر ما پنهان هستند. و کمتر به چشم می آیند؛ مثلاً دانش آموزان اغلب به موقع در مدرسه حاضر می شوند، مردم معمولاً قواعد راهنمایی و رانندگی را رعایت می کنند و ...
- ۴- کدام عامل باعث می شود که قادر به مشاهده نظم نباشیم؟ عادت کردن به آن
- ۵- جامعه شناسان برای شناخت نظم از چه شیوه ای استفاده می کنند؟ از امور آشنا و مأنوس «آشنایی زدایی» می کنند.
- ۶- منظور از «آشنایی زدایی» چیست؟
یعنی از دید یک فرد غریبه به موضوعات آشنا و روزمره اطراف خود نگاه می کنند و در کنار بی نظمی، نظم را می شناسند.

پاورقی

- ۷- آشنایی زدایی (Defamiliarization) که معنای نیز می دهد ابتدا در حوزه ادبیات مطرح شد. عادت زدایی
- ۸- آشنایی زدایی ابتدا در کدام حوزه مطرح شد؟ ادبیات
- ۹- منظور از دانش عملی و ابزاری چیست؟
افراد در زندگی روزمره غالباً بنا به نیازهای عملی خود با هر موقعیت اجتماعی مواجه می شوند؛ و معمولاً از پیچیدگی و عمق آن موقعیت می کاهند و آگاهی و دانش ساده و راحت تری از آن می سازند. بر اساس این دانش، عمل می کنند و با تکرار عمل، عادت آنها می شود و به صورت نوعی دانش عملی و ابزاری (چگونگی انجام کارها) در دانش عمومی آنها ذخیره می شود.
- ۱۰- جامعه شناس چگونه قادر است به پیچیدگی و عمق موقعیت اجتماعی نزدیک شود؟
جامعه شناس تلاش می کند با هنر آشنایی زدایی، از چشم انداز فردی غریبه به موقعیت های اجتماعی نگاه کند تا از این دانش عملی و عمومی عبور کند و به پیچیدگی و عمق آن موقعیت اجتماعی نزدیک تر شود.
- ۱۱- در مشاهده موقعیت های اجتماعی، چه تفاوتی بین افراد عادی و یک جامعه شناس وجود دارد؟

افراد در زندگی روزمره از دید خود و برای خود به موقعیت‌های اجتماعی می‌نگرند ولی جامعه‌شناس باید تلاش کند تا به خود موقعیت اجتماعی و ابعاد و اعماق آن نزدیک شود.

۱۲- در زندگی ما انسان‌ها نظم‌های پنهان و شگفت‌انگیزی وجود دارد که با هنر..... از امر مأنوس، می‌توان آنها را کشف کرد. آشنایی زدایی

۱۳- نظم اجتماعی چگونه برقرار می‌شود؟

نظم اجتماعی در نتیجه قواعدی برقرار می‌شود که ما انسان‌ها برای با هم زندگی کردن پذیرفته ایم.

۱۴- مفهوم «نظم» به چه معناست؟

نظم یعنی قرار گرفتن هر پدیده در جای خود. جای پدیده‌ها را قواعد اجتماعی تعیین می‌کنند.

۱۵- نظم اجتماعی چه فوایدی دارد؟

نظم اجتماعی پیش‌بینی رفتار دیگران و همکاری با آنها را امکان‌پذیر می‌نماید؛ باعث می‌شود که شما بدانید، می‌توانید چه توقعات و انتظاراتی از دیگران داشته باشید و اتفاقات غیرمنتظره، شما را از همکاری با دیگران باز ندارند.

۱۶- یک نمونه مثال بزنید که پیش‌بینی رفتار دیگران را در فرایند نظم اجتماعی نشان دهد.

ما اغلب می‌دانیم که باید از راننده تاکسی، پلیس، پزشک، همسایه یا دوست انتظار چه رفتارهایی را داشته باشیم و در مواجهه با آنها چگونه رفتار کنیم. گرچه ممکن است گاهی دانسته‌هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.

۱۷- آیا پیش‌بینی رفتار دیگران بر مبنای قواعد اجتماعی همواره صحیح خواهد بود؟

خیر. ممکن است گاهی دانسته‌هایمان غلط از آب درآیند، دیگران مطابق انتظارات رفتار نکنند و حوادثی خلاف قواعد رخ دهند.

۱۸- جامعه‌شناسان در شناختن نظم اجتماعی به کدام پرسش‌ها توجه می‌کنند؟

قواعد و هنجارهای با هم زندگی کردن چگونه به وجود می‌آیند؟ چگونه دوام می‌آورند؟ چگونه تغییر می‌کنند؟

نظام اجتماعی

۱۹- کدام پدیده، کنش‌های ما را برای یکدیگر قابل پیش‌بینی می‌کنند و امکان مشارکت ما را در زندگی اجتماعی را فراهم می‌آورند؟ قواعد اجتماعی

۲۰- پرسش‌هایی نظیر «قواعد اقتصادی چگونه با قواعد زندگی خانوادگی یا قواعد سیاسی هماهنگ می‌شود» به کدام مفهوم اشاره می‌کند؟ ساختار اجتماعی

۲۱- منظور از ساختار اجتماعی چیست؟

ارتباط میان پدیده‌های اجتماعی، ساختار اجتماعی نامیده می‌شود. ساختار اجتماعی چگونگی رابطه و پیوند میان پدیده‌های اجتماعی مختلف است.

۲۲- ساختار اجتماعی در کدام گروه‌ها بهتر قابل مشاهده است؟ گروه‌های رسمی مانند سازمان‌ها

۲۳- ساختار اجتماعی در «سازمان‌ها» به چه معناست؟

حقوق و تکالیف مربوط به هر نقش، چگونگی روابط میان اعضا و...

۲۴- یک ساختار اجتماعی مثال بزنید؟ ساختار نیروی دریایی

۲۵- «نظام اجتماعی» چیست؟

نظام اجتماعی یک ساختار اجتماعی پویاست. اگر ساختار اجتماعی را به خودرویی تشبیه کنیم که در یک جا پارک شده، نظام اجتماعی همان خودرو است که روشن شده و در حرکت است.

۲۶- پویا بودن نظام اجتماعی به چه معناست؟ مثال بزنید.

منظور از پویا بودن نظام اجتماعی این است که بخش های مختلف آن بر یکدیگر اثر می گذارند و از یکدیگر اثر می پذیرند. نظام اجتماعی هم می تواند در خود تغییراتی به وجود آورد، و هم می تواند در محیط خود تغییراتی ایجاد کند.

۲۷- یک نمونه مثال بزنید که نظام اجتماعی در محیط تغییر ایجاد می کند؟ برداشت روزافزون از منابع تجدید ناپذیر

۲۸- یک نمونه مثال بزنید که نظام اجتماعی در خود تغییر ایجاد می کند؟ رشد جمعیت

۲۹- چرا یک نظام اجتماعی به تغییر اقدام می کند؟

نظام اجتماعی همانند یک موجود زنده تلاش می کند با تغییر در خود و محیط، نیازهای خود را تأمین کند و خود را در بلند مدت حفظ نماید.

سوال متن گفتگو کنید

۳۰- منظور از «هم تغییر» چیست؟

گاهی تغییر در یک پدیده اجتماعی با تغییر در پدیده دیگر همراه است. این دو پدیده را «هم تغییر» می گویند. یعنی می توان تغییرات یکی از آنها را به کمک تغییرات دیگری توضیح داد. برخی از این هم تغییری ها قابل مشاهده اند و می توان آنها را با روش کمی و آماری مطالعه کرد.

تبیین تجربی

۳۱- «تبیین» به چه معناست؟

منظور از تبیین، بیان چرایی یک پدیده یا نشان دادن علت ایجاد یا زوال آن است. در تبیین، پدیده هایی که قبلاً مستقل از هم به نظر می رسیدند در ارتباط با یکدیگر قرار می گیرند و میان پدیده هایی که پیش تر در ارتباط با هم دیده می شده اند، روابط جدیدی طرح می شود.

۳۲- برای «تبیین» چند مثال ذکر کنید.

مثلاً حرارت باعث انبساط فلزات می شود و رکود اقتصادی باعث می شود بیکاری در جامعه افزایش یابد، یا هرچه همبستگی اجتماعی میان افراد یک گروه بیشتر باشد انحرافات اجتماعی در آن گروه کاهش می یابد.

۳۳- در اوایل قرن نوزدهم میلادی، کدام نوع تبیین به رسمیت شناخته می شد؟ دلیل آن را بیان نمایید.

صرفاً تبیین های تجربی - به دلیل محدود دانستن دانش علمی به دانش تجربی

۳۴- در کدام دوره، صرفاً تبیین های تجربی به رسمیت شناخته می شد؟ در اوایل قرن نوزدهم میلادی

پاورقی

۳۵- نام دیگر جامعه شناسی تبیینی چیست؟ رویکرد پوزیتیویستی

۳۶- منظور از رویکرد پوزیتیویستی چیست؟

جامعه شناسی تبیینی همان رویکرد پوزیتیویستی به معنی وحدت روش علوم است؛ یعنی در همه دانش های علمی، روش مطالعه، یکسان است و آن روش تجربی است.

۳۷- منظور از «تبیین تجربی» چیست؟

یعنی تنها بیان آن دسته از روابط علت و معلولی میان پدیده ها، دانش علمی و معتبر محسوب می شد که با حس و تجربه مشاهده پذیر باشد.

۳۸- جامعه شناسی در آغاز شکل گیری خود سعی کرد به کدام علم نزدیک شود؟ علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک

۳۹- چرا جامعه‌شناسی در آغاز شکل‌گیری خود سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود؟
در اوایل قرن نوزدهم میلادی، با محدود دانستن دانش علمی به دانش تجربی صرفاً تبیین‌های تجربی به رسمیت شناخته می‌شد؛ یعنی تنها بیان آن دسته از روابط علت و معلولی میان پدیده‌ها، دانش علمی و معتبر محسوب می‌شد که با حس و تجربه مشاهده پذیر باشد، زیرا چنین می‌پنداشتند که دانش علمی تنها از راه حس به دست می‌آید.

۴۰- بنیان‌گذار جامعه‌شناسی چه کسی است؟ ابتدا آن را چه نامید؟
اگوست کنت-فیزیک اجتماعی

۴۱- چرا کنت، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای جامعه‌شناسی انتخاب کرد؟
زیرا جامعه‌شناسی در آغاز شکل‌گیری خود در قرن نوزدهم میلادی سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود.

۴۲- جامعه‌شناسی تبیینی چیست؟

جامعه‌شناسی در آغاز شکل‌گیری خود در قرن نوزدهم میلادی سعی کرد به علوم طبیعی به ویژه علم فیزیک نزدیک شود. به همین دلیل اگوست کنت، بنیان‌گذار جامعه‌شناسی، ابتدا نام فیزیک اجتماعی را برای این رشته برگزید. این رویکرد که جامعه‌شناسی را در زمره دانش‌های تجربی و ابزاری قرار می‌دهد، با نام جامعه‌شناسی تبیینی شناخته می‌شود.

علوم طبیعی و علوم اجتماعی

۴۳- ویژگی‌های رویکرد تبیینی را ذکر کنید.

الف) پدیده‌های اجتماعی مانند پدیده‌های طبیعی و جامعه‌همانند طبیعت در نظر گرفته می‌شود.

ب) روش مطالعه جامعه و طبیعت یکسان انگاشته می‌شود. روش مطالعه جامعه، همان روشی است که در مطالعه طبیعت به کار گرفته می‌شود (روش تجربی).

پ) همان‌طور که علوم طبیعی با شناخت نظم موجود در طبیعت، امکان پیش‌بینی، پیشگیری و کنترل طبیعت را برای انسان‌ها فراهم می‌کند، جامعه‌شناسی نیز با شناخت نظم اجتماعی، به انسان‌ها قدرت پیش‌بینی، پیشگیری و کنترل جامعه را می‌دهد. لذا در این رویکرد هدف جامعه‌شناسی نیز همانند هدف علوم طبیعی است.

۴۴- چرا در رویکرد تبیینی، روش مطالعه جامعه و طبیعت، یکسان انگاشته می‌شود؟

زیرا در این رویکرد، پدیده‌های اجتماعی مانند پدیده‌های طبیعی و جامعه‌همانند طبیعت در نظر گرفته می‌شود.

۴۵- مثال‌هایی ذکر کنید که چگونگی استفاده دانشمندان علوم طبیعی از نظم و قواعد جهان طبیعی را نشان دهد.
مثال اول) ما از خودرو استفاده می‌کنیم اما از چگونگی عملکرد اجزاء آن و نظم میان آنها اطلاع دقیقی نداریم درحالی‌که دانشمندان با فعالیت‌های علمی، نظم و ترتیب میان این اجزاء را شناخته و سپس کنترل کرده‌اند تا بتوانند از آن در ساخت خودرو استفاده نمایند. علاوه بر این، آنها تلاش می‌کنند، با استفاده از فرمول‌های ریاضی و آزمایش‌های تجربی، اجزای خودرو را به شکل بهتری کنار هم قرار دهند و نظم کامل‌تری را میان آنها برقرار نمایند تا خودروی بهتری بسازند.
مثال دوم) دانشمندان سایر علوم مانند پزشکی و زیست‌شناسی با شناخت قواعد حاکم بر بدن، به پیشگیری از بیماری‌ها و درمان آنها می‌پردازند.

۴۶- موفقیت دانشمندان علوم طبیعی، چه تاثیری بر جامعه‌شناسان گذاشت؟

عده‌ای از جامعه‌شناسان علاقه‌مند شدند تا شباهت‌های جامعه و پدیده‌هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته کنند و نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین بدانند.

۴۷- جامعه‌شناسی تبیینی چه ارتباطی میان مفهوم «جامعه» با «ماشین و بدن انسان» قایل هستند؟

الف) شباهت‌های جامعه و پدیده‌هایی همچون ماشین و بدن انسان را برجسته می‌کنند.

ب) نظم جامعه را همانند نظم میان اعضای بدن یا اجزاء ماشین می‌دانند.

پ) جوامع از انسان‌ها، نهادها، سازمان‌ها، ساختمان‌ها، خیابان‌ها، خودروها و بسیاری از عناصر دیگر تشکیل شده‌اند که با نظم خاصی در کنار هم قرار گرفته‌اند، همان‌طور که بدن و ماشین از اجزایی تشکیل شده‌اند که با نظم خاصی در کنار هم قرار گرفته‌اند.

۴۸- موضوع، روش و هدف جامعه‌شناسی تبیینی چیست؟

جامعه‌شناسی تبیینی		
موضوع	روش	هدف
پدیده‌های اجتماعی همانند پدیده‌های طبیعی هستند.	حس و تجربه (نگاه از بیرون)	پیش‌بینی و کنترل پدیده‌های اجتماعی

بخوانیم و بدانیم

۴۹- آیا جامعه و نظم اجتماعی را می‌توان به موجود زنده تشبیه کرد؟

جامعه و نظم اجتماعی را می‌توان به موجود زنده تشبیه کرد ولی باید به این نکته توجه داشت که جامعه یک موجود زنده نیست بلکه شیء یک موجود زنده است. برخی رویکردهای جامعه‌شناسی به تفاوت این دو عبارت توجه کافی نداشته‌اند.

۵۰- چگونه می‌توان جامعه را با انسان مقایسه کرد؟

جامعه را می‌توان با انسان مقایسه کرد. عده‌ای جامعه را با بدن انسان مقایسه می‌کنند و عده‌ای دیگر جامعه را با روح انسان مقایسه می‌کنند. البته همان‌طور که انسان بدن و روح دارد جامعه هم بیرون و درونی دارد.

۵۱- جامعه‌شناسی تبیینی، جامعه و نظم اجتماعی را چگونه تبیین می‌کند؟

جامعه‌شناسی تبیینی جامعه و نظم اجتماعی را براساس مناسبات بیرونی توضیح می‌دهد و این روابط و مناسبات را مبتنی بر قرارداد، ترس و اجبار می‌داند. افراد جامعه براساس نوعی قرارداد، قواعد و مقرراتی را می‌پذیرند. این قواعد، علاوه بر اینکه نفع افراد جامعه را تأمین می‌کنند، از آنها در برابر گزندها و آسیب‌ها نیز محافظت می‌نمایند.

۵۲- جوامعی که نظم اجتماعی را بر مبنای مناسبات بیرونی تنظیم می‌کنند، دچار چه پیامدهایی می‌شوند؟

این جوامع شاید با تطمیع و تهدید و اجبار قادر باشند پیش‌بینی رفتارها را تضمین کنند، اما در جلب مشارکت و همکاری افراد براساس میل، رضایت و رغبت موفق عمل نمی‌کنند. از این رو، هر روز باید بر حجم قواعد و قوانین نظارتی، نیروها و ابزارهای کنترل‌کننده خود، بیفزایند.

مقایسه دقیق‌تر طبیعت و جامعه

۵۳- ویژگی قوانین طبیعی چیست؟

ماشین و بدن براساس قوانین طبیعی عمل می‌کنند. طبیعت بیرون و مستقل از ماست. ما آن را پدید نیآورده‌ایم و قبل از ما وجود داشته است. تلاش ما برای شناخت قوانین طبیعت به هیچ وجه این قوانین را تغییر نمی‌دهد.

۵۴- انسان در مقابل قوانین طبیعی از چه اختیاری برخوردار است؟

تلاش ما برای شناخت قوانین طبیعت به هیچ وجه این قوانین را تغییر نمی دهد. ما فقط می توانیم این قوانین را بشناسیم، سپس با استفاده از علوم طبیعی و تا جایی که قوانین طبیعی به ما اجازه می دهند، در طبیعت و پدیده هایی مانند ماشین و بدن که بر اساس قوانین طبیعی عمل می کنند، تغییراتی ایجاد نماییم و آن پدیده ها را کنترل کنیم.

۵۵- در جامعه‌شناسی تبیینی منظور از اینکه «جامعه را همچون طبیعت تصور کنیم» چیست؟ یعنی آن را دستاوردی انسانی نمی دانیم، آن را واقعیتی بیرونی تصور کنیم که با قوانینی به استحکام قوانین طبیعت اداره می شود

۵۶- «تصور جامعه همچون طبیعت» در جامعه‌شناسی تبیینی، چه پیامدی برای ما دارد؟

الف) در آن صورت ما فقط می توانیم از دانش های ابزاری خود استفاده کنیم و جامعه و پدیده های اجتماعی را بشناسیم، اما قادر نخواهیم بود، تغییری بنیادین در جامعه به وجود آوریم.

ب) نظم اجتماعی بیرون و مستقل از ما خواهد بود و فقط باید خود را با آن تطبیق دهیم و سازگار کنیم.

پ) یکسان دانستن طبیعت و جامعه، انسان ها را به پیچ و مهره های نظم اجتماعی تقلیل می دهد.

۵۷- چرا «یکسان دانستن جامعه و طبیعت» در جامعه‌شناسی تبیینی قابل نقد است؟

زیرا این دیدگاه، انسان ها را به پیچ و مهره های نظم اجتماعی تقلیل می دهد، همچنین جامعه بر خلاف طبیعت، محصول و مخلوق کنش انسان ها است و بود و نبود آن، وابسته به انسان است.

۵۸- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد انسان چه دیدگاهی دارد؟

جامعه‌شناسی تبیینی که می خواست انسان را بر جامعه مسلط کند، او را مغلوب جامعه ساخت. انسان در این دیدگاه، صرفاً یک موجود طبیعی پیچیده تر از سایر موجودات طبیعی دانسته می شود.

۵۹- چرا رویکرد جامعه‌شناسی تبیینی در مورد «انسان» قابل نقد است؟

زیرا انسان ها با موجودات طبیعی، تفاوت های بنیادی دارند.

۶۰- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد تفاوت میان جوامع مختلف چه دیدگاهی دارد؟

جامعه را نیز صرفاً یک پدیده طبیعی پیچیده می داند و تفاوت میان جوامع مختلف را تنها تفاوتی کمی می بیند. از این منظر برخی جوامع از برخی دیگر پیچیده ترند، در رفع نیازهای خود تواناترند و به همین دلیل پیشرفته ترند.

۶۱- جامعه‌شناسی تبیینی در مورد پیشرفت جوامع چه دیدگاهی دارد؟

همه جوامع، مسیر یکسانی به سوی پیشرفت طی می کنند و از جوامع ساده به جوامع پیچیده تبدیل می شوند.

۶۲- چرا رویکرد جامعه‌شناسی تبیینی در مورد «پیشرفت جوامع» قابل نقد است؟

زیرا انسان ها می توانند جوامع و تاریخ های گوناگونی را پدید آورند.

درس چهارم: کنش اجتماعی

مقدمه

۱- مردم آمرلی در اواخر سال ۱۳۹۲ چگونه در برابر حصر داعش ایستادند؟

با تکیه بر ظرفیت های بومی و فرهنگی خود و برخلاف نظم و نظریات معمول در برابر ۲۰۰ هزار داعشی ایستادند. آنها با کمترین نیرو و امکانات نظامی، ۸۰ روز مقاومت کردند تا اینکه در نهایت گروه های مقاومت عراق خود را به آمرلی رساندند و حصر آن شهر شکسته شد.

۲- الگوی مقاومت آمرلی چه بود؟ الگوی مقاومت آمرلی، نظامی نبود بلکه کاملاً فرهنگی بود.

۳- چرا انتشار خبر پیروزی آمرلی برای داعش بسیار گران تمام شد؟

زیرا دیگر شهرهای عراق با همین الگو، در برابر داعش ایستادند و سه سال بعد موصل آزاد شد.

۴- کدام نوع مبارزه از نظم مشخصی پیروی می کند؟ مبارزه نظامی

۵- منظور از جنگ های نامنظم چیست؟

جنگ های نامنظم مبتنی بر آگاهی فرهنگی و جغرافیایی سربازان محلی یک منطقه است که قادرند در موقعیت بومی خود، با امکانات محدود حتی در برابر تهاجم یک ارتش بزرگ نیز مقاومت کنند. سربازان جنگ های نامنظم معمولاً نقشه های از پیش برنامه ریزی شده را اجرا نمی کنند بلکه متناسب با موقعیت خاص جغرافیایی و فرهنگی خود عمل می کنند.

۶- اصطلاح «جنگ های نامنظم» را اولین بار چه کسی به کار برد؟ مصطفی چمران

۷- یک نمونه از جنگ های نامنظم نام ببرید. مقاومت مردم آمرلی

۸- در جنگ های نامنظم، افراد چگونه با نظم موجود مواجه می شوند؟

در جنگ های نامنظم افراد از نظم موجود پیروی نمی کنند بلکه از آن فراتر می روند و با ارزش ها و معانی پیوند می خورند. سربازان جنگ های نامنظم به سبب انگیزه های اخلاقی و آرمان های معنویشان، توانی فراتر از نظم موجود به دست می آورند.

خشت بنای جامعه

۹- خشت بنای جامعه چیست؟

کنش اجتماعی خشت بنای جامعه است و تمامی پدیده های اجتماعی خرد و کلان با کنش های اجتماعی پدید می آیند.

۱۰- ساختارهای اجتماعی چگونه شکل می گیرند؟

ساختارهای اجتماعی، هر چقدر هم جا افتاده و باسابقه باشند، با کنش های افراد به وجود آمده اند و برقرارند.

۱۱- یک نمونه مثال بنزید که کنش اجتماعی افراد باعث ایجاد مسایل اجتماعی در جامعه می شود؟

مثال اول: تاجری میان سال، واردکننده لوازم خانگی است. او با اداره هایی مانند گمرک و دارایی سر و کار زیادی دارد و تلاش می کند، کار خود را در این اداره ها به ساده ترین و سریع ترین شکل ممکن، پیش ببرد. به همین دلیل با برخی مسئولان و کارکنان این اداره ها روابط دوستانه برقرار کرده و گاهی به آنها هدایای ارزشمندی می دهد. البته از این امر چندان راضی نیست ولی آن را تنها راه پیشبرد کارهایش می داند. او معتقد است که کار در نظام اداری کشور فقط با پرداخت رشوه و برقراری رابطه، انجام می شود. (مساله رشوه)

مثال دوم: منزل کارمند با سابقه یکی از اداره های دولتی شهر تهران تا اداره اش فاصله زیادی دارد. هرچند او می تواند با مترو یا اتوبوس تندرو به محل کار برود اما اغلب ترجیح می دهد از ماشین خود استفاده کند، چون تحمل معطلی و شلوغی را

ندارد. او از ترافیک سنگین خیابان‌ها و آلودگی هوا شکایت دارد و معتقد است که مسئولان به درستی به وظایف خود عمل نمی‌کنند؛ برای همین، این مشکلات سال‌هاست که حل نشده باقی مانده‌اند. (مساله ترافیک)

۱۲- نظام اداری محصول چیست؟

محصول کنش‌های مدیران، کارکنان، قانون‌گذاران و مراجعان است.

۱۳- یک نمونه مثال بزیند که کنش اجتماعی افراد می‌تواند در حل مسایل اجتماعی جامعه موثر باشد؟

مثال اول: آقای تاجر به عنوان یک واردکننده کالا یا پرداخت‌کننده مالیات، فردی بیرون از این نظام اداری نیست بلکه خود، عضوی از آن است و همچنان که با اقداماتش می‌تواند در تداوم و تثبیت آن نقش داشته باشد، می‌تواند موجب تغییر و تحول در آن نیز بشود. او با برقراری روابط دوستانه و پرداخت رشوه، خود به تداوم مشکلاتی که از آن گله‌مند است، کمک می‌کند. اگر از پرداخت رشوه برای پیشبرد کارش صرف‌نظر کند و دیگر همکارانش را هم از چنین کاری باز دارد، مسلماً با موانع و دشواری‌هایی مواجه می‌شود اما به سهم خود برای اصلاح این ساختار تلاش کرده است و چه بسا به مرور در این تغییر، موفق شود.

مثال دوم: آقای کارمند نیز با استفاده از خودروی خود، در تداوم ترافیک شهری و آلودگی هوا سهیم است و اگر از وسایل حمل و نقل عمومی استفاده کند، می‌تواند در حل این مشکلات مؤثر باشد.

۱۴- آیا «کنش افراد» می‌تواند بر «مسایل اجتماعی» اثر بگذارد؟ توضیح دهید.

مشکلات و مسائل اجتماعی، آن‌چنان که به نظر می‌رسند، بیرون از دایره نفوذ و تأثیر افراد نیستند و این گونه نیست که فقط افراد خاصی، مثل مسئولان و مدیران، بتوانند بر آنها تأثیر بگذارند. همه ما از آنجا که عضوی از جامعه هستیم، با کنش‌های اجتماعی خود، در حفظ وضع موجود یا تغییر آن، اثر می‌گذاریم اگر چه میزان تأثیرگذاری همه اعضای جامعه یکسان نیست و صاحبان برخی مشاغل و مسئولیت‌ها، نسبت به سایرین اثرگذاری بیشتری دارند.

۱۵- چه ارتباطی بین «زندگی اجتماعی انسان» و «نظم» وجود دارد؟

زندگی اجتماعی انسان و نظم، هم‌زاد یکدیگرند اما انسان‌ها صرفاً مجریان نظم نیستند بلکه قادرند با توجه به آرمان‌ها و ارزش‌های خود، نظم اجتماعی را تغییر دهند و از مشکلات احتمالی ساختارهای اجتماعی بکاهند. به هر میزان که این آرمان‌ها و ارزش‌ها والاتر و انگیزه افراد برای تحقق بخشیدن به آنها قوی‌تر باشد، تغییر مهم‌تری ایجاد خواهد شد.

۱۶- چه عواملی موجب می‌شوند انسان‌ها تغییرات مهم‌تری ایجاد نمایند؟

به هر میزان که آرمان‌ها و ارزش‌ها والاتر و انگیزه افراد برای تحقق بخشیدن به آنها قوی‌تر باشد، تغییر مهم‌تری ایجاد خواهد شد.

۱۷- آیا انسان‌ها با نظم موجود برخورد یکسان دارند؟ مثال ذکر کنید.

خیر. مثلاً ممکن است تاجری که در موقعیت رشوه‌قرار می‌گیرد، مشکلات زیادی را تحمل کند اما برای حفظ منافع اقتصادی اش، انگیزه زیادی برای تغییر وضعیت موجود نداشته باشد یا کارمندی که به جای حمل و نقل عمومی از خودروی شخصی استفاده می‌کند، با مشکلات شهری متعددی مواجه باشد اما برای حل آنها هیچ اقدامی نکند. در مقابل، ممکن است عموم مردم چنان انگیزه‌ای پیدا کنند که آغازگر حل یک بحران جهانی شوند؛ همانطور که مقاومت مردم آمرلی، سرآغاز فروپاشی داعش شد.

پیامدهای نادیده گرفتن کنش اجتماعی

۱۸- منظور از کنش اجتماعی چیست؟ فعالیت معناداری که با توجه به دیگری انجام می‌شود.

۱۹- آیا کنش‌های انسان را می‌توان با روش تجربی تحلیل کرد؟ توضیح دهید.

خیر. انسان‌ها، برخلاف پدیده‌های طبیعی، آگاهانه عمل می‌کنند و عملشان معنادار است. آنها در شرایط گوناگون، رفتارهای متفاوتی از خود نشان می‌دهند. به همین دلیل کنش انسان را نمی‌توان فقط با روش تجربی تحلیل کرد، زیرا اگرچه حس و تجربه از ابزارهای مهم شناخت علمی هستند اما روش تجربی توان فهم معانی کنش انسان‌ها را ندارد.

۲۰- کدام روش، توان فهم معانی کنش انسان‌ها را ندارد؟ روش تجربی

۲۱- رویکرد تبیینی چه دیدگاهی نسبت به معنای کنش دارند؟

رویکرد تبیینی بر آنچه مشاهده می‌شود تمرکز می‌کند و اغلب معنای کنش و آنچه درون انسان می‌گذرد را نادیده می‌گیرد.

۲۲- نادیده گرفتن کنش در زندگی اجتماعی انسان‌ها چه پیامدهایی دارد؟ نام ببرید.

خلافت زدایی، ارزش زدایی، معنازدایی

۲۳- جامعه‌شناسان تبیینی چه دیدگاهی نسبت به مفهوم اراده و خلافت دارند؟

جامعه‌شناسان تبیینی با تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی و یکسان دانستن نظم اجتماعی و نظم طبیعی، اراده و خلافت انسان‌ها را نادیده می‌گیرند.

۲۴- تأکید افراطی بر نظم اجتماعی در رویکرد تبیینی چه پیامدی دارد؟

- افراد بدون آنکه بدانند این نظم برای تحقق چه آرمان‌ها و ارزش‌هایی است، صرفاً آن را رعایت کنند.

- موجب سرکوب روحیه خلاق انسان‌ها در بسیاری عرصه‌ها مانند هنر، ارتباط و اندیشه می‌شود.

۲۵- نمونه‌های از خلافت‌های انسانی نام ببرید که با فراتر رفتن از نظم موجود پدید می‌آیند؟

انقلاب‌های اجتماعی، اندیشه‌های جدید، شاهکارهای هنری و اختراعات بزرگ

۲۶- مفهوم رکود اراده‌ها که یکی از پیامدهای نادیده گرفتن کنش است، شرح دهید.

کنش اجتماعی، ارادی است. اما جامعه‌شناسان تبیینی با تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی و یکسان دانستن نظم اجتماعی و نظم طبیعی، اراده و خلافت انسان‌ها را نادیده می‌گیرند. تأکید افراطی بر نظم اجتماعی به تدریج سبب می‌شود افراد بدون آنکه بدانند این نظم برای تحقق چه آرمان‌ها و ارزش‌هایی است، صرفاً آن را رعایت کنند. به علاوه، این تأکید موجب سرکوب روحیه خلاق انسان‌ها در بسیاری عرصه‌ها مانند هنر، ارتباط و اندیشه می‌شود. انقلاب‌های اجتماعی، اندیشه‌های جدید، شاهکارهای هنری و اختراعات بزرگ هنگامی پدید می‌آیند که انسان از نظم موجود گامی فراتر می‌گذارد.

۲۷- تعبیر قفس آهنین از کیست؟ ماکس وبر

۲۸- منظور وبر از قفس آهنین چیست؟

ماکس وبر از سلطه‌نظمی که گویا هدفی جدا از انسان‌ها و نیازهای واقعی آنها دارد، به قفس آهنین تعبیر می‌کند.

۲۹- مفهوم رکود اراده‌ها با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ ارادی بودن

۳۰- مفهوم سقوط ارزش‌ها با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ هدف دار بودن

۳۱- آیا اهداف کنشگران در کنش اجتماعی قابل مشاهده هستند؟

برخی اهداف کنشگران مانند کسب درآمد، ساختن خانه و ... قابل مشاهده اند ولی انسان‌ها اغلب در کنش‌هایشان به دنبال تحقق اهداف و ارزش‌هایی مانند کسب فضیلت‌های اخلاقی، جلب رضایت الهی و ... هستند که دیگران نمی‌توانند آنها را مشاهده کنند.

۳۲- چند هدف قابل مشاهده در کنش اجتماعی نام ببرید. کسب درآمد، ساختن خانه

۳۳- چند هدف در کنش اجتماعی نام ببرید که قابل مشاهده نیستند. کسب فضیلت‌های اخلاقی، جلب رضایت الهی

۳۴- آیا در جامعه‌شناسی تبیینی می‌توان ارزش‌ها را فهم کرد؟ توضیح دهید.

خیر. در جامعه‌شناسی تبیینی، ارزش بودن مهربانی و فداکاری و ضد ارزش بودن کینه توزی و خودخواهی قابل فهم نیست؛ زیرا با استفاده از روش‌های تجربی نمی‌توان گفت که مهربانی یک فضیلت اخلاقی و کینه توزی یک رذیلت اخلاقی است.

۳۵- چرا در جامعه‌شناسی تبیینی ارزش بودن مهربانی و ضد ارزش بودن کینه توزی قابل فهم نیست؟

زیرا با استفاده از روش‌های تجربی نمی‌توان گفت که مهربانی یک فضیلت اخلاقی و کینه توزی یک رذیلت اخلاقی است.

۳۶- نادیده گرفتن ارزش‌ها در جامعه‌شناسی تبیینی چه پیامدی دارد؟

به سبب اینکه بسیاری از کنش‌های عاطفی، هنری، اخلاقی و مذهبی با رویکرد تبیینی قابل توضیح نیستند، کسانی که فقط روش‌های تجربی را معتبر می‌دانند، با انکار ارزش‌های عاطفی، اخلاقی، مذهبی و... دچار اخلاق‌گریزی می‌شوند.

۳۷- مفهوم سقوط ارزش‌ها که یکی از پیامدهای نادیده گرفتن کنش است، شرح دهید.

کنش اجتماعی، هدف دار است. برخی اهداف کنشگران قابل مشاهده اند ولی انسان‌ها اغلب در کنش‌هایشان به دنبال تحقق اهداف و ارزش‌هایی هستند که دیگران نمی‌توانند آنها را مشاهده کنند. در جامعه‌شناسی تبیینی ارزش‌ها بودن مهربانی و فداکاری و ضد ارزش بودن کینه توزی و خودخواهی قابل فهم نیست؛ زیرا با استفاده از روش‌های تجربی نمی‌توان گفت که مهربانی یک فضیلت اخلاقی و کینه توزی یک رذیلت اخلاقی است. به سبب اینکه بسیاری از کنش‌های عاطفی، هنری، اخلاقی و مذهبی با رویکرد تبیینی قابل توضیح نیستند، کسانی که فقط روش‌های تجربی را معتبر می‌دانند، با انکار ارزش‌های عاطفی، اخلاقی، مذهبی و... دچار اخلاق‌گریزی می‌شوند.

۳۸- برای مفهوم سقوط ارزش‌ها در غرب مثال ذکر کنید؟

بزرگ‌ترین کشتار جهان در جنگ‌های جهانی اول و دوم، میان توسعه یافته‌ترین کشورهای رخ داد و با فاجعه هیروشیما و ناکازاکی پایان یافت.

۳۹- چرا پیشرفت‌های چشمگیر جهان غرب در حوزه صنعت و فضا به فراگیرتر و عمیق‌تر شدن فجایع انسانی

و زیست محیطی منجر شده است؟ به دلیل ارزش زدایی

۴۰- مطالعات تبیینی، علل اعتیاد برخی جوانان و نوجوانان به اینترنت و بازی رایانه‌ای را چگونه توضیح می‌دهند؟

مطالعات تبیینی نشان داده‌اند که میان عواملی مانند میزان پرخاشگری، هیجان، خواب، وضعیت تحصیلات و تأهل (عوامل قابل مشاهده) با اعتیاد به اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای رابطه وجود دارد.

۴۱- مفهوم افول معانی با نادیده گرفتن کدام ویژگی کنش ارتباط دارد؟ آگاهانه و معنادار بودن

۴۲- آیا می‌توان بدون توجه به تفسیر کاربران از موقعیت خاص خود، گرایش کاربران به اینترنت و بازی رایانه‌ای

را توضیح داد؟ خیر. زیرا کنش اجتماعی، آگاهانه و معنادار است. نادیده گرفتن معنای کنش، سبب شده است که بیشتر مطالعات تبیینی به توصیف خصوصیات و رفتارهای قابل مشاهده ما محدود شوند. اما اگر تفسیرهای جوانان و نوجوانان را در نظر بگیریم، متوجه خواهیم شد که عامل اصلی گرایش این کاربران به اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای، معنای استفاده از این ابزار است. بیشتر جوانان و نوجوانان استفاده هر چه بیشتر از اینها را به روز بودن، سرگرمی، هیجان، آزادی و توانایی معنا می‌کنند. این قبیل معانی و انگیزه‌ها، عوامل اصلی حضور افراطی جوانان و نوجوانان در فضاهای مجازی است.

۴۳- نادیده گرفتن معنای کنش (افول معانی) در مطالعات تبیینی، چه پیامدی دارد؟

نادیده گرفتن معنای کنش، سبب شده است که، بیشتر مطالعات تبیینی به توصیف خصوصیات و رفتارهای قابل مشاهده ما محدود شوند.

۴۴- اگر اعتیاد برخی جوانان و نوجوانان به اینترنت و بازی رایانه‌ای را بر اساس تفسیر آن‌ها بررسی کنیم به چه

نتیجه‌ای می‌رسیم؟

اگر تفسیرهای جوانان و نوجوانان را در نظر بگیریم، متوجه خواهیم شد که عامل اصلی گرایش این کاربران به اینترنت و بازی‌های رایانه‌ای، معنای استفاده از این ابزار است. بیشتر جوانان و نوجوانان استفاده هر چه بیشتر از اینها را به روز بودن، سرگرمی، هیجان، آزادی و توانایی معنا می‌کنند. این قبیل معانی و انگیزه‌ها، عوامل اصلی حضور افراطی جوانان و نوجوانان در فضاهای مجازی است.

۴۵- چگونه می‌توان انگیزه جوانان و نوجوانان (در استفاده از اینترنت و...) را فهم کرد؟

برای فهم انگیزه جوانان و نوجوانان نمی‌توان از روش‌های تجربی استفاده کرد، بلکه باید همدلانه با جوانان همراه شد تا مسائل زندگی و آرزوهای آنها را فهمید و آنان را یاری داد.

۴۶- همراهی همدلانه در جامعه‌شناسی به چه معناست؟

همراهی همدلانه به معنای تأیید کنشگران نیست، بلکه به معنای نگاه کردن به مسائل آنها از منظر خودشان و تلاش برای فهم آنهاست. ما در جهان اجتماعی با افراد آگاه سروکار داریم و لازم است با توجه به تفسیر آنها از خودشان، به فهم همدلانه رفتار آنها دست پیدا کنیم.

۴۷- مفهوم افول معانی که یکی از پیامدهای نادیده گرفتن کنش است، شرح دهید.

کنش اجتماعی آگاهانه و معنادار است. معناداری با نادیده گرفتن معنای کنش، سبب شده است که بیشتر مطالعات تبیینی به توصیف خصوصیات و رفتارهای قابل مشاهده ما محدود شوند. در نتیجه قادر به فهم معنای کنش نباشند.

۴۸- در رویکرد تبیینی، تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی چه پیامدی دارد؟

تأکید بیش از اندازه بر نظم اجتماعی به حذف اراده و خلاقیت، ارزش و اخلاق، آگاهی و معنا از زندگی اجتماعی می‌انجامد و شور زندگی را از انسان‌ها می‌گیرد.

۴۹- برای جلوگیری از پیامدهایی چون حذف خلاقیت، ارزش، اخلاق و... از زندگی اجتماعی، جامعه‌شناسان کدام مفهوم را مورد توجه قرار دادند؟ کنش اجتماعی

۵۰- نظریه پردازان کنش اجتماعی، مهم‌ترین ویژگی کنش را چه می‌دانند؟ آگاهی و معناداری

۵۱- نظریه پردازان کنش اجتماعی، زندگی اجتماعی را با تأکید بر و مطالعه می‌کنند. آگاهی - معنا

۵۲- نظریه پردازان کنش اجتماعی، نسبت به ویژگی‌های اراده و ارزش در کنش اجتماعی چه دیدگاهی دارند؟

ویژگی‌های دیگر کنش، یعنی اراده و ارزش را مهم می‌دانند ولی آنها را برخاسته از آگاهی و تابع آن می‌بینند.

۵۳- نظریه پردازان کنش اجتماعی، هر یک از ویژگی‌های کنش را چگونه ارزیابی می‌کنند؟

آگاهی و معناداری را مهم‌ترین ویژگی کنش اجتماعی می‌دانند و زندگی اجتماعی انسان را با تأکید بر آگاهی و معنا، مطالعه می‌کنند. این جامعه‌شناسان، ویژگی‌های دیگر کنش، یعنی اراده و ارزش را مهم می‌دانند ولی آنها را برخاسته از آگاهی و تابع آن می‌بینند.

۵۴- کدام نگاه مسیر را برای عبور از جامعه‌شناسی تبیینی و روی آوردن به جامعه‌شناسی تفسیری هموار ساخت؟

دیدگاه نظریه پردازان کنش اجتماعی، مسیر را برای عبور از جامعه‌شناسی تبیینی و روی آوردن به جامعه‌شناسی تفسیری هموار ساخت. آنان آگاهی و معناداری را مهم‌ترین ویژگی کنش اجتماعی می‌دانند و زندگی اجتماعی انسان را با تأکید بر آگاهی و معنا، مطالعه می‌کنند. ویژگی‌های دیگر کنش، یعنی اراده و ارزش را مهم می‌دانند ولی آنها را برخاسته از آگاهی و تابع آن می‌بینند.

درس پنجم: معنای زندگی

پرسش از معنای زندگی

- ۱- کدام پرسش‌ها به پرسش از معنای زندگی مرتبط است؟ چند نمونه ذکر کنید.
 - زندگی چیست و انسان‌ها با چه آرمان، انگیزه و دلیلی به زندگی ادامه می‌دهند؟
 - انسان‌ها چه تفاوتی با یکدیگر دارند که برخی در زندگی خود امیدوارند و برخی احساس پوچی و بیهودگی می‌کنند و زندگی را تکراری و ملال‌آور می‌بینند؟
 - چه چیزهایی زندگی را گوارا و شیرین می‌کند و چه عواملی آن را تلخ و ناگوار می‌سازد؟
 - معیار زنده بودن چیست؟
 - آیا به صرف وجود علائمی چون نفس کشیدن، خوردن و رشد جسمانی می‌توان انسان را زنده دانست؟
 - مرگ پایان زندگی است یا مرحله‌ای از مراحل زندگی انسان است؟ ...
- ۲- در جهان متجدد و در میان صاحب‌نظران علوم اجتماعی چه پرسش‌هایی درباره معنای زندگی مطرح بود؟
 - آیا زندگی معنادار است؟
 - چه چیزی به زندگی، لذت‌ها و رنج‌های آن معنا می‌بخشد؟
 - آیا زندگی معنایی از پیش تعیین شده دارد یا انسان‌ها خود به زندگی خویش معنا می‌بخشند؟
 - آیا انسان از معنای زندگی‌اش آگاه است یا از آن غافل است؟
 - آیا کنش‌های افراد، بیانگر معنای زندگی آنهاست؟
 - آیا انسان به همه معنای مختلفی که می‌توان برای زندگی در نظر گرفت، گرایش یکسانی دارد یا بنا به سرشت خود، به برخی معنای زندگی گرایش بیشتری دارد و از برخی معنای متنفر و گریزان است؟ ...
- ۳- مسئله درباره کل زندگی انسان و در مورد تمام پدیده‌های اجتماعی از جمله کنش‌ها مطرح است. معنا
- ۴- یکی از پرسش‌های مهم و کلیدی برای اندیشمندان علوم اجتماعی چیست؟ چگونه می‌توان معنای زندگی و معنای کنش انسان‌های دیگر را فهمید.

پیچیدگی پدیده‌های انسانی و اجتماعی

- ۵- بررسی و مطالعه پدیده‌های انسانی و اجتماعی، چه زمانی به نتیجه‌گیری‌های غلط و اشتباه منجر می‌شود؟ زمانی که بررسی و مطالعه بدون توجه به عمق آنها صورت گیرد.
- ۶- یک مثال برای پدیده «شهادت طلبی» ذکر کنید.

در طول هشت سال جنگ تحمیلی عراق علیه ایران، صدها هزار نفر از رزمندگان ایرانی جان خود را از دست دادند. بسیاری از این شهیدان، در سنین جوانی و نوجوانی، در شیرین‌ترین دوران عمر خود، به شهادت رسیدند. روایت‌ها و مستندات به جا مانده از آن دوران، از آرزو و رقابت تنگاتنگ رزمندگان برای شهادت حکایت می‌کند. بسیاری از بازماندگان این دوران، زنده ماندن خود در جنگ و جاماندن از قافله هم‌زمان شهیدشان را خسرانی بزرگ و مهم‌ترین حسرت زندگیشان می‌دانند.
- ۷- پدیده «فدا کردن جان برای وطن» را شرح دهید.

در همه جنگ‌ها همیشه سربازانی بوده‌اند که با آگاهی کامل از احتمال کشته شدن پا به میدان جنگ گذاشته‌اند؛ این سربازان قطعاً انگیزه‌های مهمی مانند دفاع از وطن و پیروزی بر دشمن داشته‌اند. اما شاید نتوان به آسانی سربازانی را یافت که جان باختن در راهی که برگزیده‌اند را بخشی از کمال خود بدانند و آن را آرزو کنند.

۸- منظور از پدیده «خودکشی» چیست؟

خودکشی یک کنش غیرعادی است که از گرایش به مردن به جای زنده ماندن حکایت دارد. گرایشی که برخلاف طبیعت و سرشت انسان است.

۹- شباهت پدیده‌های «شهادت طلبی»، «فدا کردن جان برای وطن» و «خودکشی» چیست؟

دست شستن از جان و زندگی در دنیا و استقبال از مرگ است.

۱۰- تفاوت پدیده‌های «شهادت طلبی»، «فدا کردن جان برای وطن» و «خودکشی» چیست؟

تفاوت آنها در معنای متفاوتشان است و دقیقاً همین معانی متفاوت، هویت آنها را تعیین می‌کند و از آنها سه پدیده مختلف می‌سازد.

۱۱- برخی از معانی پدیده «شهادت طلبی» را بنویسید.

شوق به حیات جاودانه، عشق به دیدار محبوب، دفاع از دین، مبارزه با ظلم، اقامه حق، مبارزه با باطل و...

۱۲- برخی از معانی پدیده «فدا کردن جان برای وطن» را بنویسید.

دفاع از غرور ملی، میهن دوستی، غلبه بر دشمن، کشورگشایی، هیجان و...

۱۳- برخی از معانی پدیده «خودکشی» را بنویسید.

رنج‌گریزی، احساس پوچی، فشارهای اقتصادی، بحران‌های اجتماعی، بحران معنویت و ...

۱۴- پس از انقلاب صنعتی، کدام مسئله به شکل بی سابقه‌ای در جوامع صنعتی رواج پیدا کرد؟ خودکشی

۱۵- چه عاملی جامعه‌شناسان، روان‌پزشکان، اقتصاددانان، حقوق دانان و حتی فیلسوفان را به مطالعه پدیده خودکشی و چاره‌اندیشی برای آن وا داشت؟

به این دلیل که پس از انقلاب صنعتی، مسئله خودکشی به شکل بی سابقه‌ای در جوامع صنعتی رواج پیدا کرده بود.

۱۶- آیا صاحب نظران علوم مختلف به پاسخ مشترکی در مورد چرایی وقوع خودکشی دست یافتند؟

خیر. پاسخ‌های صاحب نظران علوم مختلف به چرایی وقوع خودکشی با یکدیگر متفاوت است، علاوه بر این اندیشمندان یک حوزه نیز در این باره نظرات متفاوت و حتی متعارضی ابراز کرده‌اند.

۱۷- مثالی ذکر کنید که نظرات متفاوت جامعه‌شناسان را در تحلیل پدیده خودکشی نشان دهد.

برای مثال جامعه‌شناسانی که در تحلیل خودکشی به عوامل اقتصادی مانند فقر، کاهش رفاه عمومی و ... توجه کرده‌اند، از سوی برخی دیگر از جامعه‌شناسان با این انتقاد روبه‌رو هستند که نرخ خودکشی در بعضی از کشورها با سطح رفاه عمومی بالا، بیشتر از برخی جوامع با سطح رفاه و شرایط اقتصادی پایین‌تر است.

۱۸- وجود نظریات متفاوت در علوم اجتماعی نشان دهنده چیست؟

وجود نظریات متفاوت، نشانه پیچیدگی و عمق پدیده‌های اجتماعی و البته دشواری فهم آنهاست.

۱۹- چه نوع رویکردهایی از پدیده‌های اجتماعی و انسانی هویت‌زدایی می‌کنند؟

رویکردهایی که به دنبال پاسخ‌های ساده، سراسر و کاملاً قابل پیش‌بینی درباره چرایی وقوع پدیده‌های اجتماعی، پیچیدگی و عمق پدیده‌های اجتماعی را نادیده می‌گیرند و از پدیده‌های اجتماعی و انسانی هویت‌زدایی می‌کنند.

۲۰- رویکردهایی که برای دستیابی به پاسخ‌های ساده، سراسر و کاملاً قابل پیش‌بینی درباره چرایی وقوع پدیده‌های اجتماعی‌اند به چه نتایجی دست می‌یابند؟

پیچیدگی و عمق پدیده‌های اجتماعی را نادیده می‌گیرند و از پدیده‌های اجتماعی و انسانی هویت‌زدایی می‌کنند.

بخوانیم و بدانیم

۲۱- علت پیچیدگی کنش‌های انسانی چیست؟

بخشی از پیچیدگی‌های کنش انسانی به سبب وابستگی این کنش‌ها به ویژگی‌های فردی، مانند توانایی‌های ذهنی، عاطفی، جسمانی و همچنین ویژگی‌های اجتماعی فرهنگی مانند تنوع فرهنگ‌ها، خرده فرهنگ‌ها و موقعیت اجتماعی است.

۲۲- آیا تأکید بر پیچیدگی کنش‌ها و پدیده‌های اجتماعی و تنوع معانی آنها به این معناست که جوامع انسانی هیچ شباهت و اشتراکی ندارند؟

خیر. انسان‌ها همچنان که دارای تفاوت‌های فردی و اجتماعی بسیاری هستند، مشابهت‌های فراوانی نیز دارند؛ مثلاً همه انسان‌ها دارای نیازهای طبیعی و غریزی مشابهی هستند؛ از این رو برای تأمین غذا و سرپناه تلاش می‌کنند، تشکیل خانواده می‌دهند و... همچنین ویژگی‌های متعالی مانند میل به جاودانگی، کمال‌جویی، سعادت‌طلبی، گرایش به زیبایی، تنفر از ظلم، علاقه به کشف حقیقت مورد توجه همه انسان‌هاست.

۲۳- لازمه شناخت پدیده‌های اجتماعی چیست؟

شناخت صحیح و توأمان «تفاوت‌های فردی و اجتماعی» و «وجه مشترک» انسان است.

تبیین در حاشیه تفسیر

۲۴- در قرن ۱۹ میلادی؛ کدام متفکران اجتماعی مدعی شدند پدیده‌های اجتماعی با پدیده‌های طبیعی متفاوت هستند؟ ویلهلم دیلتای-ماکس وبر

۲۵- ویلهلم دیلتای و ماکس وبر در مقایسه جهان اجتماعی و طبیعی چه ادعایی داشتند؟

مدعی شدند هر چند جهان اجتماعی همانند جهان طبیعی، نظم و قواعد خاصی دارد اما انسان‌ها مانند موجودات طبیعی نیستند و پدیده‌های اجتماعی نیز با پدیده‌های طبیعی تفاوت دارند.

۲۶- ماکس وبر در مقایسه پدیده‌های اجتماعی و طبیعی بر کدام تفاوت تأکید داشت؟

ماکس وبر معتقد بود کنش اجتماعی، معنادار است و پدیده‌های معنادار را نمی‌توان همانند پدیده‌های طبیعی، از طریق حواس مطالعه کرد، بلکه باید معنای آنها را فهمید.

۲۷- ماکس وبر، علم را به محدود می‌دانست. علم تجربی

۲۸- چرا ماکس وبر، «تفهم» را مقدمه و پیش‌نیازی برای روش علمی (روش تجربی) می‌دانست؟

وبر با اینکه فهمیدن را برای درک معنای پدیده‌های اجتماعی ضروری می‌دانست، اما از آنجا که هنوز علم را به علم تجربی محدود می‌دانست، معتقد بود آنچه جامعه‌شناسان از مطالعه پدیده‌ها می‌فهمند باید با روش تجربی اثبات شود وگرنه ارزش علمی ندارد. از این رو تفهم را روش مستقلی برای علوم انسانی نمی‌دانست بلکه آن را مقدمه و پیش‌نیازی برای روش علمی که همان روش تجربی بود، می‌انگاشت.

۲۹- از دیدگاه ماکس وبر، «تفهم» در علوم انسانی چه جایگاهی دارد؟

تفهم روش مستقلی برای علوم انسانی نمی دانست بلکه آن را مقدمه و پیش نیازی برای روش علمی که همان روش تجربی بود، می انگاشت.

۳۰- ماکس وبر، جامعه شناسی خود را چه نامید؟ جامعه شناسی تفهیمی-تبیینی

۳۱- چرا ماکس وبر، جامعه شناسی خود را تفهیمی-تبیینی نامید؟

ماکس وبر معتقد بود کنش اجتماعی، معنادار است و پدیده های معنادار را نمی توان همانند پدیده های طبیعی، از طریق حواس مطالعه کرد، بلکه باید معنای آنها را فهمید (تفهم). وبر با اینکه فهمیدن را برای درک معنای پدیده های اجتماعی ضروری می دانست، اما از آنجا که هنوز علم را به علم تجربی محدود می دانست، معتقد بود آنچه جامعه شناسان از مطالعه پدیده ها می فهمند باید با روش تجربی اثبات شود وگرنه ارزش علمی ندارد (تبیین). از این رو تفهم را روش مستقلی برای علوم انسانی نمی دانست بلکه آن را مقدمه و پیش نیازی برای روش علمی که همان روش تجربی بود، می انگاشت.

۳۲- ماکس وبر در مورد داوری آرمان ها و ارزش های اجتماعی چه دیدگاهی داشت؟

جامعه شناس، فقط می تواند آرمان ها و ارزش های اجتماعی را توصیف کند؛ اما نمی تواند درباره آرمان ها و ارزش ها که پدیده های نامحسوس و غیرتجربی اند، داوری علمی کند.

۳۳- یک مثال ذکر کنید که دیدگاه وبر را در مورد ناتوانی جامعه شناسی در داوری آرمان ها و ارزش های اجتماعی نشان دهد؟

مثلاً جامعه شناس می تواند برای مدتی با اعضای یک گروه سیاسی زندگی کند و از این راه، عقاید و ارزش های آنها را بفهمد و توصیف کند، اما نمی تواند درباره درست یا غلط بودن این عقاید و ارزش ها داوری کند و به نقد یا اصلاح آنها بپردازد.

۳۴- چرا ماکس وبر معتقد بود جامعه شناس نمی تواند درباره آرمان ها و ارزش های اجتماعی داوری علمی نماید؟ زیرا از نظر وبر با این کار (داوری و نقد) جامعه شناس از دایره علم خارج می شود یا به نام علم، کار غیر علمی می کند.

۳۵- در کدام قرن، این باور که «مرز علم و غیرعلم را تجربه و تبیین تجربی تعیین می کند»، مورد تردید قرار گرفت؟ قرن بیستم

۳۶- در کدام قرن، زمینه رونق و غلبه «تفسیر» و «رویکرد تفسیری» فراهم شد؟ قرن بیستم

۳۷- در قرن بیستم، چه تغییری در رویکرد علمی پدید آمد؟

در قرن بیستم نتایج این باور که مرز علم و غیرعلم را تجربه و تبیین تجربی تعیین می کند، مورد تردید قرار گرفت و زمینه رونق و غلبه «تفسیر» و «رویکرد تفسیری» فراهم شد.

۳۸- چه تفاوتی بین «تبیین» و «تفسیر» وجود دارد؟

اگر تبیین را دانش جهانشمول (قوانین همه جایی و همیشگی) بدانیم، تفسیر، دانش محلی (اینجایی و اکنونی) است. به این معنا که همه دانش ها، تولیداتی اجتماعی و فرهنگی هستند. فرهنگ های گوناگون، تفسیرهای مختلفی از زندگی دارند و هرکدام دانش های خاص خود را تولید می کنند.

۳۹- از طریق تبیین، کدام نوع دانش به دست می آید؟ دانش جهانشمول (قوانین همه جایی و همیشگی)

۴۰- از طریق تفسیر، کدام نوع دانش به دست می آید؟ دانش محلی (اینجایی و اکنونی)

۴۱- منظور از «تفسیر» چیست؟

تفسیر، دانش محلی (اینجایی و اکنونی) است. به این معنا که همه دانش ها، تولیداتی اجتماعی و فرهنگی هستند. فرهنگ های گوناگون، تفسیرهای مختلفی از زندگی دارند و هرکدام دانش های خاص خود را تولید می کنند. انسان ها همان گونه که در سرما لباس گرم و در گرما، لباس سبک تر می پوشند یا وسیله سرمایش و گرمایش می سازند، برای رابطه با یکدیگر زبان را و برای معنا دادن به جهان، دانش های خاص خود را پدید می آورند.

۴۲- از نگاه رویکرد تفسیری، انسان ها برای رابطه با یکدیگر را پدید می آورند. زبان

۴۳- از نگاه رویکرد تفسیری، انسان ها برای معنا دادن به جهان، را پدید می آورند.

دانش های خاص خود

۴۴- پیامد غلبه رویکرد تفسیری چیست؟

با غلبه رویکرد تفسیری، این بار تبیین در حاشیه تفسیر قرار می گیرد، علوم انسانی و اجتماعی دیگر دغدغه نزدیک شدن به علوم طبیعی را ندارند و تفسیر به عنوان روش ویژه علوم انسانی و اجتماعی به رسمیت شناخته می شود.

۴۵- از نگاه رویکرد تفسیری، روش ویژه علوم انسانی و اجتماعی چیست؟ تفسیر

۴۶- چرا رویکرد تفسیری به معانی نهفته در کنش توجه دارد؟

رویکرد تفسیری در تقابل با رویکرد تبیینی بر این باور است که کنشگران بر اساس معنایی که در ذهن دارند، دست به عمل می زنند. بنابراین برای فهم زندگی اجتماعی باید از ظاهر پدیده های اجتماعی عبور کرد و به معانی نهفته در کنش ها راه یافت.

معنای کنش

۴۷- وقتی از معنای کنش می پرسیم دقیقاً درباره چه چیزی سؤال می کنیم؟

الف) گاهی منظورمان قصد و هدف کنشگر از انجام دادن کنش است.

ب) گاهی منظورمان چیزی است که کنش انسان، نماد و نشانه ای از آن است و بر آن دلالت می کند.

۴۸- یک مثال ذکر کنید که «قصد و هدف کنشگر از انجام دادن کنش» را بیان نماید. مثلاً ممکن است هدف دانش آموزی از درس خواندن، کشف حقیقت، افزایش معلومات، اشتغال، کسب موقعیت اجتماعی و ... باشد.

۴۹- یک مثال ذکر کنید که «نماد و نشانه کنش (دلالت کنش)» را بیان نماید.

مثلاً درس خواندن یک دانش آموز می تواند نشان دهنده فضای رقابتی در مدرسه، ارزشمند بودن سوادآموزی در جامعه، اهمیت تحصیلات برای والدین و ... باشد.

۵۰- برای پی بردن به کنش، باید به ذهن کنشگر راه یابیم. هدف

۵۱- برای فهمیدن کنش، باید به زمینه فرهنگی که کنشگر در آن عمل می کند، مراجعه کنیم.

دلالت

۵۲- پی بردن به هدف کنش و دلالت های کنش چگونه ممکن است؟

برای پی بردن به هدف کنش، باید به ذهن کنشگر راه یابیم و برای فهمیدن دلالت های کنش، باید به زمینه فرهنگی ای که کنشگر در آن عمل می کند، مراجعه کنیم.

۵۳- از نگاه رویکرد تفسیری، یک کنش چگونه فهم می شود؟

برای پی بردن به هدف کنش، باید به ذهن کنشگر راه یابیم و برای فهمیدن دلالت های کنش، باید به زمینه فرهنگی ای که کنشگر در آن عمل می کند، مراجعه کنیم. به عبارت دیگر، فهم هر کنشی مستلزم دسترسی به معنای ذهنی (فردی) و معنای فرهنگی (اجتماعی) نهفته در آن است.

۵۴- رویکرد تفسیری، چه دیدگاهی نسبت به «کنشگر» دارد؟

کنشگران فردی و جمعی، هم در معنای ذهنی و هم در معنای فرهنگی، فعال و خلاق اند.

۵۵- از نگاه رویکرد تفسیری، پیامد فعالیت و خلاقیت کنشگران چیست؟

الف) فعالیت و خلاقیت کنشگران، موجب پیدایش معانی گوناگون و در نتیجه آن، پدید آمدن خرده فرهنگ ها و گروه های مختلف، درون هر جهان اجتماعی می شود.

ب) خلاق و فعال بودن انسان ها در تولید معانی، موجب پیدایش فرهنگ ها و جهان های اجتماعی مختلف می شود. جهان های اجتماعی مختلف، معانی ذهنی و فرهنگی متفاوتی پدید می آورند.

۵۶- برای این عبارت یک مثال ذکر کنید «جهان های اجتماعی مختلف، معانی ذهنی و فرهنگی متفاوتی پدید می آورند».

مثلاً ممکن است لباس و ظاهر زیبا در فرهنگی، بر جایگاه و پایگاه اجتماعی والا دلالت نکند یا در فرهنگ دیگری، علم آموزی بر ارزشمندی علم دلالت نکند بلکه با هدف غلبه بر دیگران یا به دست آوردن شغل پر درآمد، انجام شود.

روش های کیفی

۵۷-تنوع و تکثر معانی چه پیامدی دارد؟

تنوع و تکثر معانی، موجب پیچیدگی کنشهای انسانی و دشواری فهمیدن معانی آنها می شود.

۵۸-برای فهم کنش انسانی باید از چه روش هایی استفاده کرد؟

برای فهم کنش انسان ها باید به سراغ روش هایی رفت که تنوع ها و تفاوت های معانی کنش را در نظر قرار می گیرند این روش ها به نام « روش های کیفی » شناخته می شود.

۵۹-جامعه شناسی تبیینی از کدام روش های استفاده می کند؟ روش های کمی

۶۰- دو نمونه از روش های کیفی را نام ببرید. روش قوم نگاری- روش مطالعه موردی

۶۱- منظور از روش قوم نگاری چیست؟

یکی از روش های کیفی است. در این روش، پژوهشگر برای مدتی با قومی که قصد تحقیق درباره آنها را دارد، زندگی می کند؛ خود را در شرایط فرهنگی آن قوم قرار می دهد و کنش هایشان را تجربه می کند تا آنها را بهتر بشناسد.

۶۲- منظور از روش مطالعه موردی چیست ؟

یکی از روش های کیفی است. اگر محقق بخواهد تمامی ابعاد یک پدیده اجتماعی خاص مثلاً یک فرد، یک نهاد اجتماعی یا یک فرهنگ را مطالعه کند و عمق پنهان و منحصر به فرد بودن آن را نشان دهد، از این روش استفاده می کند.

۶۳- برای روش مطالعه موردی یک مثال ذکر کنید.

مثلاً در مطالعه موردی یک ده، موقعیت جغرافیایی، اوضاع جمعیتی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و به طور کلی جزئیات زندگی مردم ده بررسی می شود.

۶۴- موضوع، روش و هدف رویکرد تفسیری چیست؟

رویکرد تفسیری		
موضوع	روش	هدف
کنش های اجتماعی و معنای آنها	تفسیر(نگاه از درون به پدیده ها برای یافتن معنای آن ها)	معنابخشی و انسجام بخشی به زندگی اجتماعی

درس ششم: قدرت اجتماعی

مقدمه

۱- انسان‌ها کدام عوامل را ارزش‌های واسطه‌ای و پیش‌نیازهای دستیابی به سعادت و کمال حقیقی می‌دانستند؟
سه گانه قدرت-ثروت-دانش

۲- انسان‌ها عملکرد سه گانه قدرت، ثروت و دانش را چگونه ارزیابی می‌کردند؟

انسان همواره سه گانه قدرت، ثروت و دانش را ارزش‌های واسطه‌ای و پیش‌نیازهای دستیابی به کمال حقیقی می‌دانست، از این رو همه آنها را خوب و خیر می‌دید. اما وقتی عملکرد آن‌ها را در دستیابی به سعادت با یکدیگر مقایسه می‌کرد، معمولاً دانش را کاملاً مثبت (خیر و خوب)، ثروت را خاکستری (نه خوب و نه بد) و قدرت را بیشتر منفی (بد) ارزیابی می‌کرد.

۳- انسان‌ها از کدام ملاک برای ارزیابی سه گانه قدرت، ثروت و دانش استفاده می‌کردند؟ دستیابی به سعاد

۴- براساس ملاک دستیابی به سعاد، قدرت، ثروت و دانش از چه جایگاهی برخوردار بود؟

دانش: کاملاً مثبت (خیر و خوب)،

ثروت: خاکستری (نه خوب و نه بد)

قدرت: بیشتر منفی (بد)

۵- در دوران اخیر، نسبت به ارزیابی (داوری) اخلاقی سه گانه ثروت، قدرت و دانش چه دیدگاهی حاکم شد؟

در دوره اخیر، در گوشه‌ای از دنیا، برخی مدعی شدند، همین ارزیابی‌های اخلاقی و نگاه وسیله‌ای به قدرت و ثروت، دست و پا گیر بوده و مانع توسعه آنها شده است. پس از آن، قدرت و ثروت دیگر مورد داوری اخلاقی قرار نگرفتند تا با توسعه و گسترش آنها، زمینه آسایش و آرامش بشر فراهم شود. دانش نیز به علوم تجربی (ابزاری) محدود شد و برای نیل به همان هدف به خدمت گرفته شد.

۶- پس از کنار گذاشتن ارزیابی (داوری اخلاقی)، چه عاملی باعث شد واکنش‌های شدیدی به سه گانه ثروت، قدرت و دانش صورت گیرد؟

دیری نپایید که در کنار نتایج خیره‌کننده و شگرف توسعه قدرت و ثروت، پیامدهای دیگری همانند فقر، نابرابری، سرکوب، جنگ و تخریب طبیعت و... نیز ظاهر شدند. این پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، واکنش‌های شدیدی برانگیخت.

۷- نخستین واکنش شدید به کدام سه گانه ثروت، قدرت و احترام صورت گرفت؟ ثروت

۸- با ظهور پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، چه واکنشی به «ثروت» صورت گرفت؟

ثروت دیگر نه یک امر خنثی (نه خوب و نه بد) بلکه ریشه بسیاری از ظلم‌ها و شرارت‌ها قلمداد شد و مالکیت، دزدی خوانده شد.

۹- با ظهور پیامدهای ناخواسته و ناخوشایند، چه واکنشی به «دانش» گرفت؟

خوش بینی به دانش مورد تردید جدی قرار گرفت. تا پیش از این، منازعات بر سر قدرت و ثروت را به قضاوت دانش می‌سپردند ولی حالا دیگر، خود دانش نیز مورد نزاع و کشمکش بود؛ یعنی دانش دیگر راهنمای ما به سوی سعاد نبود بلکه، به همراه قدرت و ثروت، رو به تاریکی و ظلمت می‌نهاد.

۱۰- پس از ایجاد شک و تردید نسبت به مزیت قدرت، ثروت و دانش، بشر چگونه واکنش نشان داد؟

در چنین شرایطی، بشر صرفاً به فایده و لذت ناشی از این مزایا بسنده کرد.

انواع قدرت

۱۱- قدرت به چه معناست؟

موجودی که بتواند کاری را با آگاهی و اراده خود انجام دهد، دارای قدرت است.

۱۲- چرا انسان کنشگری قدرتمند محسوب می‌شود؟

انسان به دلیل اینکه کارهای خود را با آگاهی و اراده انجام می‌دهد، کنشگری قدرتمند است

۱۳- دامنه «قدرت فردی» انسان چگونه است؟

قدرت فردی انسان محدود است. او نمی‌تواند همه نیازهای خود را به تنهایی برآورده سازد و برای تأمین برخی از نیازهای خود، به کمک دیگران احتیاج دارد.

۱۴- منظور از «قدرت اجتماعی» چیست؟

قدرت اجتماعی هنگامی پیدا می‌شود که انسان برای رسیدن به اهداف خود بتواند بر اراده دیگران تأثیر بگذارد و کار ارادی دیگران را به خدمت بگیرد. کسانی که توان تأثیرگذاری بیشتری بر اراده دیگران دارند، از قدرت اجتماعی بیشتری برخوردارند. علاوه بر افراد، نهادها، سازمان‌ها و جوامع نیز دارای قدرت اجتماعی هستند.

۱۵- چه کسانی از قدرت اجتماعی بیشتری برخوردار هستند؟

کسانی که توان تأثیرگذاری بیشتری بر اراده دیگران دارند.

قدرت مقبول و قدرت مشروع

۱۶- آیا قدرت اجتماعی بدون پذیرش دیگران پدید می‌آید؟

خیر. قدرت اجتماعی بدون پذیرش و توافق دیگران پدید نمی‌آید؛ یعنی دیگران باید بپذیرند که مطابق آنچه از آنها خواسته می‌شود، عمل کنند.

۱۷- تنها راه تأثیر گذاردن بر اراده دیگران و به خدمت گرفتن فعالیت ارادی ایشان، چیست؟ جلب تبعیت آنها

۱۸- جلب تبعیت از دیگران به چند صورت است؟ توضیح دهید.

تبعیت با کراهت؛ تبعیتی است که ناشی از تهدید و ترس باشد.

تبعیت با رضایت؛ تبعیتی است که با رضایت و میل درونی همراه است.

۱۹- کدام قدرت دارای «مقبولیت» است؟

قدرتی که بدون استفاده از تهدید و با رضایت طرف مقابل به دست می‌آید، دارای مقبولیت است.

۲۰- قدرتی که بدون استفاده از تهدید و با رضایت تبعیت کنندگان به دست می‌آید،.....دارد. مقبولیت

۲۱- منظور از مشروعیت قدرت چیست؟

مشروعیت قدرت به این معناست که قدرت مطابق یک نظام عقیدتی و ارزشی اعمال شود.

۲۲- مدار مقبولیت و مشروعیت چیست؟

مدار مقبولیت، خواست و اراده کسانی است که قدرت بر آنها اعمال می‌شود، اما مدار مشروعیت، حق و باطل بودن است.

۲۳- اگر قدرتی مطابق قانون و حکم الهی باشد.....دارد. مشروعیت

۲۴- چه رابطه‌ای بین مقبولیت و مشروعیت وجود دارد؟

مقبولیت و مشروعیت می‌توانند با هم باشند و می‌توانند از یکدیگر جدا باشند.

- ۲۵- چه زمانی قدرت هم مشروعیت و هم مقبولیت اجتماعی دارد؟ اگر قدرت مطابق قانون و حکم الهی باشد و تبعیت از آن نیز با رضایت و میل همراه باشد، قدرت هم مشروعیت دارد و هم مقبولیت اجتماعی.
- ۲۶- چه زمانی قدرتی مقبول ولی غیرمشروع است؟ هنگامی که قدرت برخلاف حکم و قانون الهی باشد اما تبعیت از آن، از روی رضایت باشد، قدرتی مقبول ولی غیرمشروع وجود دارد.

قدرت سخت و قدرت نرم

- ۲۷- منظور از قدرت سخت چیست؟
قدرت سخت، قدرتی است که از طریق ابزارهای خشن، با زور و به طور آشکار، توسط نهادهای نظامی اعمال می‌شود.
- ۲۸- منظور از قدرت نرم چیست؟
قدرت نرم به شکل پنهان و از طریق نفوذ فرهنگی، با کمک ابزارهایی مانند رسانه‌ها و نهادهای آموزشی اعمال می‌شود.
- ۲۹- جایگاه قدرت سخت و نرم را در گذشته و امروز مقایسه نمایید.
در گذشته قدرت سخت یک کشور موجب سلطه سیاسی و اقتصادی بر سایر کشورها می‌شد، اما امروزه قدرت نرم سبب سلطه فرهنگی می‌شود.
- ۳۰- نظام آموزشی کشورها چگونه می‌تواند به عنوان ابزار اعمال قدرت نرم عمل کند؟
نظام آموزشی کشورها از دیگر ابزارهای اعمال قدرت نرم است؛ یعنی یک کشور می‌تواند از طریق نفوذ در نظام آموزشی کشور دیگر، در آن کشور اعمال قدرت کند و فرهنگ و جهان بینی نسل‌های آینده ساز آن کشور را مطابق منافع و اغراض خود تغییر دهد.
- ۳۱- در مقایسه گذشته و حال، چه تفاوتی بین دولت‌ها از نظر ابزار نبرد وجود دارد؟
در گذشته نبرد بین دولت‌ها در قلمرو سرزمینی و با ابزار نظامی صورت می‌گرفت و رسانه‌ها خبر آن را منتشر می‌کردند، اما امروزه نبرد در حوزه فرهنگ و با ابزار رسانه صورت می‌گیرد و درگیری نظامی، اگر اتفاق بیفتد در ادامه جنگ فرهنگی رخ می‌دهد.
- ۳۲- کنشگران فردی چگونه می‌توانند تأثیرگذاری اجتماعی و فرهنگی داشته باشند؟ مثال ذکر کنید.
امروزه بسیاری از کنشگران فردی با استفاده از شبکه‌های اجتماعی، ارتباطات اجتماعی گسترده‌ای در فضای مجازی دارند و به همین دلیل گاهی در مقایسه با دولت‌ها تأثیرگذاری اجتماعی و فرهنگی بیشتری دارند؛ سلبریتی‌ها ستاره‌های هنری و ورزشی و... از جمله این کنشگران فردی هستند که در برخی موارد می‌توانند جریان ساز شوند.
- ۳۳- مفهوم «هژمونی» را تعریف کنید.
هنگامی که سلطه به شیوه فرهنگی اعمال شود بیشتر مورد رضایت و پذیرش قرار می‌گیرد؛ جامعه‌شناسان از این نوع سلطه به «هژمونی» تعبیر می‌کنند.
- ۳۴- سلطه هژمونیک از کدام ابزارها استفاده می‌کند؟ مثال ذکر کنید.
سلطه هژمونیک از شیوه‌ها و ابزارهای فرهنگی مانند هنر و رسانه برای مهندسی رضایت عمومی و توجیه برتری جویی خود استفاده می‌کند. برای نمونه رسانه‌های آمریکایی، اسلام‌هراسی را به عنوان شیوه‌ای برای بسط هژمونی آمریکا به کار می‌برند، تا مردم جهان را برای مقابله با اسلام راضی و همراه سازند.

انواع نظام سیاسی

- ۳۵- سیاست چیست؟

هرگاه قدرت برای رسیدن به هدفی معین سازمان یابد، سیاست پدید می آید؛ یعنی سیاست، اعمال قدرت سازمان یافته برای دستیابی به هدف است.

۳۶- آیا وجود سیاست ضرورت دارد؟

بله- هر جهان اجتماعی آرمان ها و ارزش های ویژه ای دارد و نمی تواند بدون سیاستی مناسب، به آرمان ها و ارزش های خود دست یابد.

۳۷- نظام سیاسی چیست؟

مجموعه سازوکارهایی که برای اعمال سیاست های جهان اجتماعی وجود دارد، به نظام سیاسی شکل می دهد.

۳۸- نظام سیاسی چه ارتباطی با نظام های دیگر مانند نظام فرهنگی، اقتصادی و... دارد ؟

در یک جهان اجتماعی، نظام سیاسی نمی تواند مستقل از نظام های دیگر مانند نظام فرهنگی، اقتصادی و ... باشد؛ بلکه در تعامل با آنها قرار می گیرد. نظام سیاسی، بر نظام های دیگر، اثر می گذارد و از آنها نیز تأثیر می پذیرد.

۳۹- ملاک های تقسیم بندی نظام های سیاسی را نام ببرید.

(الف) تعداد افراد تاثیرگذار و تصمیم گیرنده (از ارسطو)

(ب) روش تصمیم گیری (از ارسطو)

(پ) دین مداری یا دنیا مداری نظام سیاسی (از فارابی)

۴۰- بر اساس ملاک، « تعداد افراد تاثیرگذار و تصمیم گیرنده » نظام های سیاسی به چند دسته تقسیم می شوند؟

(الف) نظام هایی که در آن یک فرد حاکم است و تصمیم می گیرد (موناشری-استبدادی)

(ب) نظام هایی که در آن اقلیتی تصمیم گیرنده هستند (آریستوکراسی-الیگارشی)

(پ) نظام هایی که در آن اکثریت مردم در سرنوشت سیاسی خود تأثیر گذارند (جمهوری-دموکراسی)

۴۱- بر اساس ملاک، « روش تصمیم گیری » نظام های سیاسی به چند دسته تقسیم می شوند؟

(الف) نظام هایی که در آن، حاکم یا حاکمان براساس اهداف و اغراض و امیال خود تصمیم می گیرند؛ یعنی هر نوع تصمیمی را برای خود جایز می دانند (استبدادی-الیگارشی-دموکراسی)

(ب) نظام هایی که در آن، حاکم یا حاکمان براساس حقیقت و فضیلت و با توجه به موازین عقلی تصمیم می گیرند (موناشری-آریستوکراسی-جمهوری)

۴۲- ارسطو از چه ملاک هایی برای تقسیم بندی نظام سیاسی استفاده می کند؟

تعداد افراد تاثیرگذار و تصمیم گیرنده - روش تصمیم گیری

۴۳- دسته بندی نظام های سیاسی از نظر ارسطو را نام ببرید.

تعداد حاکمان	روش حکومت	
	بر اساس فضیلت	بر اساس خواست و میل حاکم
فرد	موناشری	استبدادی
اقلیت	آریستوکراسی	الیگارشی
اکثریت	جمهوری	دموکراسی

۴۴- فارابی از چه ملاک هایی برای تقسیم بندی نظام سیاسی استفاده می کند؟

دین مداری یا دنیامداری نظام سیاسی.

۴۵- منظور از نظام سیاسی دینی در دیدگاه فارابی چیست؟

نظام سیاسی دینی براساس احکام و قوانین الهی سازمان می یابد.

۴۶- منظور از نظام سیاسی دنیامدار در دیدگاه فارابی چیست؟

در مقابل نظام سیاسی دنیامدار فقط ارزش‌ها و آرمان‌های دنیوی و این جهانی را مورد توجه قرار می‌دهد.

بخوانیم و بدانیم

۴۷- لیبرالیسم به چه معناست؟

لیبرالیسم به معنای مباح دانستن همهٔ امور برای انسان است.

۴۸- دموکراسی به چه معناست؟

و دموکراسی به معنای حاکمیت اکثریت مردم براساس خواست و میل خودشان است.

۴۹- منظور از «لیبرال دموکراسی» چیست؟

لیبرال دموکراسی نوعی نظام سیاسی است که ادعا می‌کند با خواست و ارادهٔ اکثریت مردم شکل می‌گیرد و هیچ حقیقت و فضیلتی را که مستقل از خواست مردم باشد، به رسمیت نمی‌شناسد، همچنین حکومتی دنیوی و سکولار است.

۵۰- لیبرال دموکراسی با کدام فرهنگ سازگار است؟

این نظام سیاسی با فرهنگ جهان غرب که رویکردی دنیوی به جهان هستی دارد، سازگار است.

۵۱- مهم‌ترین ارزش اجتماعی لیبرال دموکراسی چیست؟ آزادی

۵۲- ارزش‌های مهم نظام سیاسی لیبرال دموکراسی را نام ببرید.

آزادی را مهم‌ترین ارزش اجتماعی می‌دانند. توسعه، ثبات، رفاه، سلطه بر طبیعت و جهان، از دیگر ارزش‌های مهم در این نظام سیاسی هستند.

۵۳- آیا لیبرال دموکراسی از مقبولیت و مشروعیت قدرت برخوردار است؟

در این نظام سیاسی فقط می‌توان از مقبولیت نظام حرف زد و نمی‌توان از مشروعیت حقیقی سخن گفت.

۵۴- جمهوری اسلامی چیست؟

جمهوری اسلامی نوعی از نظام سیاسی است که در جهان اسلام مورد توجه قرار گرفته است.

۵۵- عنوان جمهوری و اسلامی در ترکیب «جمهوری اسلامی» به چه معناست؟

عنوان جمهوری در این ترکیب به این معناست که مردم جامعه، خودشان سرنوشت سیاسی خود را تعیین می‌کنند و کلمهٔ اسلامی نشان‌دهندهٔ این است که فعالیت مردم و نظام سیاسی بر اساس عقاید و ارزش‌های اسلامی، سازمان پیدا می‌کند.

۵۶- در نظام سیاسی جمهوری اسلامی، قوانین و مقررات چگونه تعیین می‌شوند؟

قوانین و مقررات با خواست مردم و براساس احکام الهی و اسلامی تعیین می‌گردند.

۵۷- در نظام سیاسی جمهوری اسلامی، ارزش‌های سیاسی و قوانین و مقررات اجتماعی با کدام ابزار معین می‌شوند؟ عقل و وحی

۵۸- در نظام سیاسی جمهوری اسلامی، مردم چه وظیفه‌ای در برابر ارزش‌های سیاسی و قوانین و مقررات اجتماعی دارند؟ مردم مسئولیت شناخت و اجرای آنها را بر عهده دارند.

۵۹- ویژگی‌های دو نظام سیاسی لیبرال دموکراسی و جمهوری اسلامی را مقایسه کنید.

مقایسه ویژگی‌های نظام سیاسی	
جمهوری اسلامی	لیبرال دموکراسی
۱- در جهان اسلام مورد توجه قرار گرفته است. ۲- عنوان جمهوری به این معناست که مردم جامعه، خودشان سرنوشت سیاسی خود را تعیین می‌کنند. ۳- کلمه اسلامی نشان دهنده این است که فعالیت مردم و نظام سیاسی بر اساس عقاید و ارزش‌های اسلامی، سازمان پیدا می‌کند. ۴- قوانین و مقررات با خواست مردم و براساس احکام الهی و اسلامی تعیین می‌گردند. ۵- ارزش‌های سیاسی و همچنین قوانین و مقررات اجتماعی با عقل و وحی شناخته و معین می‌شوند. ۶- شناخت و اجرای ارزش‌ها و قوانین از مسئولیت‌های مردم است.	۱- با خواست و اراده اکثریت مردم شکل می‌گیرد. ۲- هیچ حقیقت و فضیلتی را که مستقل از خواست مردم باشد، به رسمیت نمی‌شناسد. ۳- حکومتی دنیوی و سکولار است. ۴- با فرهنگ جهان غرب سازگار است. ۵- آزادی را مهم‌ترین ارزش اجتماعی می‌داند. ۶- توسعه، ثبات، رفاه، سلطه بر طبیعت و جهان، از دیگر ارزش‌های مهم در این نظام سیاسی هستند. ۷- قدرت آن دارای مقبولیت است. ۸- قدرت آن از مشروعیت حقیقی برخوردار نیست.

ویژگی‌کنش‌های سیاسی

۶۰- هدف از انجام کنش سیاسی چیست؟

هر کنش سیاسی، یا به قصد تغییر وضع موجود انجام می‌شود یا با هدف حفظ آن. اگر تمایل به حفظ وضع موجود باشد، هدف پیشگیری از تغییری است که وضعیت را «بدتر» می‌کند. هرگاه تمایل به تغییر وجود داشته باشد، هدف ایجاد وضعیت «بهتر» است. پس تمامی کنش‌های سیاسی با دو مفهوم «بهتر» و «بدتر» هدایت می‌شوند.

۶۱- اگر تمایل به حفظ وضع موجود باشد، آن‌گاه هدف کنش سیاسی چیست؟

هدف پیشگیری از تغییری است که وضعیت را «بدتر» می‌کند.

۶۲- اگر تمایل به تغییر وجود داشته باشد، آن‌گاه هدف کنش سیاسی چیست؟

هدف ایجاد وضعیت «بهتر» است.

۶۳- مهم‌ترین هدف ما در زندگی چیست؟

مهم‌ترین هدف ما در زندگی دستیابی به فضیلت‌های فردی و سعادت همگانی است.

۶۴- در انجام کنش سیاسی، چگونه «بهتر» و «بدتر» را تشخیص می‌دهیم؟

مهم‌ترین هدف ما در زندگی دستیابی به فضیلت‌های فردی و سعادت همگانی است. فضیلت و سعادت در «زندگی خوب» و «جامعه خوب» به دست می‌آید، از این رو فعالیت‌های سیاسی باید در جهت دسترسی به «جامعه خوب» برای دستیابی به فضیلت و سعادت باشند.

۶۵- فضیلت و سعادت چگونه به دست می‌آید؟

فضیلت و سعادت در «زندگی خوب» و «جامعه خوب» به دست می‌آید،

۶۶- فعالیت سیاسی باید در کدام جهت باشد؟

فعالیت‌های سیاسی باید در جهت دسترسی به «جامعه خوب» برای دستیابی به فضیلت و سعادت باشند.

۶۷- چرا ارزیابی امور سیاسی ضرورت دارد؟

زیرا امور سیاسی، مورد تأیید یا رد، انتخاب یا طرد، ستایش یا نکوهش انسان‌ها قرار می‌گیرند؛ یعنی امور سیاسی خنثی نیستند. به علاوه این امور از انسان‌ها اطاعت، وفاداری و تصمیم می‌خواهند بنابراین لازم است که آنها را براساس ملاک‌هایی ارزیابی کنیم.

۶۸- آیا امکان ارزیابی ارزش‌های سیاسی و داوری درباره آنها وجود دارد؟

شاید در عمل، تشخیص دقیق خوب از بد بسیار دشوار باشد، اما غیر ممکن نیست.

جامعه‌شناسی و مطالعه ارزش‌های سیاسی

۶۹- آیا می‌توان نتایج مطالعه در طبیعت را به تمامی زمان‌ها و مکان‌ها تعمیم داد؟ توضیح دهید.

بله. طبیعت یک نظم جهان شمول دارد؛ یعنی قوانین طبیعت در همه مکان‌ها و زمان‌ها یکسانند، از این رو نتایج مطالعه بر روی طبیعت در هر مکان و زمانی می‌تواند به تمامی مکان‌ها و زمان‌ها تعمیم داده شود.

۷۰- آیا می‌توان نتایج مطالعه یک جامعه و فرهنگ را به همه جوامع تعمیم داد؟ مثال ذکر کنید.

خیر. جوامع و فرهنگ‌ها همانند طبیعت نیستند و ما نمی‌توانیم نتایجی را که از مطالعه و بررسی یک جامعه به دست آورده ایم به همه جوامع دیگر تعمیم بدهیم. مثلاً نمی‌توانیم نتایجی را که از مطالعه جوامع غربی به دست می‌آوریم به جوامع دیگر که با جهان غرب تفاوت دارند، تعمیم دهیم.

۷۱- برای پیشگیری از اشتباه تعمیم نتایج مطالعه یک جامعه به همه جوامع باید از چه روشی استفاده کرد؟

برای پیشگیری از چنین اشتباهی، ناگزیر باید سایر جوامع و فرهنگ‌ها را نیز مطالعه و بررسی کنیم.

۷۲- آیا مطالعه چندین جامعه و فرهنگ، مساله اشتباه تعمیم نتایج مطالعه یک جامعه به همه جوامع را حل می‌کند؟

خیر. در اینجا هم امکان دارد، مرتکب خطای دیگری شویم و آن اینکه در مطالعه سایر جوامع و فرهنگ‌ها، به معانی فرهنگی آنها توجه نکنیم و آنها را از منظر غرب مطالعه کنیم و معنای پدیده‌های اجتماعی در آن فرهنگ‌ها را به درستی دریافت نکنیم.

۷۳- برای پیشگیری از اشتباه «عدم توجه به معانی فرهنگی یک جامعه» باید از چه روشی استفاده کرد؟

برای جلوگیری از این خطا باید بکوشیم جوامع و فرهنگ‌های دیگر را از منظر خودشان مطالعه کنیم؛ یعنی با رویکرد تفسیری به بررسی آنها بپردازیم.

۷۴- در کدام رویکرد، تلاش می‌شود تا جوامع و فرهنگ‌های دیگر را از منظر خودشان مطالعه شود؟ رویکرد تفسیری

۷۵- استفاده از رویکرد تفسیری در مطالعه جوامع، با کدام اشکال مواجه است؟

الف) تعدد و تنوع فرهنگ‌ها و جوامع معاصر و قدیمی، علوم اجتماعی را درگیر مطالعات پایان ناپذیر و تمام نشدنی می‌سازد.
ب) فرهنگ‌های مختلف معمولاً به مرزهای خودشان محدود نمی‌مانند و ما را ناگزیر از مقایسه ارزش‌ها برای تشخیص ارزش‌های صحیح از ارزش‌های غلط می‌سازند. ولی وقتی علوم اجتماعی برای مطالعه هر فرهنگ مجبور باشد که آن فرهنگ را فقط از منظر مردمی که آن را پذیرفته‌اند، ببیند و بررسی کند، امکان مقایسه و داوری فرهنگ‌ها و ارزش‌ها از دست می‌رود.

۷۶- چه زمانی امکان مقایسه و داوری فرهنگ‌ها و ارزش‌ها از دست می‌رود؟

وقتی علوم اجتماعی برای مطالعه هر فرهنگ مجبور باشد که آن فرهنگ را فقط از منظر مردمی که آن را پذیرفته‌اند، ببیند و بررسی کند، امکان مقایسه و داوری فرهنگ‌ها و ارزش‌ها از دست می‌رود.

۷۷- جامعه‌شناسی تبیینی چگونه قدرت را مطالعه می‌کند؟

جامعه‌شناسی تبیینی با منحصر کردن علم به علوم تجربی، ارزش‌های انسانی از جمله ارزش‌های سیاسی را قابل مطالعه علمی نمی‌داند؛ از این رو با ارزش‌زدایی و معنازدایی از قدرت، آن را به عنوان یک پدیده خنثی و فاقد معنا، مطالعه می‌کند.

۷۸- جامعه‌شناسی تفسیری چگونه قدرت را مطالعه می‌کند؟

جامعه‌شناسی تفسیری نیز اگرچه امور سیاسی را پدیده‌هایی معنادار و ارزشی می‌داند، اما صرفاً به توصیف ارزش‌ها و نظام‌های سیاسی بسنده می‌کند و ملاک و معیاری برای ارزیابی علمی آنها ارائه نمی‌دهند.

۷۹- جامعه‌شناسان انتقادی، رویکردهای تبیینی و تفسیری را چگونه ارزیابی می‌کنند؟

معتقدند که رویکردهای تبیینی و تفسیری هر دو محافظه‌کارند و نه تنها هیچ راهکاری برای بهتر ساختن وضعیت موجود ندارند بلکه انسان‌ها را در برابر وضعیت موجود منفعل و مجبور می‌سازند.

۸۰- چرا جامعه‌شناسی انتقادی، رویکردهای تبیینی و تفسیری را محافظه‌کار می‌داند؟

زیرا جامعه‌شناسی تبیینی با منحصر کردن علم به علوم تجربی، ارزش‌های انسانی از جمله ارزش‌های سیاسی را قابل مطالعه علمی نمی‌داند؛ از این رو با ارزش‌زدایی و معنازدایی از قدرت، آن را به عنوان یک پدیده خنثی و فاقد معنا، مطالعه می‌کند. جامعه‌شناسی تفسیری نیز اگرچه امور سیاسی را پدیده‌هایی معنادار و ارزشی می‌داند، اما صرفاً به توصیف ارزش‌ها و نظام‌های سیاسی بسنده می‌کند و ملاک و معیاری برای ارزیابی علمی آنها ارائه نمی‌دهند.

۸۱- جامعه‌شناسان انتقادی، چه دیدگاهی در مورد داوری علمی ارزش‌های اجتماعی دارند؟

جامعه‌شناسان انتقادی یافتن راهی برای داوری علمی درباره ارزش‌های اجتماعی به ویژه در عرصه قدرت را ضروری می‌دانند و دست شستن از این آرمان بزرگ را بن بست زندگی انسان معرفی می‌کنند.

درس هفتم: نابرابری اجتماعی

مقدمه

۱- وقتی مدیران یک شرکت تولیدی، پیشنهاد می کنند «به هر کسی به اندازه ای که شایستگی دارد، دستمزد پرداخته شود» کدام اولویت ها را مد نظر دارند؟

(الف) تفاوت های افراد مانند توان جسمی و ذهنی، انگیزه و مهارت را برجسته می کنند.

(ب) رقابت میان افراد برای تولید بیشتر را ضروری می دانند.

(ج) افراد و گروه های «توانگر» را در اولویت قرار می دهند.

۲- وقتی مدیران یک شرکت تولیدی، پیشنهاد می کنند «از هر کس به اندازه توانش کار بخواهیم اما به اندازه نیازش به او دستمزد بدهیم» کدام اولویت ها را مد نظر دارند؟

(الف) شباهت های افراد مانند همنوع، هم وطن و همکار بودن را برجسته می کنند و بر آن تأکید می نمایند.

(ب) افراد و گروه های «کم توان» را در اولویت قرار می دهند.

۳- گروهی از مدیران شرکت تولیدی که افراد و گروه های توانگر را در اولویت قرار می دهند، در مورد «تعیین قیمت کار افراد» چه دیدگاهی دارند؟

معتقدند بازار همان طور که قیمت کالاها را براساس قانون عرضه و تقاضا تعیین می کند، می تواند قیمت کار افراد را نیز بر همین اساس مشخص نماید.

۴- گروهی از مدیران شرکت تولیدی که افراد و گروه های کم توان را در اولویت قرار می دهند، در مورد «تعیین قیمت کار افراد» چه دیدگاهی دارند؟

معتقدند بازار نمی تواند ارزش واقعی کالاها و کار افراد را مشخص کند. دخالت دولت برای کنترل بازار را لازم می دانند. آنها به دولت اعتماد می کنند و معتقدند دولت به نمایندگی از همه و به نفع همه عمل می کند.

۵- چرا برخی معتقدند دخالت دولت برای کنترل بازار لازم است؟ یک مثال ذکر کنید.

زیرا باور دارند که بازار نمی تواند ارزش واقعی کالاها و کار افراد را مشخص کند. برای مثال شاید فردی ناچار شود برای تعمیر ترکیدگی لوله آب خانه اش در یک روز تعطیل تابستانی، مبلغ گزافی به تنها لوله کشی که آماده کار است، بپردازد، اما آیا ارزش واقعی کار این لوله کش، همین مقدار است؟ همان طور که برخی راننده های تاکسی در ساعات پرتدد و روزهای بارانی، کرایه ای را طلب می کنند که بیشتر از نرخ قانونی است.

تفاوت یا نابرابری؟

۶- برخی از جنبه های تفاوت میان افراد را نام ببرید.

قد، وزن، جنس، رنگ پوست، توانایی جسمی و ذهنی، قدرت سیاسی، ثروت، تحصیلات، مهارت، پایگاه اجتماعی، محل سکونت، زبان، لهجه و....

نکته: با دقت در تفاوت های میان افراد مشخص می شود که همه تفاوت ها از یک نوع نیستند.

۷- منظور از تفاوت های اسمی چیست؟ مثال ذکر کنید.

برخی تفاوت‌ها، تفاوت‌های اسمی نامیده می‌شوند و نمی‌توان افراد را بر اساس این تفاوت‌ها، رتبه‌بندی کرد. مثلاً برخی افراد سفیدپوست و برخی رنگین‌پوست هستند. این دو گروه از نظر رنگ پوست متفاوت‌اند، اما هیچ‌کدام بر دیگری برتری ندارد. یا زن و مرد از نظر جنسیت با یکدیگر متفاوت‌اند اما هیچ‌کدام بر دیگری برتری ندارد.

۸- منظور از تفاوت‌های رتبه‌ای چیست؟ مثال ذکر کنید.

برخی تفاوت‌ها مانند تفاوت در قد، هوش، ثروت و تحصیلات، تفاوت‌های رتبه‌ای نامیده می‌شوند و می‌توان افراد را براساس این تفاوت‌ها، رتبه‌بندی کرد؛ یعنی برخی افراد کمتر و برخی بیشتر از این ویژگی‌ها برخوردارند. برای مثال افرادی که دارای قد و ضریب هوشی متفاوت هستند، با هم نابرابرند یا افرادی که دارای ثروت و تحصیلات متفاوت هستند، با هم نابرابرند.

۹- انواع نابرابری را نام ببرید. نابرابری طبیعی - نابرابری اجتماعی

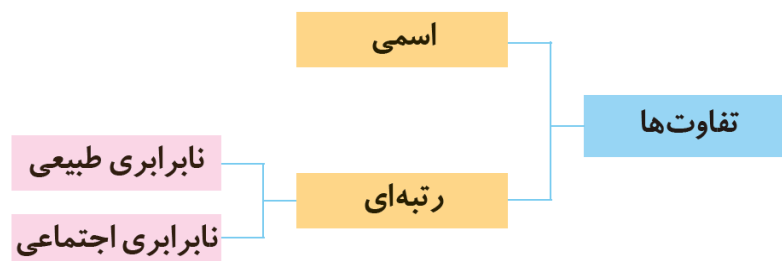
۱۰- برای «نابرابری طبیعی» مثال ذکر کنید. نابرابری افراد در قد و ضریب هوشی

۱۱- منظور از نابرابری اجتماعی چیست؟ مثال ذکر کنید.

برخی نابرابری‌ها مانند نابرابری در تحصیلات و ثروت، اجتماعی‌اند؛ یعنی در جامعه ایجاد می‌شوند. برای مثال میزان تلاش افراد یا موقعیت خانواده‌ای که در آن متولد شده‌اند، آنها را از نظر رتبه‌نابرابر می‌سازد.

۱۲- انواع «تفاوت» بین افراد را نام ببرید. تفاوت اسمی - نابرابری طبیعی - نابرابری اجتماعی

انواع تفاوت میان انسان‌ها		
تفاوت رتبه‌ای		تفاوت اسمی
نابرابری اجتماعی	نابرابری طبیعی	تفاوت رنگ پوست (سفید پوست-رنگین پوست) تفاوت جنسیت (زن-مرد)
ثروت- تحصیلات	قد- ضریب هوشی	

سه رویکرد به نابرابری اجتماعی

۱۳- کدام نوع نابرابری یکی از مهم‌ترین موضوعات مورد توجه جامعه‌شناسان است؟ نابرابری اجتماعی

۱۴- تفاوت‌های اسمی و نابرابری‌های طبیعی چه زمانی مورد توجه جامعه‌شناسان قرار می‌گیرد؟

زمانی که تفاوت‌های اسمی و نابرابری‌های طبیعی به نابرابری‌های اجتماعی منجر شود.

۱۵- جامعه‌شناسان در مطالعه نابرابری‌های اجتماعی به کدام عامل در جوامع توجه دارند؟ قشربندی اجتماعی

۱۶- جامعه‌شناسان، در مورد علت نابرابری اجتماعی چه دیدگاهی دارند؟

علت نابرابری‌های اجتماعی این است که مزایای اجتماعی یعنی ثروت، قدرت و دانش به صورت نابرابر میان افراد توزیع شده‌اند، از این رو برخی افراد در بالای سلسله مراتب اجتماعی قرار می‌گیرند و برخی افراد در پایین آن.

۱۷- مزایای اجتماعی را نام ببرید. قدرت، ثروت، دانش

۱۸- ویژگی‌های رویکرد اول (مدل لیبرالی) را بیان کنید.

الف) معتقدند که نابرابری اجتماعی برای بقای جامعه ضرورت دارد.

ب) از نظر آنان نابرابری اجتماعی نتیجه تفاوت‌ها یا نابرابری‌های طبیعی اند بنابراین عادلانه هستند.

ج) این جامعه‌شناسان طرف‌دار قشربندی اجتماعی هستند و معتقدند که از گذشته تا حال، هیچ جامعه‌ای بدون قشربندی اجتماعی نبوده است یعنی قشربندی پدیده‌ای است که در همه زمان‌ها و مکان‌ها وجود داشته است.

د) با طبیعی دانستن قشربندی اجتماعی، نقش انسان‌ها و جوامع در پدید آمدن و ادامه یافتن آن را نادیده می‌گیرند و تغییر در آن را چندان امکان‌پذیر نمی‌دانند.

ه) با تأکید بر کارکردهای قشربندی، آن را تأیید و تثبیت می‌کنند.

ز) رقابت را در زندگی اجتماعی، ضروری می‌دانند.

۱۹- نگاه رویکرد اول (مدل لیبرالی) به قشربندی چگونه است؟

این جامعه‌شناسان طرف‌دار قشربندی اجتماعی هستند و معتقدند که از گذشته تا حال، هیچ جامعه‌ای بدون قشربندی اجتماعی نبوده است یعنی قشربندی پدیده‌ای است که در همه زمان‌ها و مکان‌ها وجود داشته است.

۲۰- یک مثال ذکر کنید که استدلال رویکرد اول (مدل لیبرالی) را در ارتباط با قشربندی اجتماعی نشان دهد. برای مثال دو نفر را تصور کنید که هر کدام یک هکتار زمین دارند و در آن کشاورزی می‌کنند. در پایان سال فردی که توانمند بوده و تلاش بیشتری کرده است، محصول بیشتری برداشت خواهد کرد. ممکن است فرد دیگر به دلیل ناتوانی یا تنبلی نتواند هیچ محصولی برداشت نماید. این فرد برای برطرف کردن نیازهایش، به دیگری که محصول بیشتری برداشت نموده، نیازمند خواهد شد. در اینجا یک مبادله رخ می‌دهد، مثلاً فردی که محصول اضافی دارد، نصف زمین فردی که محصول ندارد را از او می‌گیرد و در عوض هزینه‌های زندگی او را برای یک سال تأمین می‌کند. از این به بعد، یکی از کشاورزان یک و نیم هکتار زمین دارد و دیگری نیم هکتار. اگر این روند سال بعد هم ادامه پیدا کند، کسی که باز هم نتوانسته محصولی برداشت نماید، دیگر زمینی نخواهد داشت و ناچار به کار مزدی خواهد شد؛ یعنی برای دیگری کار خواهد کرد.

۲۱- رویکرد اول (مدل لیبرالی) چگونه قابل نقد است؟

آنها این واقعیت را نادیده می‌گیرند که نابرابری‌های اجتماعی همیشه نتیجه نابرابری‌های طبیعی نیستند. مثال‌های مد نظر این رویکرد شاید بتواند نقطه آغاز شکل‌گیری نابرابری‌های اجتماعی را توجیه نماید، اما نمی‌تواند نابرابری اجتماعی میان افرادی که در طبقات اجتماعی مختلف متولد می‌شوند را توضیح دهد.

۲۲- آیا در هر جامعه، نقطه شروع رقابت میان افراد یکسان است؟ برای استدلال خود مثال ذکر کنید.

خیر. در هر جامعه‌ای، برخی از افراد در طبقه بالا و برخی دیگر در طبقه پایین متولد می‌شوند؛ یعنی نقطه شروع رقابت میان افراد، یکسان نیست. مثلاً کودکانی که در طبقه بالا متولد می‌شوند، نسبت به کودکانی که در طبقه پایین متولد می‌شوند، از امکانات آموزشی بهتری برخوردارند. در چنین شرایطی یک نابرابری اجتماعی مقدمه نابرابری‌های اجتماعی بعدی می‌شود، نه یک تفاوت یا نابرابری طبیعی.

۲۳- طرفداران رویکرد اول (مدل لیبرالی)، نقش انسان‌ها و جوامع را در ایجاد تغییر چگونه تحلیل می‌کنند؟

طرف‌داران قشربندی با طبیعی دانستن قشربندی اجتماعی، نقش انسان‌ها و جوامع در پدید آمدن و ادامه یافتن آن را نادیده می‌گیرند و تغییر در آن را چندان امکان‌پذیر نمی‌دانند. به علاوه با تأکید بر کارکردهای قشربندی، آن را تأیید و تثبیت می‌کنند.

۲۴- طرفداران رویکرد اول (مدل لیبرالی)، در بحث رقابت، از کدام نکته غفلت می‌کنند؟

با اینکه طرف‌داران قشربندی اجتماعی رقابت را در زندگی اجتماعی، ضروری می‌دانند اما از این نکته مهم غفلت می‌کنند که در رقابت عادلانه باید نقطه شروع رقابت یکسان باشد.

۲۵- ویژگی‌های رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را بیان کنید.

(الف) مخالف قشربندی اجتماعی هستند.

(ب) معتقدند که نابرابری‌های اجتماعی ناشی از تفاوت‌ها و نابرابری‌های طبیعی نیست، بلکه نتیجه روابط سلطه جویانه میان انسان‌هاست و باید با آن مبارزه کرد.

(ج) عدالت اقتصادی را مهم می‌دانند و معتقدند که با توزیع برابر ثروت، عدالت برقرار خواهد شد.

(د) مالکیت خصوصی موجب برقراری روابط ظالمانه میان افراد و در نتیجه، نابرابری اجتماعی شده است، بنابراین برای ایجاد برابری باید مالکیت خصوصی را از میان برداشت.

(ه) با حذف مالکیت خصوصی، دیگر طبقه پایین وجود نخواهد داشت و بدین ترتیب همگان شرایطی یکسان خواهند داشت.

(و) از نظر آنان قشربندی اجتماعی توسط انسان‌ها پدید آمده و تداوم یا تغییر آن نیز به دست آنهاست.

(ز) تأکید آنان بر معایب قشربندی نشان می‌دهد که آنان خواهان از میان برداشتن قشربندی هستند.

۲۶- نگاه رویکرد دوم (مدل کمونیستی) به قشربندی چگونه است؟

مخالف قشربندی اجتماعی هستند. از نظر آنان قشربندی اجتماعی توسط انسان‌ها پدید آمده و تداوم یا تغییر آن نیز به دست آنهاست. تأکید آنان بر معایب قشربندی نشان می‌دهد که آنان خواهان از میان برداشتن قشربندی هستند.

۲۷- انتقادات وارد به رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را بنویسید.

(الف) با حذف مالکیت خصوصی، انگیزه رقابت از بین می‌رود؛ زیرا این امر سبب می‌شود، تلاش و شایستگی بیشتر افراد کوشا و توانمند نادیده گرفته شود.

(ب) در این رویکرد، نقطه شروع رقابت‌ها یکسان می‌شود اما به دلیل اینکه انگیزه رقابت از بین می‌رود، راه پیشرفت مادی مسدود می‌گردد.

۲۸- حذف مالکیت خصوصی، چه مساله‌ای به وجود می‌آورد؟

با حذف مالکیت خصوصی، انگیزه رقابت از بین می‌رود؛ زیرا این امر سبب می‌شود، تلاش و شایستگی بیشتر افراد کوشا و توانمند نادیده گرفته شود.

۲۹- چرا رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی)، رویکرد اول (مدل لیبرالی) را ناعادلانه می‌داند؟

چون این واقعیت را نادیده می‌گیرد که افرادی که در طبقه اجتماعی پایین متولد می‌شوند حتی با داشتن شایستگی و تلاش برابر با افرادی که در طبقه اجتماعی بالا متولد می‌شوند، به سادگی امکان رقابت با آنها را ندارند.

۳۰- چرا رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی)، رویکرد دوم (مدل کمونیستی) را ناعادلانه می‌داند؟

زیرا در آن افراد توانمند و کوشا، به اندازه استحقاقی که دارند، از مزایای اجتماعی برخوردار نمی‌شوند.

۳۱- چرا رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی)، معتقد است رویکرد اول (مدل لیبرالی) و رویکرد دوم (مدل کمونیستی) به شکست می‌انجامند؟

در رویکرد اول، نقطه آغاز رقابت و در رویکرد دوم نقطه پایان رقابت، عادلانه نیست. هر دو رویکرد به دلیل ناعادلانه بودن، با فطرت انسانی سازگار نیستند و در نتیجه به شکست می‌انجامند.

۳۲- ویژگی‌های رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی) را بیان کنید.

(الف) مالکیت خصوصی لغو نمی‌شود اما جامعه وظیفه دارد امکان رقابت را برای همگان فراهم کند و نقطه شروع رقابت را یکسان نماید.

(ب) دولت به نمایندگی از جامعه موظف است، نیازهای ضروری همه افراد مانند خوراک، پوشاک و مسکن را تأمین کند. بدین ترتیب همه کودکان از امکانات اولیه برای پیشرفت، بهره‌مند می‌شوند و می‌توانند براساس توانایی و شایستگی خود با دیگران رقابت نمایند.

(ج) دولت تلاش می‌کند برای کاهش نابرابری‌های اجتماعی تدابیر بیشتری بیندیشد؛ مثلاً از ثروتمندان مالیات بگیرد و از آن برای رفع فقر در جامعه استفاده کند.

د) این رویکرد نه با رهسازی مطلق موافق است و نه با کنترل مطلق. نه اجرای عدالت را به دست نامرئی بازار می سپارد و نه دخالت همه جانبه دولت را می پذیرد.

ه) به دنبال برقراری عدالت اجتماعی است. اما به بهانه عدالت اجتماعی، آزادی های افراد و امکان رقابت میان آنها را از بین نمی برد.

۳۳- در رویکرد سوم (مدل عدالت اجتماعی) دولت چه وظیفه ای دارد؟

دولت به نمایندگی از جامعه مؤظف است، نیازهای ضروری همه افراد مانند خوراک، پوشاک و مسکن را تأمین کند. بدین ترتیب همه کودکان از امکانات اولیه برای پیشرفت، بهره مند می شوند و می توانند براساس توانایی و شایستگی خود با دیگران رقابت نمایند. دولت تلاش می کند برای کاهش نابرابری های اجتماعی تدابیر بیشتری بیندیشد؛ مثلاً از ثروتمندان مالیات بگیرد و از آن برای رفع فقر در جامعه استفاده کند.

۳۴- سه مدل در بحث نابرابری اجتماعی را نام ببرید.

بخوانیم و بدانیم

۳۵- طرفداران ضرورت قشربندی اجتماعی، نقش های موجود در جامعه را با کدام معیارها مقایسه می کنند؟

الف) برخی نقش ها از نقش های دیگر کم زحمت تر، راحت تر و خوشایندترند.

ب) برخی نقش ها برای بقای جامعه از نقش های دیگر، مهم ترند.

ج) نقش های متفاوت، به توانایی ها و استعدادهای متفاوتی نیاز دارند.

۳۶- طرفداران ضرورت قشربندی اجتماعی، بر مبنای معیارهای خود، کدام نقش ها را عالی رتبه می دانند؟

به نظر این جامعه شناسان، نقش های عالی رتبه همان نقش هایی هستند که بر عهده گرفتن آنها پرزحمت و پرمسئولیت است ولی برای بقای جامعه مهم ترند و به بیشترین توانایی و استعداد نیاز دارند.

۳۷- در نگاه طرفداران ضرورت قشربندی، جامعه چه مسئولیتی در قبال نقش های عالی رتبه دارد؟ مثال ذکر کنید.

جامعه باید پاداش های بیشتری برای این نقش ها در نظر بگیرد تا افراد شایسته، این نقش ها را بپذیرند و به خوبی آنها را ایفا نمایند وگرنه نقش های بلندپایه در جامعه بدون متصدی می مانند. مثلاً برای اینکه افراد، دردسرها و سختی های تحصیل و کار در رشته پزشکی را بپذیرند، جامعه ناگزیر است که حقوق بالا، فراغت کافی و احترام زیادی برای این نقش در نظر بگیرد.

۳۸- چه انتقاداتی به نظریه ضرورت قشربندی اجتماعی وارد است؟

الف) جایگاه ممتاز کسانی را که از مزایای اجتماعی قدرت و ثروت برخوردارند، حفظ می کند زیرا آنها را شایسته داشتن چنین امتیازاتی می داند و حتی اعطای چنین پاداش هایی را به صلاح جامعه می بیند.

ب) این نظر که چون نظام قشربندی در گذشته وجود داشته و در حال حاضر نیز وجود دارد پس در آینده هم باید باشد، صحیح نیست. شاید جوامع آینده را بتوان به شیوه قشربندی نشده ای ساخت تا نابرابری اجتماعی تا حد امکان کاهش یابد.

ج) این فکر که هر نقشی که مزایای اجتماعی بیشتری دریافت می‌کند، برای جامعه مهم‌تر است، چندان قابل دفاع نیست. آیا واقعاً نقش یک پرستار در جامعه، کم‌اهمیت‌تر از یک هنرپیشه سینما است؟ آیا نقش یک رفتگر برای جامعه، حیاتی‌تر از مدیران تبلیغاتی نیست؟ آیا ثروت، قدرت و احترام اختصاص داده شده به این نقش‌ها متناسب با اهمیت آنهاست؟

د) آیا نقش‌هایی که مزایای اجتماعی کمتری دریافت می‌کنند لزوماً راحت‌تر و خوشایندترند؟ مثلاً نقش کارگر راحت‌تر و خوشایندتر از نقش مدیر است؟

ه) آیا افراد واجد شرایط برای نقش‌های بلندپایه به راستی کمیاب‌اند؟ یا چون بعضی افراد از کسب آموزش‌های لازم برای دستیابی به نقش‌های بلندپایه محروم‌اند و فرصت نمی‌کنند که توانایی‌هایشان را نشان دهند، تعداد افراد شایسته، کم‌به‌نظر می‌رسد؟

و) لازم نیست همیشه برای تشویق مردم به برعهده گرفتن نقش‌های بلندپایه، حتماً به آنها قدرت، درآمد و احترام بدهیم. گاهی آدم‌ها به دلیل رضایت از انجام کار خوب یا به خاطر خدمت به دیگران نیز، به ایفای نقش‌های مهم و پرزحمت ترغیب می‌شوند.

پیوند دانش و ارزش

۳۹- جامعه‌شناسان انتقادی نسبت به رویکرد تبیینی و تفسیری چه دیدگاهی داشتند؟

معتقدند که رویکردهای تبیینی و تفسیری محافظه‌کارند و انسان‌ها را در برابر وضعیت موجود منفعل و مجبور می‌سازند.

۴۰- غلبه رویکرد تبیینی در جامعه‌شناسی چه پیامدی به دنبال داشت؟

غلبه رویکرد تبیینی در جامعه‌شناسی سبب شد گزاره‌های انتقادی و تجویزی یا داوری درباره ارزش‌ها خارج از علوم اجتماعی و غیرعلمی قلمداد شوند.

۴۱- منظور از «جدایی دانش از ارزش» چیست؟

غلبه رویکرد تبیینی در جامعه‌شناسی سبب شد گزاره‌های انتقادی و تجویزی یا داوری درباره ارزش‌ها خارج از علوم اجتماعی و غیرعلمی قلمداد شوند. این اعتقاد با عنوان «جدایی دانش از ارزش» بیان شد. یعنی دانش و ارزش دو قلمرو متمایز و متقابل دارند؛ «دانش»، قلمرو «تبیین» و در مقابل «ارزش»، قلمرو «تفسیر» معرفی می‌شد.

۴۲- چه عاملی سبب شد «دانش انتقادی» شکل بگیرد؟

با غلبه رویکرد تفسیری، رویکرد تبیینی به حاشیه رفت و راه بازگشت گزاره‌های انتقادی و تجویزی به علوم اجتماعی باز شد. این بار از پیوند دانش و ارزش سخن به میان می‌آید و «دانش انتقادی» شکل می‌گیرد.

۴۳- «دانش انتقادی» چیست؟

دانش انتقادی، دانشی است که از وضعیت موجود انتقاد می‌کند و می‌خواهد برای عبور از وضع موجود و رسیدن به وضع مطلوب راه حل ارائه کند.

۴۴- جامعه‌شناسی انتقادی از درون کدام رویکرد پدید آمد؟ رویکرد تفسیری

۴۵- منظور از جامعه‌شناسی انتقادی چیست؟

جامعه‌شناسی انتقادی از درون رویکرد تفسیری پدید آمد به توصیف و تبیین پدیده‌های اجتماعی بسنده نمی‌کند بلکه به داوری ارزشی پدیده‌های مورد مطالعه می‌پردازد و آن را با ملاک‌های ارزشی (خوب و بد) و هنجاری (باید و نباید) ارزیابی می‌کند.

کند؛ جامعه‌شناسی انتقادی، علم را به معنای حسی و تجربی آن محدود نمی‌کند و تلاش می‌کند از محدودیت‌های علم تجربی رها شود تا بتواند چنین معیارهایی را جست‌وجو کند.

۴۶- رویکرد علمی جامعه‌شناسی انتقادی را در قالب یک مثال بیان کنید.

مثلاً صرفاً به توصیف و تبیین تبعیض نژادی در جوامع نمی‌پردازد بلکه آن را تقبیح و از آن انتقاد می‌کند و یا عدالت اجتماعی را تحسین می‌کند و برای گسترش آن راه‌حلی‌هایی تجویز می‌کند.

۴۷- مهم‌ترین هدف جامعه‌شناسی انتقادی چیست؟

مهم‌ترین هدف جامعه‌شناسی انتقادی، نقد وضعیت موجود جهان اجتماعی و تجویز راه‌حلی برای رسیدن به یک وضعیت بهتر است.

۴۸- کدام عامل، جامعه‌شناسی انتقادی را به داوری درباره ارزش‌ها و انتقاد از آن‌ها می‌کشاند؟

فاصله میان وضع موجود و وضع مطلوب جهان اجتماعی

۴۹- جامعه‌شناسی انتقادی برای داوری و انتقاد به چه چیزی نیاز دارد؟ معیار علمی

۵۰- چرا جامعه‌شناسی انتقادی برای داوری و انتقاد به معیار علمی نیاز دارد؟

تا بر اساس آن معیارها، وضعیت موجود را ارزیابی کنند، تصویری از وضعیت مطلوب ترسیم نمایند و راه عبور از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را پیشنهاد دهند.

کنش و ساختار

۵۱- زندگی اجتماعی انسان‌ها چند وجه دارد؟ توضیح دهید.

وجه اول) از سویی افراد در زندگی گروهی خود با یکدیگر، جهان اجتماعی و ساختارهای آن را می‌سازند.

وجه دوم) از سوی دیگر هر جهان اجتماعی الزام‌ها و پیامدهایی دارد که زندگی انسان‌ها را متأثر می‌سازد.

۵۲- الزام‌های زندگی اجتماعی تا چه زمانی پابرجاست؟

تا زمانی که یک جهان اجتماعی از طریق مشارکت اجتماعی افراد پابرجاست، پیامدهای آن نیز باقی است. با تغییر جهان اجتماعی موجود و به دنبال آن، برداشته شدن الزام‌هایش، جهان اجتماعی جدیدی شکل می‌گیرد و پیامدهای دیگری به دنبال می‌آورد.

۵۳- کدام وجه زندگی اجتماعی (نظام اجتماعی و ساختارها- کنش اجتماعی) بیشتر مورد توجه قرار می‌گیرد؟

همواره این امکان وجود دارد که یکی از این دو وجه زندگی اجتماعی بیشتر مورد توجه و تأکید قرار گیرد و وجه دیگر آن نادیده گرفته شود. مثلاً پیامدهای جهان اجتماعی برای افراد برجسته شوند و بیشتر مورد تأکید قرار گیرند ولی این وجه که جهان اجتماعی ساخته انسان‌هاست نادیده گرفته شود یا بالعکس. یعنی گاهی نظام اجتماعی و ساختارهای آن و گاهی کنش‌های اجتماعی مورد توجه قرار می‌گیرند.

۵۴- کدام رویکرد جامعه‌شناسی به پیامدهای نامطلوب برجسته کردن یک وجه از زندگی اجتماعی و نادیده گرفتن

وجه دیگر توجه داشت؟ جامعه‌شناسی انتقادی

۵۵- وجه اشتراک جامعه‌شناسی انتقادی و جامعه‌شناسی تفسیری چیست؟

تأکید بر توانایی و خلاقیت افراد در ساختن جهان اجتماعی

۵۶- جامعه‌شناسی انتقادی چه نقدی به جامعه‌شناسی تفسیری دارد؟

کم توجهی رویکرد تفسیری به ساختارهای اجتماعی و تأثیر این ساختارها بر زندگی افراد را درست نمی‌دانند.

۵۷- جامعه‌شناسی انتقادی در مورد ساختار اجتماعی چه دیدگاهی دارد؟

جامعه‌شناسان انتقادی معتقدند گاهی جهان اجتماعی و ساختارهای آن که به دست خود انسان‌ها ایجاد شده‌اند سازندگان خود را زیر سلطه درمی‌آورند. بی‌توجهی به ساختارهای اجتماعی و نادیده گرفتن آنها، به معنای چشم‌پوشی از آثار و پیامدهای مخرب آنهاست؛ زیرا انتقاد از ساختارهای اجتماعی را ناممکن می‌سازد و در نتیجه امکان کنترل آثار مخرب آنها از دست می‌رود.

۵۸- از نگاه جامعه‌شناسی انتقادی، بی‌توجهی به ساختارهای اجتماعی چه پیامدی دارد؟

به معنای چشم‌پوشی از آثار و پیامدهای مخرب آنهاست؛ زیرا انتقاد از ساختارهای اجتماعی را ناممکن می‌سازد و در نتیجه امکان کنترل آثار مخرب آنها از دست می‌رود.

۵۹- از نگاه جامعه‌شناسی انتقادی، سلطه و سرکوب در چه شرایطی رخ می‌دهد؟

الف) گاهی پیامدهای معناها و اراده‌های فرد یا گروهی بر فرد، گروه یا فرهنگ دیگری تحمیل می‌شود.
ب) گاهی معناها، ارزش‌ها و ساختارهایی که گروه یا قومی می‌سازند گروه یا قوم دیگری را زیر سلطه خود درمی‌آورد و سرکوب می‌کند.

۶۰- کدام رویکرد جامعه‌شناسی بر ضرورت انتقاد علمی از ساختارهای سرکوبگر تأکید می‌کند؟

جامعه‌شناسی انتقادی

۶۱- چرا جامعه‌شناسان انتقادی بر ضرورت انتقاد علمی از ساختارهای سرکوبگر، تأکید می‌کنند؟

تا از سلطه چنین ساختارهایی بر انسان‌ها پیشگیری کنند و زمینه شکل‌گیری ساختارهای اجتماعی انسانی‌تر را فراهم آورند. جامعه‌شناسی انتقادی به نقد سلطه در روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها می‌پردازد.

۶۲- جامعه‌شناسی انتقادی، نقد سلطه را در کدام پدیده‌ها دنبال می‌کند؟

روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها

ارزیابی دستاورد جامعه‌شناسی انتقادی

۶۳- جامعه‌شناسی انتقادی، چه دیدگاهی نسبت به «معانی و ارزش‌ها» دارد؟

با پذیرش رویکرد تفسیری معتقد است که تمام معانی و ارزش‌ها، ساخته و پرداخته اراده‌های افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌هاست. هر فرد، گروه و فرهنگی اراده خاص خود را دارد و معانی و ارزش‌های ویژه خود را خلق می‌کند. هیچ کدام بهتر یا بدتر از دیگری نیستند یا هیچ کدام درست یا غلط و حق یا باطل نیستند.

۶۴- جامعه‌شناسی انتقادی، کدام معانی و ارزش‌ها را برتر می‌داند؟

هیچکدام. هر فرد، گروه و فرهنگی اراده خاص خود را دارد و معانی و ارزش‌های ویژه خود را خلق می‌کند. هیچ کدام بهتر یا بدتر از دیگری نیستند یا هیچ کدام درست یا غلط و حق یا باطل نیستند.

۶۵- آیا جامعه‌شناسی انتقادی به حقیقت و فضیلت باور دارد؟ توضیح دهید.

رویکرد انتقادی هیچ گونه حقیقت یا فضیلتی را کشف نمی‌کند تا براساس این حقایق و فضایل به نقد کنش‌ها و روابط میان انسان‌ها و جوامع بپردازد.

۶۶- جامعه‌شناسی انتقادی، چه چیزی را مصداق سلطه می‌داند؟

برای دفاع از اراده افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها معتقد است، نباید اراده فرد یا گروهی بر فرد یا گروه دیگری تحمیل شود یا فرهنگی از گستره جغرافیایی و محدوده تاریخی خود فراتر رود و بر فرهنگ دیگری اعمال سلطه کند. اگر چنین اتفاقی رخ دهد و اراده فرد یا گروهی سرکوب گردد، مصداق سلطه است و باید به انتقاد از آن پرداخت.

۶۷- موضوع، روش و هدف جامعه‌شناسی انتقادی چیست؟

جامعه‌شناسی انتقادی		
موضوع	روش	هدف
کنش‌های اجتماعی و پیامدهای آن	تفسیری، انتقادی و تجویزی	انتقاد از وضع موجود، تجویز وضع مطلوب و راه رسیدن به آن

۶۸- غیر از زمان و مکان جهان متجدد(ماقبل تجدد)، بشر در مورد حقایق و ارزش‌ها چگونه می‌اندیشید؟

الف) اولاً حقایق و ارزش‌هایی فرا‌تر از انسان وجود دارد که هستی آنها وابسته به انسان نیست؛ یعنی این حقایق ساخته و پرداخته ذهن‌ها و فرهنگ‌های بشری نیستند که از جایی به جایی و زمانی به زمانی دیگر تغییر کنند.

ب) ثانیاً انسان امکان شناخت و دریافت این حقایق را دارد و باید برای دسترسی به آنها تلاش کند. البته انسان‌ها پس از شناخت این ارزش‌ها ممکن است زندگی خود را براساس آنها تنظیم کنند یا بر خلاف آنها عمل کنند.

ج) ثالثاً انسان در شناخت صحیح این حقایق و ارزش‌ها ممکن است دچار خطا و اشتباه شود ولی هرگز به سبب اشتباهات احتمالی خود از شناخت این حقایق دست نمی‌کشد.

۶۹- آیا جامعه‌شناسی انتقادی به اصول سه‌گانه بشر (ماقبل متجدد) در مورد حقایق و ارزش‌ها پایبند است؟ توضیح دهید.

خیر- اکنون در زمانه و زمینه جهان متجدد، جامعه‌شناسی انتقادی بدون پذیرش این اصول سه‌گانه در جست‌وجوی ملاک‌ها و معیارهایی است تا براساس آنها بتواند به نقد و ارزیابی زندگی اجتماعی انسان‌ها بپردازد و با شناسایی وضع مطلوب بشر برای عبور از وضع موجود به وضع مطلوب راهی نشان دهد.

درس هشتم: سیاست هویت

مقدمه

- ۱- نخستین سند رسمی هویت چیست؟ شناسنامه
- ۲- تاجیک ها، عرب ها و انگلیسی زبان ها «شناسنامه» را چه می نامند؟
تاجیک ها: زادنامه عرب ها: هویت انگلیسی زبان ها: سند هویت
- ۳- نشان و عبارت جمهوری اسلامی بر روی جلد شناسنامه افراد به چه معناست؟
یعنی صاحب شناسنامه، تبعه جمهوری اسلامی ایران است؛ تبعه دولتی با نظام سیاسی «جمهوری» بر بنیاد «اسلامی» و در قلمرو سرزمینی به نام «ایران».
- نکته: جمهوری اسلامی بیان حاکمیت اراده مردم بر اساس آرمان ها و ارزش های اسلامی است.
- ۴- آیا مردم ایران دارای حقوق و مسئولیت های برابر هستند؟ توضیح دهید.
همه مردم ایران از هر قوم و مذهبی دارای حقوق و مسئولیت های برابرند؛ همه شناسنامه ای یک رنگ، یک شکل و یک اندازه دارند، و بنابراین همه، اعم از زن و مرد، خردسال و بزرگسال، فقیر و غنی، بی سواد و با سواد، در هویت ملی مشترک اند و می توانند هم آوا با فردوسی بگویند «همه جای ایران سرای من است». همچنین موظف اند از کشور ایران پاسداری کنند و برای استقلال، آزادی و آبادی آن بکوشند.
- ۵- هنگامی که فردوسی می گوید «همه جای ایران سرای من است» به کدام مفهوم اشاره دارد؟ هویت ملی مشترک
- ۶- عبارت «شناسنامه سند هویت شماست، برای حفظ حقوق خود به دقت از آن نگهداری کنید» به چه معناست؟
نشان می دهد دولت، هویت فرد فرد ایرانیان و حقوق و مسئولیت آنها را به رسمیت می شناسد.
- ۷- عبارت «هرگونه تغییر و تحریف در شناسنامه یا سوء استفاده از آن جرم است و مجرم تحت تعقیب قانونی قرار می گیرد» به چه معناست؟
یعنی نمی توان خودسرانه و به دلخواه خویش در این سند هویت دست برد و آن را تغییر داد.
- ۸- جنبه اختصاصی سند هویت فرد در شناسنامه چیست؟ شماره ملی ده رقمی
- ۹- عکس فرد در شناسنامه کدام ابعاد هویتی را می تواند آشکار می کند؟
هویت جنسی، خانوادگی، سنی، نژادی و فرهنگی فرد را می تواند آشکار کند.

تنازع هویت ها: وحدت یا کثرت هویت ها

- ۱۰- با ظهور جهان متجدد، دولت ها، هویت خود را بر چه مبنایی تعریف می کردند؟
با ظهور جهان متجدد، دولت هایی شکل گرفتند که دیگر خود را با هویت دینی مسیحی نمی شناختند بلکه هویت خود را با توجه به تاریخ، جغرافیا، قومیت یا نژادشان تعریف می کردند.
- ۱۱- مشخصه اصلی هویت پس از ظهور جهان متجدد چه بود؟ ملی گرایی و وطن دوستی
- ۱۲- چگونه اندیشه «ناسیونالیسم» در جهان متجدد پیدا شد؟ با شکل گیری دولت-ملت ها
- ۱۳- با شکل گیری دولت-ملت ها، پیدا شد و هویت از منظر دولت-ملت ها و توسط آن ها تعریف شد. ناسیونالیسم

۱۴- در جهان متجدد، هویت از کدام منظر و توسط چه کسانی تعریف می شد؟ دولت - ملت ها

۱۵- چرا دولت ها غربی ناگزیر از سیاست گذاری هویتی بودند؟

با شکل گیری دولت ملت ها، ناسیونالیسم پیدا شد و هویت از منظر دولت ملت ها و توسط آنها تعریف شد اما بیشتر کشورها دارای تنوع قومی، نژادی، زبانی و مذهبی و... بودند. در این کشورها، گروه های مختلف می بایست در کنار هم زندگی می کردند. دولت ها در این کشورها برای تعیین هویت ملی و چگونگی توزیع مزایا و فرصت های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی میان اقوام و گروه های مختلف و همچنین پاسخ گویی به درخواست ها و رفع نیازهای آنها، ناگزیر از سیاست گذاری هویتی بودند.

۱۶- مدل رایج سیاست گذاری هویتی در دوره مدرن چیست؟ همانند سازی

۱۷- مدل «همانند سازی» چیست؟

همانندسازی به معنای پذیرش ارزش ها و سبک زندگی یک گروه توسط سایر گروه های جامعه بود؛ به گونه ای که همه گروهها همسان شوند. به عبارت دیگر، همانندسازی سیاستی بود که دولت ها برای از بین بردن تفاوت های هویتی گروه های مختلف و یکسان سازی آنها در پیش گرفتند.

بخوانیم و بدانیم

۱۸- روش های خشونت آمیز همانند سازی را نام ببرید.

نسل کشی، جا به جایی اجباری، کنترل جمعیت، جداسازی و فشارهای سخت اجتماعی

۱۹- اساس روش های خشونت آمیز همانند سازی چیست؟

نفی و طرد دیگری متفاوت است.

۲۰- در روش های خشونت آمیز همانند سازی، مفهوم «دیگری» چگونه تعریف می شود؟

در نسل کشی، دیگری، شری است که باید نابود شود اما در سایر روش ها، دیگری اگرچه شر دانسته می شود، امکان اصلاح او وجود دارد و با اعمال فشار می توان او را به پذیرش الگوهای هویتی جدید مجبور ساخت یا از بقیه جدا کرد.

۲۱- منظور از روش «جداسازی» در مدل همانند سازی چیست؟

در جداسازی، گروه مسلط گروه های نژادی، قومی، مذهبی دیگر را به زیستن در مناطقی جدا از محل سکونت گروه مسلط، مجبور می کند. همچنین، آنها را از تسهیلات و خدماتی مانند آموزش، بهداشت و درمان محروم می سازد یا این خدمات را با کیفیت بسیار پایین تری در اختیار آنها می گذارد.

۲۲- «دیگچه همانند سازی» را توضیح دهید.

همانندسازی همیشه به صورت یک سوپه و سخت و خشن انجام نمی شود بلکه تفاوت ها و تمایزات قومی، نژادی و... می توانند از راه دیگری که برخی از جامعه شناسان آن را دیگچه همانندسازی می نامند، ناپدید شوند که در آن تعداد کثیری از گروه های درگیر قومی نژادی در ارتباط با هم یک فرهنگ مختلط می سازند.

➤ توضیح خارج از کتاب: دیگچه همانند سازی را شبیه کوره ذوب فلزات تصور کنید. همه قومیت ها و نژادها (مانند فلزات مختلف کوره ذوب) در هم ادغام می شوند و یک فرهنگ جدید ساخته می شود که ترکیبی از فرهنگ های مختلف است.

۲۳- یک روش غیر خشونت آمیز در همانند سازی نام ببرید. دیگچه همانندسازی

۲۴- در دوره پسامدرن، با سیاست «همانند سازی هویت ها» چگونه برخورد شد؟

در دوره پسامدرن، همه آنچه در دوره مدرن پدید آمده بود- از جمله سیاست همانندسازی هویت- مورد نقد قرار گرفت و به جای آن، هویت های خرد، محلی و فردی مورد تأکید و توجه قرار گرفت. در این دوره، تکثر، تنوع و حتی بی ثباتی و تغییرات مداوم هویت ها، مطلوب دانسته شد و هویت ملی و وحدت و ثبات و استمرار همراه با آن، نامطلوب پنداشته شد.

نکته: در دوره مدرن، مفهوم هویت ملی (واحد و مشترک)، وحدت و ثبات و استمرار آن مورد تأکید قرار می گیرد اما در دوره پسامدرن، تکثر، تنوع، متفاوت بودن و حتی بی ثباتی و تغییرات مداوم مطلوب دانسته می شود.

۲۵- «سیاستِ هویت» مربوط به کدام دوره است؟ پسامدرن

۲۶- در کدام دوره، هویت ها موضوعی برای نزاع و درگیری می شوند؟ پسامدرن

۲۷- «سیاستِ هویت» چیست؟ محصول دوران پسامدرن است و بر تفاوت ها و هویت های خاص و محلی تأکید می کند.

۲۸- از پیدایش «سیاستِ هویت» به چه امری تعبیر می کنند؟ باز شدن جعبه پاندورا

۲۹- منظور از «جعبه پاندورا» چیست؟

جعبه پاندورا در اساطیر یونانی جعبه ای حاوی تمام بلاهاست که به دست فردی به نام پاندورا گشوده می شود. بر اساس این افسانه یونانی، با باز شدن این جعبه ناگهان همه پلیدی ها و شرها، رها و به سوی زمین سرازیر شدند، بدی ها در جهان پراکنده شدند و با خوبی ها درآمیختند؛ به طوری که دیگر تشخیص و تمیز آنها از یکدیگر ممکن نبود و رنج و بیماری، پیری و مرگ، دروغ، دزدی و جنایت که قبل از آن وجود نداشت، گسترش یافت.

۳۰- در اواخر قرن بیستم، کدام مفهوم محور اصلی مباحثات فکری و سیاسی شد؟ هویت

۳۱- قبل از طرح مساله «هویت»، کدام مساله محور مباحثات فکری و سیاسی بود؟ قشربندی و کشمکش طبقاتی

۳۲- چرا در دوره پسامدرن تنازع و درگیری افزایش می یابد؟

در دوره پسامدرن، هویت از منظر گروه های اجتماعی مختلف و توسط آنها، تعریف می شود. در این دوره، افراد، مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را بر اساس علاقه های فرهنگی و هویتی خود پی می گیرند، علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می شوند. در همه این عرصه ها، سیاستِ هویت ایجاد می شود و تنازع و درگیری افزایش می یابد.

۳۳- کانون نزاع و کشمکش در دوران پست مدرن شامل کدام حوزه هاست؟

علاوه بر ثروت و قدرت، هویت و دانش نیز کانون نزاع و کشمکش می شوند.

۳۴- در دوره پسامدرن، افراد، مسائل سیاسی، اقتصادی و اجتماعی را بر اساس کدام عامل پی می گیرند؟

علاقه های فرهنگی و هویتی خود

۳۵- امروزه جهانی شدن و توسعه ارتباطات چه تاثیری بر مساله «هویت» گذاشته است؟

الف) زمینه شکل گیری جهانی بدون مرز را فراهم کرده است که در آن، در هم آمیختن فرهنگ ها موجب می شود که فرهنگ ها دیگر کاملاً خالص و ثابت نباشند و هویت ها به شدت دستخوش تغییر شوند.

ب) بسیاری از جوامع و گروه ها، به دفاع از خود برخاسته اند و با ساختن هویتی خاص برای خود یا بازگشت به هویت واقعی خویش، در برابر هویتی که فرایند جهانی شدن به آنها تحمیل می کند، مقاومت می کنند و خواهان رهایی از این هویت تحمیلی هستند.

۳۶- نمونه هایی از اعتراض ها و مقاومت ها نسبت به هویتی که فرایند جهانی شدن بر جوامع تحمیل می کند، نام

ببرید. جنبش های سبک زندگی، زنان، آفریقایی-آمریکایی ها، آسیایی تبارها، جوانان، اقلیت های قومی، مذهبی و جنبش زیست محیطی نمونه هایی از این اعتراض ها و مقاومت ها هستند.

۳۷- در دوران اخیر (پسامدرن)، کدام مدل به جای مدل همانند سازی، مطرح شد؟ مدل تکثرگرا

۳۸- مدل «تکثرگرا» را توضیح دهید.

در مدل تکثرگرا، تفاوت‌های موجود میان گروه‌های قومی و زبانی حفظ و حتی تشدید می‌گردد. البته در این الگو، همچنان وجود یک ساختار مشترک سیاسی و اقتصادی ضروری دانسته می‌شود؛ که گروه‌های مختلف را به یکدیگر پیوند دهد.

بخوانیم و بدانیم

۳۹- ابعاد مدل تکثرگرا را نام ببرید. فرهنگی-سیاسی-اجتماعی

۴۰- در بعد فرهنگی مدل تکثرگرا، چه مفاهیمی مورد تأکید قرار می‌گیرد؟

بعد فرهنگی هویت و تمایزات زبانی، قومی، مذهبی و...

۴۱- در بعد سیاسی مدل تکثرگرا، چه مفاهیمی مورد تأکید قرار می‌گیرد؟

به بعد سیاسی هویت توجه می‌شود و بر آزادی‌های اجتماعی اقوام و گروه‌های مختلف، و فرصت سهیم شدن آنها در قدرت سیاسی تأکید می‌شود و یا راهکارهای مسالمت‌آمیز برای حل منازعات گروهی و قومی ارائه می‌گردد.

۴۲- در بعد اجتماعی مدل تکثرگرا، چه مفاهیمی مورد تأکید قرار می‌گیرد؟

گسترش برابری و رفع تبعیض‌های قومی و گروهی در بعد اجتماعی هویت مورد توجه قرار می‌گیرد.

۴۳- سیاست هویت می‌تواند دو چهره پیدا کند، هر یک را توضیح دهید.

الف) یا به صورت افراطی بر تفاوت‌ها و گوناگونی‌ها تأکید می‌کند و سبب چندپارگی سیاسی و فرهنگی درون جوامع می‌شود.

ب) یا گروه‌های به حاشیه رانده شده را به رسمیت می‌شناسد و از آنان حمایت می‌کند.

تعارف هویت‌ها: وحدت و کثرت هویت‌ها

۴۴- در مقابل دو الگوی همانند سازی و تکثرگرا کدام الگو قرار دارد؟ الگوی تعارف

۴۵- عبارت «شناخت متقابل هویت‌ها» به کدام الگوی هویتی اشاره دارد؟ الگوی تعارف

۴۶- شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر چه کارکردی دارد؟

شناخت متقابل افراد و جوامع از یکدیگر، هم به آنها کمک می‌کند که تفاوت‌های همدیگر را درک کنند و به این تفاوت‌ها احترام بگذارند و هم اشتراکاتی را ایجاد می‌کند که به بهتر شدن روابطشان منجر می‌شود.

۴۷- «تعارف» به چه معناست؟ به معنای شناخت متقابل است.

۴۸- کدام الگو در مقابل الگوی «تنازع» قرار می‌گیرد؟ الگوی تعارف

۴۹- کدام الگوی هویتی مد نظر قرآن قرار دارد؟ الگوی تعارف

۵۰- آیه «إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» به کدام الگو در هویت اشاره دارد؟ الگوی تعارف

۵۱- بر مبنای آیه «إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا» دیدگاه قرآن در ارتباط با مفهوم «تعارف»

بیان کنید. شما را به صورت تیره‌ها و قبيله‌ها قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید و تأکید می‌کند که هیچ کدام از این ویژگی‌ها، ملاک برتر دانستن خود از دیگری نیست و فقط زندگی بر اساس تقوا معیار برتری، بزرگی و بزرگواری است.

۵۲- مفهوم آیه «وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَخْتِلَافُ أَلْسِنَتِكُمْ وَالْأَلْوَانِكُمْ إِنَّ ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِلْعَالَمِينَ» را در ارتباط با الگوی «تعارف» شرح دهید.

الگوی مطلوب قرآنی، تکثر و تنوع زبانی و نژادی و قومی را، مانع وحدت و همدلی نمی‌داند. بلکه انسان‌ها را به منشأ وحدت رهنمون می‌شود.

۵۳- ویژگی‌های الگوی تعارف را بنویسید.

- تعارف به معنای شناخت متقابل است. این الگو در مقابل الگوی تنازع قرار دارد.

- الگوی مطلوب قرآن است.

- تفاوت‌ها (تیره‌ها و قبیله‌ها) را سبب شناسایی می‌داند.

- تفاوت‌ها ملاک برتری نیست، فقط زندگی بر اساس تقوا، معیار برتری و بزرگی است.

- تکثر و تنوع زبانی و نژادی و قومی را، مانع وحدت و همدلی نمی‌داند. بلکه انسان‌ها را به منشأ وحدت رهنمون می‌شود.

۵۴- علت رشد و شکوفایی جهان اسلام در قرن سوم و چهارم هجری چه بود؟

به دلیل پیروی از الگوی تعارف و احترامی بود که اقوام مختلف در جهان اسلام برای یکدیگر قائل بودند. برای جهان اسلام به هیچ وجه نگران‌کننده نبود که بزرگ‌ترین دانشمند صرف و نحو زبان عربی، یک ایرانی به نام «سیبویه» است و مهم‌ترین حکمای جهان اسلام فارابی و ابن‌سینا هستند.

۵۵- حدیث «مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند» از کیست؟ در مورد مفهوم آن توضیح دهید.

امام علی (ع). انسان هنگامی که در تاریکی ناآگاهی به سر می‌برد، هر شبی را که از دور می‌بیند و هر آوازی را که می‌شنود، نشانه حیوانی درنده و خطرناک می‌پندارد. افراد معمولاً به دیگری که آنها را به درستی نمی‌شناسند، بدبین‌اند و از آنها دوری می‌کنند. از این رو، یکی از راه‌های ایجاد آشتی و صفا و اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است.

۵۶- بر مبنای حدیث «مردم دشمن چیزی هستند که نمی‌شناسند»، حکومت چه وظیفه‌ای دارد؟

یکی از راه‌های ایجاد آشتی و صفا و اتحاد و دوستی در میان گروه‌ها و ملت‌ها، شناخت متقابل است. در این میان، حکومت می‌تواند با زمینه‌سازی برای شناخت مردم از یکدیگر در سطح محلی، ملی و منطقه‌ای، بسیاری از مشکلات را حل کند و امکان همدلی مردم با یکدیگر را فراهم آورد.

پاورقی

۵۷- در کدام اصول قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به حقوق اقوام و گروه‌های مختلف و اقلیت‌های دینی و مذهبی توجه شده است؟ اصل ۱۲-۱۳-۱۴-۱۵

۵۸- نمونه‌هایی از حقوق حقوق اقوام و گروه‌های مختلف و اقلیت‌های دینی و مذهبی در قانون اساسی را ذکر کنید. در اصل ۱۲، ۱۳، ۱۴ حقوق اقوام و گروه‌های مختلف و اقلیت‌های دینی و مذهبی، ایران را به رسمیت شناخته و آزادی آنها را در انجام مراسم دینی، تعلیم و تربیت و احوال شخصی (ازدواج، طلاق، ارث و وصیت) تضمین کرده است. در اصل ۱۵ نیز استفاده از زبان‌های محلی در مطبوعات و رسانه‌های گروهی و همچنین تدریس ادبیات محلی در مدارس در کنار زبان رسمی فارسی مجاز شمرده شده است.

رفیق یا رقیب رویکرد انتقادی

۵۹- جامعه‌شناسی انتقادی ریشه در کدام رویکرد دارد؟ رویکرد تفسیری

۶۰- آیا جامعه‌شناسی انتقادی، داوری ارزش‌ها را بیرون از دایره علم می‌داند؟ خیر. به دنبال ملاک‌هایی برای داوری علمی درباره ارزش‌ها و هنجارها است و نمی‌خواهد به این وضعیت تن دهد که داوری ارزش‌ها، بیرون از دایره علم صورت گیرد.

۶۱- چرا جامعه‌شناسی انتقادی نمی‌خواهد به این وضعیت تن دهد که داوری ارزش‌ها، بیرون از دایره علم صورت گیرد؟

زیرا در آن صورت سرنوشت ارزش‌ها به مناسبات قدرت و ثروت سپرده می‌شود و همواره ارزش‌های غالب در زندگی اجتماعی، ارزش‌های ثروتمندان و قدرتمندان خواهد بود. رویکرد انتقادی می‌خواهد ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی را برای علوم اجتماعی نگه دارد و این نقش را در نقد روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها می‌بیند و انتظار دارد علوم اجتماعی با تشخیص و افشای سلطه در مناسبات انسانی، به رهایی انسان کمک کند.

۶۲- کدام رویکرد جامعه‌شناسی می‌خواهد ظرفیت ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی را برای علوم اجتماعی نگه دارد؟ جامعه‌شناسی انتقادی

۶۳- منظور رویکرد انتقادی از ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی علوم اجتماعی چیست؟
رویکرد انتقادی می‌خواهد ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی را برای علوم اجتماعی نگه دارد و این نقش را در نقد روابط و مناسبات میان افراد، گروه‌ها و فرهنگ‌ها می‌بیند و انتظار دارد علوم اجتماعی با تشخیص و افشای سلطه در مناسبات انسانی، به رهایی انسان کمک کند.

۶۴- دومین جریانی که از درون رویکرد تفسیری به وجود آمد، همان رویکرد پسامدرن با نگرش سیاست هویت چه دیدگاهی نسبت به ظرفیت افشاگری و رهایی بخشی علوم اجتماعی دارد؟

چنین کارکردی را برای علوم اجتماعی ناممکن می‌شمارد و راه رهایی انسان را نه از درون علم، که در بیرون علم جست‌وجو می‌کند و معتقد است خود علم با «درست و غلط دانستن» و «خوب و بد کردن امور» سلطه‌گری می‌کند. زیرا «خوب» را به معنای خوب بودن برخی افراد و گروه‌ها و «بد» را بد بودن برخی دیگر از آنان قلمداد می‌کند. از این منظر، علم چراغی نیست که تاریکی‌ها را روشن کند و موانع را از پیش پای انسان بردارد. آنچه تا امروز به نام علم و دانش جهان شمول مطرح بود صرفاً ابزار عده‌ای برای سرکوب عده دیگری بود. سرگذشت دانش همانند سرگذشت قدرت و ثروت، تاریخ سرکوب انسان بوده است.

۶۵- دومین جریانی که از درون رویکرد تفسیری به وجود آمد، همان رویکرد پسامدرن با نگرش سیاست هویت، مفهوم سرکوب را چگونه توضیح می‌دهد؟

آنچه تا امروز به نام علم و دانش جهان شمول مطرح بود صرفاً ابزار عده‌ای برای سرکوب عده دیگری بود. سرگذشت دانش همانند سرگذشت قدرت و ثروت، تاریخ سرکوب انسان بوده است. بشر همواره به سرکوبی که از طریق قدرت و ثروت صورت می‌گرفت حساس بود و اکنون متوجه سرکوبی است که به وسیله دانش اعمال می‌شود و دیگر به آن تن نمی‌دهد.

عبور از علم

۶۶- دومین جریانی که از درون رویکرد تفسیری به وجود آمد همان رویکرد پسامدرن با نگرش سیاست هویت، چه هشدار به جامعه‌شناسان می‌دهند؟

شما «اشیاء» و «ابزار» را بررسی نمی‌کنید. شما اشخاص، جوامع و فرهنگ‌ها را مطالعه می‌کنید که هویت دارند؛ شما در مورد هویت‌ها و ارزش‌ها سخن می‌گویید و در حال قضاوت و تغییر آنها هستید. شما همواره درگیر سیاست هویت هستید و پیوسته برخی را تحسین و برخی دیگر را تحقیر می‌کنید. شما از چشم فرهنگی و هویتی به فرهنگ‌ها و هویت‌ها می‌نگرید نه از منظری جهان شمول که به همه هویت‌ها و فرهنگ‌ها با یک چشم نگاه می‌کند. شما همواره مشغول پیش بردن برخی فرهنگ‌ها و هویت‌ها و پس راندن برخی دیگر هستید.

۶۷- چرا نظریه‌های فمینیستی معاصر، نظریه آفریقایی تبار، نظریه آمریکایی بومی و ... در علوم اجتماعی امروز پدید آمد؟ (از نگاه پسامدرن) هر نظریه‌ای درون فرهنگ و تاریخ خود تولید می‌شود و هر فرهنگ و هویتی می‌تواند نظریه‌های متناسب با خود را تولید کند. از این رو هیچ فرهنگ و هویتی نمی‌پسندد که موضوع نظریه‌هایی باشد که در زمینه فرهنگی و تاریخی دیگری شکل گرفته‌اند. هر گروه، جامعه و فرهنگی می‌خواهد از چشم‌خودش به خود بنگرد و نه از چشم دیگران. پیدایش نظریه فمینیستی معاصر، نظریه آفریقایی تبار، نظریه آمریکایی بومی و ... در علوم اجتماعی امروز، نتیجه چنین مطالبه و درخواستی‌اند.

۶۸- مطالبه و درخواست نظریه‌های فمینیستی معاصر، نظریه آفریقایی تبار، نظریه آمریکایی بومی و ... چیست؟ این گروه‌ها می‌گویند آنچه تا امروز به اسم علوم اجتماعی به مطالعه گروه‌ها، جوامع و فرهنگ‌ها می‌پرداخت، دانشی جهان‌شمول نبود بلکه روایت آن چیزی بود که مردان سفیدپوست اروپایی می‌پنداشتند و هویت زنان، رنگین‌پوستان و غیراروپاییان را نادیده می‌گرفت.

۶۹- این دیدگاه که «هر فرهنگ و هویتی می‌تواند نظریه‌های متناسب با خود را تولید کند» (مانند نظریه‌های فمینیستی و...) چگونه قابل نقد است؟

به حاشیه‌راندن و حذف هویت‌های انسانی و فرهنگی ناپسند و مخالفت با این امر ناپسند و مبارزه با آن، ارزشمند است. اما این سکه روی دیگری هم دارد. گاهی تأکید بر تنوع و تکثر هویت‌ها و اصالت بخشیدن به آن به معنای انکار اشتراک و وحدت انسان‌هاست و فرصت گفت‌وگو و معارفه انسان‌ها و فرهنگ‌ها را از بین می‌برد.

۷۰- چرا دومین جریانی که از درون رویکرد تفسیری به وجود آمد (همان رویکرد پسامدرن با نگرش سیاست هویت) نمی‌تواند قابل قبول باشد؟

زیرا اگر ادعا شود دانش، تماماً محصول شرایط اجتماعی و فرهنگی است و جوامع و فرهنگ‌ها نیز متفاوت‌اند - تازه درون هر جامعه‌ای گروه‌های مختلف وجود دارند و درون هر گروهی افراد مختلف وجود دارند - و هر گروه، جامعه و فرهنگی نیز دانش خاص خود را تولید می‌کند؛ چگونه می‌توان گفت که دانش و شناختی، بهتر از شناخت دیگری است؟ چگونه می‌توان میان شناخت‌های مختلف داوری کرد و شناخت صحیح را تشخیص داد. می‌بینید که پابندی کامل به این رویکرد، امکان شناخت واقعی را از انسان‌ها می‌گیرد و قطعاً رویکردی که اساس دانش را انکار می‌کند نمی‌تواند قابل قبول باشد.

درس نهم: پیشینه علوم اجتماعی در جهان اسلام

مقدمه

۱- روایت زیر را بخوانید و به سوالات پاسخ دهید.

نقل شده است که روزی پیامبر اکرم (ص)، وارد مسجد مدینه شد و دید که دو حلقه در مسجد تشکیل شده است؛ در یکی از آنها افراد به ذکر و عبادت مشغول اند و در یکی دیگر به تعلیم و تعلم. پس فرمود «هر دو گروه کار نیک می‌کنند اما من برای تعلیم فرستاده شده‌ام». سپس در حلقه تعلیم و تعلم نشست.

الف) مفهوم این روایت چیست؟ اهمیت علم و جایگاه تعلیم و تعلم در دین اسلام را بیان می‌کند.

ب) از نگاه پیامبر (ص)، چه اعمالی مصداق «کار نیک» است؟ ۱- ذکر و عبادت ۲- تعلیم و تعلم

پ) چرا پیامبر (ص) حلقه تعلیم و تربیت را انتخاب می‌کند؟ زیرا پیامبران برای تعلیم فرستاده شده‌اند.

ت) این روایت در کدام منبع نقل شده است؟ شهید ثانی، منیه المرید

۲- روایت زیر را بخوانید و به سوالات پاسخ دهید.

روزی رسول خدا (ص) به مسجد آمد. گروهی را دید که دور مردی جمع شده‌اند و او را علامه می‌خوانند. پیامبر (ص) پرسید «در چه چیزی علامه است؟» گفتند «او داناترین مردم به نسب های اعراب و به روزهای مهم جاهلیت آنان است». پیامبر (ص) فرمود: «این علمی است که اگر کسی آن را نداند، ضرر نمی‌کند و برای کسی که آن را می‌داند هم نافع نیست».

الف) مفهوم این روایت چیست؟ تفاوت علم نافع از غیرنافع را بیان می‌کند و تاکید اسلام بر علم نافع را نشان می‌دهد.

ب) پیامبر (ص)، کدام علم را نافع نمی‌داند؟ علم به نسب های اعراب و علم به روزهای مهم جاهلیت

پ) چرا پیامبر (ص) علم به نسب های اعراب و به روزهای مهم جاهلیت را نقد می‌کند؟ زیرا این علمی است که اگر کسی

آن را نداند، ضرر نمی‌کند و برای کسی که آن را می‌داند هم نافع نیست.

ت) این روایت در کدام منبع نقل شده است؟ امالی شیخ صدوق

منزلت علم

۳- «علم» در اسلام چه جایگاهی دارد؟

در اسلام، علم از مهم ترین ارزش هاست. در قرآن کریم از علم به عنوان هدف آفرینش یاد شده است؛ علم، علت برتری انسان بر فرشتگان معرفی گردیده و انسان به سبب علم، خلیفه خداوند در زمین شده است. قرآن کریم کتاب علم است. پیامبران نیز برای تعلیم و تربیت آدمیان مبعوث شده‌اند. علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه علوم ارزش یکسانی ندارد.

۴- از نظر قرآن، هدف آفرینش چیست؟ علم

۵- از نظر اسلام، علت برتری انسان بر فرشتگان چیست؟ علم

۶- از نظر اسلام، چرا انسان خلیفه خداوند در زمین شده است؟ به سبب داشتن علم

۷- آیا در اسلام، همه علوم از جایگاه و ارزش یکسانی برخوردارند؟ توضیح دهید.

خیر. علم مراتب و انواعی دارد و یادگیری همه علوم ارزش یکسانی ندارد. آموختن برخی علوم مانند سحر، در اسلام منع شده و در مقابل، یادگیری برخی علوم، لازم و ضروری دانسته شده است. درواقع، مسلمانان به آموختن علم نافع تشویق شده‌اند و از یادگیری علمی که فایده‌ای نداشته باشد، منع گردیده‌اند.

۸- یک نمونه علم مثال بزنید که آموختن آن در اسلام منع شده است؟ سحر

۹- اسلام، مسلمانان را به آموختن کدام نوع علم تشویق می کند؟ علم نافع

۱۰- در بیان گام دوم انقلاب، جایگاه علم در غرب چگونه توصیف شده است؟

دنیای غرب به برکت دانش خود بود که توانست برای خود ثروت و نفوذ و قدرت دویست ساله فراهم کند و با وجود تهیدستی در بنیان های اخلاقی و اعتقادی، با تحمیل سبک زندگی غربی به جوامع عقب مانده از کاروان علم، اختیار سیاست و اقتصاد آنها را به دست گیرد.

۱۱- بر اساس بیان گام دوم انقلاب، سیاست علمی کشور چیست؟

ما به سوءاستفاده از دانش مانند آنچه غرب کرد، توصیه نمی کنیم. اما مؤکداً به نیاز کشور به جوشاندن چشمه دانش در میان خود اصرار می ورزیم. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده است. دستاوردهای دانش و فناوری ما در این مدت ما را به رتبه شانزدهم در میان بیش از دویست کشور جهان رسانید و مایه شگفتی ناظران جهانی شد. اما آنچه می خواهیم بگویم این است که این راه طی شده، با همه اهمیتش فقط یک آغاز بوده است و نه بیشتر. ما هنوز از قله های دانش جهان بسیار عقبیم؛ باید به قله ها دست یابیم. باید از مرزهای کنونی دانش در مهم ترین رشته ها عبور کنیم. اینجانب همواره به دانشگاه ها و دانشگاهیان و مراکز پژوهشی و پژوهندگان، گرم و قاطع و جدی در این باره تذکر و هشدار و فراخوان داده ام، ولی اینک مطالبه عمومی من از شما جوانان آن است که این راه را با احساس مسئولیت بیشتر و همچون یک جهاد در پیش گیرید.

۱۲- انواع علوم نافع را توضیح دهید؟

الف) علوم ابزاری که نیازهای روزمره جامعه اسلامی را برطرف می کنند، مانند علم پزشکی و علوم فنی و مهندسی و علوم پایه که به نوعی مادر این علوم به شمار می آیند.

ب) علمی که درباره چگونگی استفاده از علوم ابزاری و اهداف، ارزش ها و آرمان های انسان صحبت می کنند نیز علم نافع هستند.

ج) علمی که درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند علم نافع محسوب می شوند. این دسته از علوم یعنی علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد، از نافع ترین علوم دانسته شده اند.

د) علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی، برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند، علم نافع هستند.

۱۳- کدام دسته از علوم، از نافع ترین علوم در اسلام دانسته شده اند؟

علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد

۱۴- موضوع «علم به نفس، علم توحید و علم به مبدأ و معاد» چیست؟

درباره حقیقت انسان و آغاز و انجام او سخن می گویند.

۱۵- علم به جامعه و تاریخ (علوم اجتماعی) در چه شرایطی علم نافع محسوب می شوند؟

اگر به قصد درس آموختن از رفتار گذشتگان و شناخت قوانین اجتماعی، برای استفاده از آن قوانین در حال و آینده آموخته شوند.

بخوانیم و بدانیم

۱۶- روش حسی و تجربی در کدام علوم مورد استفاده قرار می گیرد؟ علوم ابزاری

۱۷- روش عقلانی و وحیانی در کدام علوم مورد استفاده قرار می گیرد؟

علمی که درباره آغاز و انجام زندگی انسان یا ارزش ها و آرمان های او، مانند عدالت، مسئولیت و آزادی، سخن می گویند.

۱۸- آیا در اسلام، علوم نافع تنها شامل علوم ابزاری است؟ توضیح دهید.

خیر. در جهان اسلام، به سبب اینکه روش علمی به روش حسی و تجربی محدود نمی‌گردد و عقل و وحی نیز به عنوان دو ابزار شناخت علمی به رسمیت شناخته می‌شوند، علوم نافع به علوم ابزاری محدود نمی‌گردند و علوم دیگر را نیز دربر می‌گیرند.

علوم اجتماعی در قرآن

۱۹- قرآن کریم چگونه به زندگی اجتماعی انسان توجه می‌کند؟

قرآن کریم کتاب هدایت بشری است و در مسیر هدایت، به زندگی اجتماعی انسان توجه ویژه ای دارد. قرآن در موارد متعددی هم به توصیف و تبیین زندگی اجتماعی انسان ها می‌پردازد؛ یعنی به این اشاره می‌کند که در جوامع چه می‌گذرد و چرا؟، هم به نقد و ارزیابی جوامع و فرهنگ های بشری می‌پردازد و هم جامعه آرمانی مورد نظر خود را ترسیم می‌کند.

۲۰- منظور از «سنت های الهی» چیست؟

قرآن کریم، قوانین حاکم بر تداوم و تغییر جوامع و امت های مختلف را «سنت های الهی» می‌نامد و آدمیان را برای شناخت این سنت ها تشویق می‌کند.

۲۱- فرهنگ های مختلف چگونه در قرآن مطرح شده اند؟

قرآن به فرهنگ های مختلف و امت های گذشته اشاره می‌کند و رفتار و فرهنگ گذشتگان را مورد ارزیابی انتقادی قرار می‌دهد؛ رفتار عاقلانه شان را تأیید می‌کند و از رفتار جاهلانه و سفیهانه آنها انتقاد می‌کند.

۲۲- «جامعه آرمانی» در قرآن چگونه جامعه ای است؟

جامعه ای که در آن به عدالت و قسط رفتار می‌شود. جامعه آرمانی قرآن، فرهنگ حق دارد و در آن به کسی ظلم نمی‌شود و در برابر ظلم دیگران مقاومت می‌شود. این جامعه، قصد ظلم به دیگر جوامع را ندارد اما ظلم دیگران را هم نمی‌پذیرد، به علاوه، تا آنجاکه بتواند به ستم دیدگان و مستضعفان جهان یاری می‌دهد.

۲۳- بر اساس قرآن کریم، علت بعثت پیامبران چیست؟

پیامبران خدا برای تعلیم معارف و ساختن جامعه و فرهنگ، بر اساس عدالت و قسط مبعوث شده اند.

بخوانیم و بدانیم

۲۴- قرآن کریم به استفاده از کدام ابزار علمی توصیه می‌کند؟

قرآن کریم انسان ها را به مشاهده آثار و رفتار جوامع مختلف و تعقل درباره آنها تشویق کرده است. بنابراین، قرآن هم حس و تجربه را از ابزارهای علم اجتماعی می‌داند و هم از عقل و وحی به عنوان دو ابزار علمی دیگر یاد می‌کند و از همگان می‌خواهد که از این ابزارها (تجربه-عقل-وحی) برای علم آموزی و شناخت حقایق و وقایع اجتماعی و تاریخی استفاده کنند. در عین حال، کسانی را که شناخت علمی را به شناخت حسی و تجربی محدود می‌کنند، مورد نکوهش قرار می‌دهد.

علم مدنی و علم عمران

۲۵- علم اجتماعی متفکران جهان اسلام، از چه ویژگی هایی برخوردار است؟

-با توجه به آموزه های قرآنی است.

-علم اجتماعی نافع است.

- متناسب با جهان اجتماعی خود می باشد.

۲۶- چند نمونه اندیشمند اسلامی نام ببرید که در حوزه علوم اجتماعی آثاری را تدوین کردند.

فارابی-ابوریحان بیرونی-ابن خلدون

۲۷- منظور فارابی از «علم مدنی» چیست؟

فارابی علم اجتماعی را زیرمجموعه علوم انسانی می دانسته و آن را علم مدنی نامیده است.

۲۸- فارابی بر چه مبنایی به تقسیم بندی جوامع پرداخته است؟

او با توجه به جوامع زمان خود و جوامع گذشته و همچنین با استدلال عقلی، جوامع مختلف را بر اساس نوع علم، اندیشه، فرهنگ و رفتاری که دارند، به انواعی تقسیم کرده است.

۲۹- منظور فارابی از «مدینه جاهله» چیست؟

فارابی جوامعی را که از علوم عقلی بی بهره اند، مدینه جاهله نامیده است. در جوامع جاهله، علم ابزاری می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش ها، آرمان ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.

۳۰- در مدینه جاهله، کدام علم وجود دارد؟

علم ابزاری می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از ارزش ها، آرمان ها و حقیقت زندگی سخن بگوید، وجود ندارد.

۳۱- منظور فارابی از «مدینه فاضله» چیست؟

فارابی جامعه ای را که بر محور علم سازمان یافته باشد، مدینه فاضله می نامد. مدینه فاضله، جامعه آرمانی مورد نظر اوست. علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز دربر می گیرد.

۳۲- جامعه آرمانی مورد نظر فارابی چیست؟ مدینه فاضله

۳۳- در مدینه فاضله، کدام علم وجود دارد؟

علم در مدینه فاضله، به علم تجربی محدود نمی شود و علوم عقلی و وحیانی را نیز دربر می گیرد.

۳۴- کدام جوامع با انحراف از مدینه فاضله شکل گرفته اند؟ مدینه فاسقه و مدینه ضاله

۳۵- منظور فارابی از «مدینه فاسقه» چیست؟

مدینه فاسقه جامعه ای است که در اثر انحراف عملی از مدینه فاضله به وجود می آید. در مدینه فاسقه، با آنکه مردم علوم وحیانی و عقلانی را می شناسند، اما از آنها بهره نمی گیرند، یعنی با آنکه مردم حقیقت و عدالت را می شناسند یا امکان شناخت آن را دارند، بر اساس آن عمل نمی کنند.

۳۶- منظور فارابی از «مدینه ضاله» چیست؟

مدینه ضاله جامعه ای است که در اثر انحراف نظری از مدینه فاضله شکل می گیرد. در مدینه ضاله، نظرات علمی پذیرفته شده در مدینه فاضله هم تحریف می گردند و آرمان ها، ارزش ها و امور غیرعقلانی، آرمان ها و ارزش های عقلانی معرفی می شوند.

۳۷- فارابی، جوامع زمان خود را کدام نوع مدینه می داند؟ فاسقه - ضاله

مقایسه انواع مدینه در دیدگاه فارابی		
نام مدینه	ویژگی جامعه	وضعیت علم
مدینه جاهله	جوامعی که از <u>علوم عقلی</u> بی بهره اند.	<u>علم ایزاری</u> می تواند وجود داشته باشد اما علمی که از <u>ارزش ها</u> ، <u>آرمان ها</u> و <u>حقیقت زندگی</u> سخن بگوید، وجود ندارد.
مدینه فاضله	جامعه ای که بر محور <u>علم</u> سازمان یافته باشد	علم در مدینه فاضله، به <u>علم تجربی</u> محدود نمی شود و <u>علوم عقلی</u> و <u>وحيانی</u> را نیز دربر می گیرد.
مدینه فاسقه	جامعه ای که در اثر <u>انحراف عملی</u> از مدینه فاضله به وجود می آید.	آنکه مردم علوم وحيانی و عقلانی را می شناسند، اما از آنها بهره نمی گیرند، یعنی با آنکه مردم حقیقت و عدالت را می شناسند یا امکان شناخت آن را دارند، بر اساس آن عمل نمی کنند.
مدینه ضاله	جامعه ای که در اثر <u>انحراف نظری</u> از مدینه فاضله شکل می گیرد	نظرات علمی پذیرفته شده در مدینه فاضله هم تحریف می گردند و آرمان ها، ارزش ها و امور <u>غیرعقلانی</u> ، (به صورت) آرمان ها و ارزش های <u>عقلانی</u> معرفی می شوند.

۳۸- علم مدنی فارابی از کدام ظرفیت های علوم اجتماعی برخوردار است؟

-به توصیف و فهم کنش ها و ساختارهای جوامع مختلف می پردازد.

-به تبیین یعنی علت یابی واقعیت های اجتماعی و بررسی تغییرات و تحولات آنها می پردازد.

-دربارهٔ هنجارها، ارزش ها و آرمان های جوامع مختلف، داوری علمی می کند و رویکرد انتقادی به جامعهٔ خود و دیگر جوامع دارد.

-دربارهٔ هنجارها، نحوهٔ رفتار و سبک زندگی کنش گران سخن می گوید و بایدها و نبایدهایی برای زندگی اجتماعی تجویز می کند.

۳۹- مسکویه، صاحب کدام اثر است؟ تجارب الامم

۴۰- مسکویه با کدام رویکرد، «تجارب الامم» را تالیف کرده است؟ با نگاه تبیینی

۴۱- محتوای کتاب تحقیق ماللهند چیست؟

ابوریحان بیرونی در کتاب تحقیق ماللهند با روش تجربی و تفهیمی، فرهنگ جامعهٔ هند را توصیف کرد و با استفاده از روش عقلی، به ارزیابی انتقادی این فرهنگ نیز پرداخت.

۴۲- کتاب تحقیق ماللهند اثر کیست؟ ابوریحان بیرونی

۴۳- ابوریحان بیرونی در نگارش کتاب تحقیق ماللهند از کدام روش ها استفاده کرده است؟

تجربی- تفهیمی - عقلی

۴۴- ابن خلدون در مطالعات خود به دنبال چه هدفی بود؟

با تاثیرپذیری از قرآن به دنبال شناخت بیشتر سنت های الهی جامعه بود.

۴۵- ابن خلدون در مطالعات خود بیشتر از کدام روش استفاده می کرد؟ روش تجربی

۴۶- چرا ابن خلدون در مطالعات خود از جامعه آرمانی سخن نگفت؟

او در مطالعات خود به روش عقلی توجه چندانی نداشت و بیشتر از روش حسی و تجربی استفاده می کرد و بنابراین از جامعهٔ آرمانی سخنی نگفت.

۴۷- ابن خلدون عامل شکل گیری جوامع را چه می داند ؟ عصبیت

۴۸- کدام متفکر مسلمان از مفهوم «عصبیت» استفاده می کند؟ ابن خلدون

۴۹- نتیجه مطالعات ابن خلدون در بررسی جوامع چیست؟

ابن خلدون با استفاده از تجربه تاریخی جوامع پیرامون خود از عصبیت به عنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند و این دریافت خود را به همه جوامع تعمیم می دهد.

۵۰- نقش مفهوم عصبیت در دیدگاه ابن خلدون چیست؟

از عصبیت به عنوان عامل شکل گیری جوامع یاد می کند.

۵۱- آیا رویکرد ابن خلدون انتقادی محسوب می شود؟ توضیح دهید.

خیر. رویکرد ابن خلدون، انتقادی نیست و جامعه شناسی او در مقایسه با جامعه شناسی فارابی محافظه کارانه است.

۵۲- کدام متفکر مسلمان، رویکردی محافظه کارانه دارد؟ ابن خلدون

۵۳- ابن خلدون، علم اجتماعی خود را چه می نامد؟ علم عمران

بخوانیم و بدانیم

۵۴- کدام قرن، به قرن ترجمه شهرت دارد؟ قرن سوم

۵۵- کدام قرن به قرن تحقیق شهرت دارد؟ قرن چهارم

۵۶- قرن سوم و چهارم هجری به چه عنوانی شهرت دارند؟

به ترتیب: قرن ترجمه- قرن تحقیق

۵۷- فضلی قرن سوم و چهارم هجری، طرفدار کدام دانش بودند؟ دانش یونانی

۵۸- تمامی بزرگی ابوریحان بیرونی و امتیاز جاویدان او از هم عصرانش در چیست؟

این است که توانست تصور کند جز یونانیان ملتی دیگر هم در جهان وجود داشته که دارای فرهنگ اصیل باشد و آن کشور هندوستان است و پس از فارغ التحصیلی در دانش یونانی از نو با کبر سن (سن زیاد) مانند طفلی نوآموز به دبستان هند پا گذاشت؛ و به یاد گرفتن زبان علمی هند پرداخت و در این راستا زحمات و مشقاتی بسیار متحمل شد.

۵۹- ابوریحان بیرونی چه جایگاهی نزد ملت هند دارد؟

بیرونی در شناسایی هند بی نظیر بود. تلاش های بیرونی در نشر فرهنگ هند، نزد هندیان مورد تقدیر قرار گرفت و ملت قدرشناس هندوستان پس از آنکه بیرونی به ایران آمد او را فراموش نکردند و با او مکاتباتی داشتند. ملتی که در زندگی او را فراموش نکرد؛ پس از مرگ هم او را فراموش نکرده؛ و با گذشت هزار سال که نسل هایی از بشر آمدند و رفتند، جشن هزاره او را برپا ساختند.

۶۰- بیرونی در مقدمه کتاب ماللهند، چه دلایلی برای عدم ارتباط هندی ها یا ایرانیان ذکر می کند؟

الف) عوامل متعددی از جمله زبان، دین و...

ب) رسوم و عادات آنان با ما اختلاف دارد.

۶۱- اهمیت امروزی ابوریحان در چیست؟

اهمیت امروزی ابوریحان در به کارگیری روش انتقادی در کنار روش تجربی، در بررسی های مذهبی، تاریخی و جغرافیایی است. روشی که او هزار سال پیش در بررسی های علمی خود در پیش گرفته بود، امروزه در تحقیقات مردم شناسی و جامعه شناسی متداول شده است.

۶۲- بررسی های علمی ابوریحان بیرونی از چه ویژگی هایی برخوردار بود؟

وی هنگامی که مذاهب هند را تشریح می کند، از موضع یک راوی منتقد سخن می گوید و تلاش می کند علت عقیده مردم به یک باور، رسم، سنت و ... را تبیین کند. ابوریحان بیرونی در نقل روایات، محتاط بود و هر قولی را قبول و نقل نمی

کرد. گاهی در یک موضوع تاریخی اقوال مختلفی را نقل می‌کرد و در نهایت با بیان دلیل، معتبرترین قول را برمی‌گزید؛ یعنی در پژوهش علمی، به اعتبار منابع اهمیت می‌داد. پژوهش او دربارهٔ مردم هند جز با همنشینی و مشاهدهٔ همدلانهٔ اعمال و رفتار هندی‌ها، ممکن نمی‌شد.

۶۳- ابوریحان بیرونی، چگونه به نقل روایات می‌پرداخت؟

ابوریحان بیرونی در نقل روایات، محتاط بود و هر قولی را قبول و نقل نمی‌کرد. گاهی در یک موضوع تاریخی اقوال مختلفی را نقل می‌کرد و در نهایت با بیان دلیل، معتبرترین قول را برمی‌گزید؛ یعنی در پژوهش علمی، به اعتبار منابع اهمیت می‌داد.

سوالات متن نمونه بیاورید

۶۴- «عقل در معنای عام» چیست؟

گاهی عقل را در یک معنای عام به کار می‌برند که هرگونه تلاش ذهنی و فکری را شامل می‌شود که هم عالمان در دانش علمی از آن استفاده می‌کنند و هم عموم مردم در دانش عمومی از آن بهره می‌برند.

۶۵- عقل در معنای عام، شامل چند نوع عقل می‌شود؟

عقل ابزاری (تجربی)- عقل تفسیری- عقل انتقادی

۶۶- عقل ابزاری (تجربی) چیست؟

دانشمندان برای کسب دانش دربارهٔ پدیده‌های طبیعی و مادی (محسوس)، از این عقل استفاده می‌کنند و همواره به آزمون‌های حسی و روش‌های تجربی پایبندند.

۶۷- پدیده‌هایی را نام ببرید که به کمک عقل ابزاری (تجربی) درک می‌شوند.

اصل انقباض و انبساط فلزات در علوم طبیعی و عوامل مهاجرت در جمعیت‌شناسی و...

۶۸- کدام جامعه‌شناسی از عقل ابزاری (تجربی) استفاده می‌کند؟ جامعه‌شناسی تبیینی

۶۹- جامعه‌شناسی تبیینی برای چه هدفی از عقل ابزاری (تجربی) استفاده می‌کند؟

برای پیش‌بینی و کنترل پدیده‌های اجتماعی

۷۰- عقل تفسیری چیست؟

برای فهم و تفسیر پدیده‌های معنادار مانند کنش انسان‌ها، گفتار و متن به کار می‌رود. برای مثال معنای برخاستن یک فرد در جمع با کمک این عقل فهمیده می‌شود.

۷۱- کدام جامعه‌شناسی از عقل تفسیری استفاده می‌کند؟ جامعه‌شناسی تفسیری

۷۲- جامعه‌شناسی تفسیری برای چه هدفی از عقل تفسیری استفاده می‌کند؟

برای فهم دیگران و ارتباط با آنان یا معنابخشی و انسجام بخشی به زندگی اجتماعی

۷۳- عقل انتقادی چیست؟

عقلی است که برای ارزیابی و داوری نسبت به مناسبات و ارتباطات انسانی به کار می‌رود؛ مثلاً وضعیت ارزش‌های عدالت و آزادی را در روابط انسانی ارزیابی می‌کند.

۷۴- کدام جامعه‌شناسی از عقل انتقادی استفاده می‌کند؟ جامعه‌شناسی انتقادی

۷۵- تفاوت جامعه‌شناسی تفسیری و جامعه‌شناسی انتقادی در استفاده از عقل چیست؟

جامعه‌شناسی تفسیری به توصیف ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بسنده می‌کند ولی جامعه‌شناسی انتقادی از عقل ابزاری و عقل تفسیری عبور می‌کند و به دنبال عقلانیت دیگری می‌گردد که ظرفیت و توان داورى ارزشی و انتقادی داشته باشد و این ظرفیت و توان را در عقل انتقادی جست‌وجو می‌کند.

۷۶- چرا جامعه‌شناسی انتقادی از عقل انتقادی استفاده می‌کند؟

جامعه‌شناسی انتقادی از عقل ابزاری و عقل تفسیری عبور می‌کند و به دنبال عقلانیت دیگری می‌گردد که ظرفیت و توان داوری ارزشی و انتقادی داشته باشد و این ظرفیت و توان را در عقل انتقادی جست‌وجو می‌کند.

درس دهم: افق علوم اجتماعی در جهان اسلام

مقدمه

۱- آیا اسلام به قرون خاصی محدود و منحصر است؟

اسلام دین زندگی و حیات است. اسلام دین زمان و مکان خاصی نیست تا حیات بخشیدن آن به قرون و دوران خاصی محدود و منحصر باشد. جهان اسلام با همه فراز و فرودهایش همچنان زنده است.

۲- دو ویژگی اساسی که یک جهان اجتماعی را زنده نگاه می دارد، چیست؟

آگاهی همراه عمل و عمل توأم با آگاهی

۳- پیامد آگاهی همراه عمل و عمل توأم با آگاهی چیست؟

این دو ویژگی اساسی، سایر نشانه ها همچون همبستگی، تعاون و همکاری، امید و اطمینان، توجه به آینده و برنامه ریزی برای آن و نیز واکنش متناسب را به دنبال می آورد.

مدارا، مقاومت و عدالت

۴- علوم و دانش جهان اسلام بر چه مبنایی شکل گرفت؟

با توجه به تعریفی که از دانش علمی داشته و به تناسب جریان های فکری و اجتماعی درون خود

۵- علوم اجتماعی در جهان اسلام، همواره ناظر به چه چیزی بود؟

ناظر به مسائل و نیازهای اجتماعی آن

۶- یکی از مهم ترین شاخه های علوم اجتماعی مسلمانان چیست؟ فقه

۷- موضوع علم فقه چیست؟

الف) مسائل اجتماعی را توصیف یا تبیین نمی کند اما درباره چگونگی رفتار اجتماعی مسلمانان و جامعه اسلامی، احکام و قواعدی را مطرح می کند.

ب) رفتارها و هنجارهای اجتماعی را ارزیابی و نقد می نماید و درباره آنها داوری می کند.

ج) ویژگی های جامعه مطلوب و آرمانی را مشخص می کند.

د) راه های برون رفت از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را تجویز می کند.

۸- در جهان اسلام، مکاتب و مذاهب فقهی در مواجهه با چه اموری فعال بوده اند؟

در مواجهه با شیوه های زندگی، نظام های اجتماعی و به ویژه قدرت های اجتماعی موجود

۹- بین فقه اسلامی و شکل گیری امت اسلامی چه ارتباطی وجود دارد؟

فقه اسلامی با به رسمیت شناختن تفاوت های قومی، نژادی، زبانی و فقهی، این تفاوت ها را به فرصتی برای شکل گیری امت اسلامی تبدیل کرد.

۱۰- چند نمونه آرمان اجتماعی که فقه اسلامی عهده دار بیان آن است، نام ببرید.

-مدارای اجتماعی با مسلمانان و همه کسانی که به دنبال زندگی صلح آمیزند.

-دفاع از مرزهای اسلامی در برابر تهاجم متجاوزان

-تلاش برای تحقق و گسترش عدالت

سوال متن هم اندیشی کنید

۱۱- فقه اسلامی در مورد ارتباط مسلمانان با یکدیگر و دیگر جوامع چه دیدگاهی دارد؟

- مسلمانان را موظف به مدارا با یکدیگر می‌کند.
- مسلمانان را موظف به مدارا با تمام مردم جهان که زندگی صلح آمیز دارند، می‌داند؛ یعنی مسلمانان نباید با مردم دنیا درگیر شوند.
- مسلمانان را موظف به مقاومت در برابر تهاجم به مرزهای جهان اسلام می‌داند.
- مسلمانان را موظف به تحقق و گسترش عدالت در جوامع خود و همچنین دفاع از مظلومان و ستم دیدگان جهان می‌داند؛ یعنی مسلمانان باید بدون در نظر گرفتن نژاد و زبان و مذهب، از مظلوم دفاع کنند.

دو انقلاب در یک قرن

۱۲- کدام عامل در ایران همواره نقش مهمی در تعیین نوع رابطه مردم با قدرت های داخلی و خارجی داشته است؟

فقه شیعه

- ۱۳- کدام فقه، نظریات لازم برای انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی را فراهم آورد؟ فقه شیعه
 - ۱۴- فقه شیعه، نظریات لازم برای کدام انقلاب ها را فراهم کردند؟ انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی
 - ۱۵- دو انقلاب اجتماعی ایران در قرن بیستم را نام ببرید. انقلاب مشروطه و انقلاب اسلامی
 - ۱۶- چه کسی در آغاز قرن بیستم، نظام مشروطه را تبیین کرد؟ میرزای نایینی
 - ۱۷- میرزای نایینی، بر چه مبنایی نظام مشروطه را تبیین کرد؟ با توجه به واقعیت های جامعه ایران و فقه
 - ۱۸- چه کسی مساله ولایت فقیه و انقلاب اسلامی را مطرح کرد؟ امام خمینی
 - ۱۹- امام خمینی بر چه مبنایی، مساله ولایت فقیه و انقلاب اسلامی را مطرح کرد؟ با توجه به شرایط پایانی قرن بیستم
 - ۲۰- امام خمینی با توجه به شرایط پایانی قرن بیستم، چه موضوعی را مطرح کرد؟ مساله ولایت فقیه و انقلاب اسلامی
 - ۲۱- چه عاملی باعث شد که دو انقلاب اجتماعی در یک قرن در ایران شکل گیرد؟
- مقبولیت و مرجعیت علم فقه در فرهنگ عمومی جامعه ایران موجب شد که بر اساس این دو نظریه فقهی (میرزای نایینی و امام خمینی)، دو انقلاب اجتماعی در یک قرن در جامعه ایران شکل بگیرد.

۲۲- فقه شیعه چگونه جامعه ای را مطلوب می‌داند؟

فقه شیعه جامعه ای را مطلوب می‌داند که دارای دو ویژگی است: اول اینکه روابط و ساختارهای آن با مشارکت و همراهی مردم، عادلانه باشد؛ دوم اینکه حاکمان و کارگزاران جامعه نیز عالم به عدالت و عمل کننده به آن باشند؛ یعنی عالم و عادل باشند.

۲۳- میرزای نایینی در مورد شرایط تحقق جامعه مطلوب شیعه چه دیدگاهی داشت؟

میرزای نایینی در آغاز قرن بیستم و در شرایط آن روز جامعه خود، معتقد بود که ما نمی‌توانیم ویژگی دوم جامعه مطلوب را که مستلزم تغییر نظام پادشاهی است تحقق ببخشیم ولی می‌توانیم ویژگی اول چنین جامعه ای را محقق کنیم تا مردم از طریق مجلس، سازمان ها و ساختارهای اجتماعی را به گونه ای عادلانه شکل دهند.

۲۴- از نظر میرزای نایینی، در آغاز قرن بیستم کدام ویژگی جامعه مطلوب فقه شیعه قابل تحقق نبود؟

نمی‌توانیم ویژگی دوم جامعه مطلوب را که مستلزم تغییر نظام پادشاهی است، تحقق ببخشیم.

۲۵- از نظر میرزای نایینی، در آغاز قرن بیستم کدام ویژگی جامعه مطلوب فقه شیعه قابل تحقق است؟

می‌توانیم ویژگی اول چنین جامعه‌ای را محقق کنیم تا مردم از طریق مجلس، سازمان‌ها و ساختارهای اجتماعی را به گونه‌ای عادلانه شکل دهند.

۲۶- از نظر میرزای نایینی، ویژگی اول جامعه مطلوب فقه شیعه از چه طریق تحقق می‌یابد؟

مردم از طریق مجلس، سازمان‌ها و ساختارهای اجتماعی را به گونه‌ای عادلانه شکل دهند.

۲۷- مطابق نظریه میرزای نایینی، بهترین نظام ممکن در شرایط موجود ایران چه بود؟

مطابق این نظریه، مشروطه که مجلس را برقرار می‌سازد، گرچه نظام مطلوب در زمان غیبت امام معصوم نیست، ولی بهترین نظام ممکن در شرایط موجود آن روزگار است.

۲۸- کدام فقیه بر حمایت مردم از تشکیل مجلس در نظام مشروطه تاکید می‌کند؟ میرزای نایینی

۲۹- معنای مشروطه را از نظر میرزای نایینی بنویسید.

از نظر او مشروطه به معنای مشروط کردن حاکمان و حکومتی است که در چارچوب مقررات عادلانه مجلس عمل کند؛ یعنی مردم در مشروطه با کمک مجلس شورا، ویژگی اول نظام اسلامی را محقق کنند.

۳۰- مردم در مشروطه به کمک کدام عامل، ویژگی اول نظام اسلامی را محقق کنند؟ مجلس شورا

۳۱- امام خمینی در مورد شرایط تحقق جامعه مطلوب شیعه چه دیدگاهی داشت؟

در پایان قرن بیستم، امام خمینی در ادامه تلاش و مبارزه برای تشکیل جامعه مطلوب به این نتیجه رسید که مردم ایران می‌توانند با مشارکت و حضور فعال خود، جامعه‌ای ایجاد کنند که هر دو ویژگی جامعه مطلوب را داشته باشد؛ یعنی هم قوانین آن عادلانه باشند و هم مجریان این قوانین از دو شرط علم و عدالت برخوردار باشند.

۳۲- چه کسی در پایان قرن بیستم، به این نتیجه رسید که مردم می‌توانند جامعه‌ای ایجاد کنند که هر دو ویژگی جامعه مطلوب شیعه را داشته باشد؟ امام خمینی

۳۳- در دیدگاه امام خمینی، مردم از چه طریق در اداره جامعه مشارکت می‌کنند؟

مردم در این جامعه از طریق مجلس شورای اسلامی و مجلس خبرگان در تحقق بخشیدن به نظام مطلوب در عصر غیبت مشارکت میکنند.

۳۴- در دیدگاه امام خمینی، چگونه شروط جامعه مطلوب فقه شیعه اجرایی می‌شود؟

مجلس شورای اسلامی با مشارکت نمایندگان مردم موظف است شرط اول را محقق کند. مجلس خبرگان نیز موظف است شرط دوم را تحقق بخشد؛ یعنی رهبر جامعه را بر اساس معیارهای اسلامی شناسایی و معرفی کند و بر عملکرد او نظارت نماید.

۳۵- شرط اول جامعه مطلوب فقه شیعه توسط کدام مجلس محقق می‌شود؟ مجلس شورای اسلامی

۳۶- شرط دوم جامعه مطلوب فقه شیعه توسط کدام مجلس محقق می‌شود؟ مجلس خبرگان

ویژگی‌ها و ظرفیت‌های علوم اجتماعی در جهان اسلام

بخوانیم و بدانیم

۳۷- علوم اجتماعی در جهان اسلام دارای چند سطح است؟

علوم اجتماعی در جهان اسلام به سطوح تجویزی و انتقادی محدود نمی‌شود بلکه سطوح توصیفی و تبیینی هم دارد.

۳۸- فارابی، واقعیت‌های اجتماعی را چگونه تعریف می‌کند؟

فارابی واقعیت‌های اجتماعی را پدیده‌هایی می‌داند که با آگاهی و اراده انسان‌ها ایجاد می‌شوند.

۳۹- فارابی علم مدنی را در مقابل کدام علوم قرار می‌دهد؟

در مقابل علومی قرار می‌دهد که موضوع آنها مستقل از اراده انسان‌ها وجود دارد.

۴۰- چرا فارابی، علم مدنی را در مقابل علومی قرار می‌دهد که موضوع آنها مستقل از اراده انسان‌ها است؟ چون فارابی واقعیت‌های اجتماعی (موضوع علم مدنی) را پدیده‌هایی می‌داند که با آگاهی و اراده انسان‌ها ایجاد می‌شوند.

۴۱- مسأله اعتباریات را چه کسی طرح کرد؟ علامه طباطبایی

۴۲- علامه طباطبایی، عقل را به چند سطح تقسیم می‌کند؟ عقل نظری-عقل عملی

۴۳- از نظر علامه طباطبایی، عقل نظری چیست؟

عقل نظری به شناخت «هست‌ها» می‌پردازد و به کمک حس و با روش تجربی، هستی‌های طبیعی را می‌شناسد. همچنین با استدلال عقلی، احکام ریاضی و متافیزیکی را درمی‌یابد و علوم طبیعی، ریاضی و فلسفه (متافیزیک) را شکل می‌دهد.

۴۴- از نظر علامه طباطبایی، عقل عملی چیست؟

عقل عملی، باید‌ها و نبایدها و احکام ارزشی را می‌شناسد و درباره ارزش‌های فردی و اجتماعی داوری می‌کند؛ مثلاً عدالت را خوب و ظلم را بد ارزیابی می‌کند.

۴۵- از نظر علامه طباطبایی، عقل عملی چه ارتباطی با علوم اجتماعی دارد؟

از نظر علامه طباطبایی، عقل عملی به انسان در انجام عملش یاری می‌رساند و در این مسیر پدیده‌هایی را ایجاد می‌کند که در علوم اجتماعی بررسی می‌شوند.

۴۶- اعتباریات چیست؟ مثال ذکر کنید.

علامه طباطبایی پدیده‌هایی را که با قرارداد و اعتبار عقل عملی ایجاد می‌شوند «اعتباریات» می‌نامد. مانند گروه، خانواده، قانون و جامعه.

۴۷- دو ویژگی اعتباریات را بنویسید.

- به خواست و اراده انسان به وجود می‌آیند.

- دارای آثار و پیامدهای غیرارادی هستند.

۴۸- آیا عالمان مسلمان از علوم اجتماعی جهان متجدد، استفاده می‌کردند؟

عالمان مسلمان در دوران معاصر در توصیف و تبیین وضعیت کنونی جهان اسلام مطالب زیادی نوشته‌اند. آنها پس از آشنایی با علوم اجتماعی جهان متجدد، برای شناخت مسائل اجتماعی از نظریات جدید هم کمک گرفته‌اند.

۴۹- تعامل عالمان مسلمان با علوم اجتماعی مدرن چه پیامدی دارد؟

این تعامل با علوم اجتماعی مدرن می‌تواند زمینه طرح نظریات جدید را فراهم آورد. در عین حال، به متفکران مسلمان امکان می‌دهد که علوم اجتماعی جهان اسلام را گسترش دهند و علاوه بر توصیف و تبیین مسائل جهان اسلام، مسائل جامعه جهانی را هم تحلیل کنند و برای برون رفت از بحران‌هایی مانند بحران آگاهی و بحران معنا راه حل ارائه دهند.

۵۰- علوم اجتماعی جهان اسلام دارای چه ویژگی‌هایی خواهد بود؟

- این دانش متناسب با معنای علم در جهان اسلام است.

- علوم اجتماعی جهان اسلام از منابع و ابزارهای تجربی برای توصیف و تبیین مسائل اجتماعی استفاده خواهد کرد، ولی تبیین‌های علمی جهان اسلام به شناخت تجربی محدود نمی‌شود و از منابع عقلانی و وحياني نیز استفاده می‌کند.

- عقلانیت مورد استفاده در جهان اسلام علاوه بر آنکه با داده‌های حسی و تجربی و همچنین با هنجارها و ارزش‌ها و آرمان‌های فرهنگی، اجتماعی و تاریخی پیرامون خود تعامل فعال دارد آنها را مورد ارزیابی انتقادی قرار می‌دهد.

- عقلانیت در جهان اسلام با وجود تعامل با فرهنگ و سنت‌های تاریخی محیط خود، ارزش‌ها و اعتبار روشنگرانه خود را از متن فرهنگ و کنش‌های عاملان نمی‌گیرد بلکه عاملان با استفاده از این عقلانیت به گونه‌ای مستقل به ارزیابی فرهنگ و تاریخ مربوط به خود می‌پردازند.

-عقلانیت جهان اسلام در تولید دانش علمی نسبت به محیط فرهنگی و اجتماعی نقش محوری دارد ولی همه عرصه های علمی را به تنهایی سامان نمی دهد. بخشی از آن را به کمک حس و تجربه زیسته و بخشی دیگر را با استفاده از وحی سامان می بخشد.

-علم اجتماعی جهان اسلام، علاوه بر تبیین وضعیت موجود جهان اسلام، درباره وضعیت مطلوب و آرمانی جامعه اسلامی و همچنین جامعه جهانی نیز داوری خواهد کرد و راه های برون رفت از وضعیت موجود به سوی وضعیت مطلوب را شناسایی می کند.

۵۱- علم اجتماعی در جهان اسلام دارای چه کارکردهایی است؟

- قدرت فهم، تفسیر و توصیف پدیده های اجتماعی را دارد.
- توان تبیین و شناخت علل شکل گیری و به پیدایش پدیده های اجتماعی را دارد.
- درباره ارزش ها، هنجارها و آرمان های درون فرهنگ های مختلف می تواند داوری کند.
- درباره جامعه آرمانی سخن می گوید.
- با توصیف و تبیین وضعیت موجود راه های برون رفت از آن را به سوی جامعه مطلوب شناسایی می کند.

بخوانیم و بدانیم

۵۲- اندیشمندان مهم غرب جهان اسلام در گذشته و معاصر را نام ببرید.

ابن عربی و ابن رشد از مهم ترین علمای گذشته و محمد عابدالجبری و طه عبدالرحمن نیز از برجسته ترین روشنفکران معاصرند.

۵۳- طه عبدالرحمن، شخصیت خود را متأثر از کدام عوامل می داند؟

شخصیت من از عوامل چندی متأثر است. از یک سو از میراث اسلامی چون کلام، فلسفه، تصوف و اصول فقه بهره برده ام و از طرف دیگر تمام تلاش خود را مصروف آشنایی با فرهنگ غرب کرده ام.

۵۴- کدام متفکر مسلمان از «مشروعیت» تجدد اسلامی «سخن گفت؟ طه عبدالرحمن

۵۵- طه عبدالرحمن در کدام حوزه به نظریه پردازی پرداخته است؟

در حوزه های گوناگون زندگی اجتماعی برای پاسخگویی به نیازهای متنوع جهان اسلام

۵۶- مهم ترین نوآوری های طه عبدالرحمن چیست؟

در کنار پژوهش های زبان شناختی و نقد سکولاریسم، «نظریه تجدد اسلامی»، «نظریه کنش دینی» و «نظریه مقاومت» از مهم ترین، نوآوری های فکری این متفکر است.

۵۷- «نظریه تجدد اسلامی»، «نظریه کنش دینی» و «نظریه مقاومت» از کیست؟ طه عبدالرحمن

۵۸- طه عبدالرحمن در مورد عقلانیت چه دیدگاهی دارد؟

وی معتقد است مفهوم عقلانیت در جهان اسلام متفاوت از عقلانیت موجود در جهان غرب است.

۵۹- کتاب «کنش دینی و نوسازی عقل» از کیست؟ طه عبدالرحمن

۶۰- جستجوی بنیادی نظری برای مفهوم بیداری دینی در کدام کتاب طه عبدالرحمن مطرح شده است؟

کنش دینی و نوسازی عقل

۶۱- طه عبدالرحمن در کتاب «کنش دینی و نوسازی عقل» چه موضوعی را مطرح می کند؟

در این کتاب اعلام می کند که می خواهد بنیادی نظری برای بیداری دینی فراهم کند. وی می کوشد تا چارچوبی روشمند طراحی کند که به تعمیق ایمان دینی و گسترش اخلاق و تحقق تجدد اسلامی منتهی گردد. او دستاورد مهم جهان اسلام را عرفان و معنویت می داند.

۶۲- طه عبدالرحمن، دستاورد مهم جهان اسلام را چه می داند؟

او دستاورد مهم جهان اسلام را عرفان و معنویت می داند.

۶۳- چرا طه عبدالرحمن به عنوان غزالی دوران یاد می شود؟

وی برخلاف جابری ضمن انتقاد از ابن رشد، کسانی چون ابن عربی و غزالی را که در مواجهه با فلسفه یونان به ابداع و نوآوری پرداخته اند مورد تمجید قرار می دهد. به همین جهت برخی از طه عبدالرحمن به عنوان غزالی دوران یاد می کنند.

۶۴- غزالی دوران، لقب کیست؟ طه عبدالرحمن

۶۵- طه عبدالرحمن کدام متفکران اسلامی را مورد تمجید قرار می دهد؟ ابن عربی- غزالی

۶۶- چرا طه عبدالرحمن، ابن عربی و غزالی را مورد تمجید قرار می دهد؟

به دلیل اینکه در مواجهه با فلسفه یونان به ابداع و نوآوری پرداخته اند.

۶۷- طه عبدالرحمن، کدام متفکر اسلامی را مورد نقد قرار می دهد؟ ابن رشد

سوالات متن نمونه بیاورید

۶۸- عقل در معنای خاص چیست؟

گاهی عقل را در معنای خاص کلمه و فقط برای نوع خاصی از تفکر به کار می بریم. عقل در معنای خاص، قوه ای است که انسان به کمک آن حقایق و قواعد جهان را می شناسد.

۶۹- عقل در معنای خاص به چند نوع تقسیم می شود؟

عقل نظری- عقل عملی

۷۰- عقل نظری چیست؟

واقعیت هایی را که مستقل از آگاهی و اراده انسان وجود دارند، شناسایی می کند و علومی مانند فلسفه، ریاضیات و طبیعیات را پدید می آورد. برای مثال قانون علیت در فلسفه یا قانون جاذبه زمین در فیزیک با این عقل شناخته می شوند.

۷۱- کدام پدیده ها به کمک عقل نظری شناخته می شوند؟

قانون علیت در فلسفه یا قانون جاذبه زمین در فیزیک با این عقل شناخته می شوند.

۷۲- عقل عملی چیست؟

واقعیت هایی را که با آگاهی و اراده انسان به وجود می آیند، مانند ارزش ها و آرمان ها، شناسایی می کند؛ مثلاً خوبی عدالت و بدی ظلم را می شناسد. این عقل، علوم انسانی و اجتماعی را پدید می آورد.

۷۳- کدام پدیده ها به کمک عقل عملی شناخته می شوند؟

مثلاً خوبی عدالت و بدی ظلم را به کمک این عقل می شناسند.

۷۴- کدام نوع عقل، علوم انسانی و اجتماعی را پدید می آورد؟ عقل عملی

سوال متن گفتگو کنید

۷۵- علوم اجتماعی جهان تجدد را با علوم اجتماعی جهان اسلام مقایسه کنید.

علوم اجتماعی جهان اسلام	علوم اجتماعی جهان تجدد
از سطوح مختلف عقل استفاده می کند و تبیین را به تبیین تجربی محدود نمی داند.	تبیینی
تفسیر را نوعی تبیین و استدلال عقلانی می شمارد و به همین دلیل تفسیر و تبیین در تقابل با هم قرار نمی گیرند.	تفسیری
از ظرفیت جهان شمول عقل نظری، عقل عملی و وحی برای داوری ارزش ها استفاده می کند.	انتقادی

۷۶- آیا علوم اجتماعی اندیشمندان مسلمان از نوع تبیینی است؟ توضیح دهید.

خیر. اندیشمندان مسلمان با شناخت تفاوت پدیده های اعتباری و پدیده های تکوینی، علوم اجتماعی را شبیه علوم طبیعی نمی دانند؛ به همین دلیل علوم اجتماعی آنان از نوع تبیینی نیست.

۷۷- آیا اندیشمندان مسلمان، تفسیر را در تقابل با تبیین می دانند؟ توضیح دهید.

خیر. آنان دانش علمی را به دانش حسی و تجربی محدود نمی کنند. این رو، برخلاف رویکرد تفسیری، تفسیر را در تقابل با تبیین نمی دانند بلکه هر تفسیری را نوعی تبیین به شمار می آورند؛ زیرا تفسیر را هم نیازمند استدلال می دانند.

۷۸- مساله رویکرد انتقادی در داوری ارزش ها چیست؟

رویکرد انتقادی برای داوری درباره ارزش ها به معیار جهان شمولی که فراتر از محصولات اجتماعی و تاریخی انسان ها باشد دسترسی ندارد.

۷۹- اندیشمندان مسلمان چگونه به داوری ارزش ها می پردازند؟

اندیشمندان مسلمان برای داوری درباره ارزش ها از ظرفیت عقل نظری، عقل عملی و وحی بهره می برند. از نظر آنان تبیین، تفسیر و تجویز، استدلال های ویژه خود را دارند و در هر سه سطح، پژوهشگر اجتماعی به دنبال کشف واقعیت ها و حقایق است.

پایان

موفق و سربلند باشید